

GÖRÜNMEZ KOMİTE

Yaklaşan İsyân

Türkçesi: R. Işık Güngör

GÖRÜMMEZ KÖMITF • YAKL AŞAN İSYAN *
GÖRÜMMEZ KÖMITF • YAKL AŞAN İSYAN *

YAKLAŞAN İSYAN*

Görünmez bir komite tarafından kaleme alınan elinizdeki bu kitap, büyük çoğunluğu Fransa'nın Tarnac köyünde 11 Kasım 2008'de tutuklanan dokuz kişiye açılan "terör" davasının temel kanıtlarından biri haline gelmiştir. Söz konusu kişiler Fransız ulusal demiryolu ağı üzerindeki elektrik hatlarına düzenlenen bir sabotaja karıştıkları ileri sürülerek "Terör amaçlı yasadışı örgüt kurmak"la suçlandılar. Bu dokuz kişiyle ilgili yalnızca ikinci dereceden zayıf kanıtlar bulunmasına rağmen, Fransa İçişleri Bakanı, yazmakla suçlandıkları ve "terörizmin el kitabı" olarak tanımladığı bu kitabı özellikle seçerek onları geliştirmekte olan aşırı-sol bir hareketle alenen ilişkilendirdi. Aşağıda kitabın metnini, hemen ardından da Görünmez Komite'nin tutuklamalardan sonra yaptığı açıklamayı bulacaksınız.

***SEL YAYINCILIK**

Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul

Tel. (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26

<http://www.selyayincilik.com>

E-mail: haklailiskiler@selyayincilik.com

***SEL YAYINCILIK**

DÜŞÜNSEL : 09

ISBN 978-975-570-555-2

YAKLAŞAN İSYAN

Görünmez Komite

Türkçesi: R. Işık Güngör

Kitabın Özgün Adı:

L'insurrection qui vient

© La Fabrique-Éditions, 2008

© Sel Yayıncılık, 2011

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı

Dizi Editörü: Bilge Sancı - M. Onur Doğan

Editör: Bülent O. Doğan

Kapak ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Kapak görseli: Raymond Verdaguer, Kasım 2005,

The New York Times, detay

Birinci Baskı: Şubat 2012

Baskı ve Cilt: Yayıncılık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203

Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Görünmez Komite

Yaklaşan İsyan

Türkçesi: R. Işık Güngör

Yayın Kolektifi'nin katkılarıyla

İÇİNDEKİLER

Yaklaşan İsyân	7
Birinci Halka	
“Neysem O’yum”	13
İkinci Halka	
“Eğlence Olmazsa Olmaz Bir İhtiyaçtır”	19
Üçüncü Halka	
“Hayat, Sağlık ve Aşk İstikrarsızdır. İş Niye İstisna Olsun?”	27
Dördüncü Halka	
“Daha Basit, Daha Eğlenceli, Daha Hareketli, Daha Güvenli”	35
Beşinci Halka	
“Daha Az Mülkiyet, Daha Çok Bağlantı!”	45
Altıncı Halka	
“Çevre Endüstriyel Bir Meseledir”	53
Yedinci Halka	
“Burada Medeni Bir Ortam İnşa Ediyoruz”	65
İŞE KOYUL	75
Aydınlığa Kavuşturulması Gereken Bir Nokta	III

Yaklaşan İsyan

Hangi açıdan bakarsanız bakın, içinde bulunduğumuz zaman bize bir çıkış yolu bırakmıyor. Sahip olduğu tek meziyet de bu değil. Her şeyden önce umudunu korumak isteyenlerin ayaklarının altındaki zemini çekiyor. Ellerinde bir çözüm olduğunu öne sürenlere karşı hemen itirazlar yükseliyor. Herkes işlerin ancak daha da kötüye gidebileceği noktasında birleşiyor. “Geleceğin bir geleceği yok” anlayışı, görünüşteki kusursuz normallığe rağmen, ilk dönem punkçılarının bilinç seviyesine ulaşmış bir çağın bilgelidir.

Politik temsil alanının sonu geldi. Kurtarıcı ya da imparator edalarını tuzla buz eden hiçlik duygusu solda da sağda da aynı, ellerindeki son anketin neticesine göre nutuk atan aynı tezgâhtarlar çıkıyor karşımıza. Hâlâ oy kullananlarınsa, oy kullanmayı katıksız bir protesto biçimi haline getirip oy sandığının kutsallığını kirletmekten başka amaçları yokmuş gibi görünüyor. Oy kullanmaya devam eden insanların bunu sadece *oy kullanmanın bizzat kendisine karşı* yaptığından kuşkulananmaya başlıyoruz. Bize gösterilen hiçbir şey durumu açıklamaya yetmiyor. Avam kendisini nasıl yönetecekleri konusunda aralarında anlaşılamayan bu kuklalar karşısında tam da suskunluğuyla çok daha olgun görünüyor.

Kahvehanede oturan yaşlı amcaların (*chibani*)* dereden tepeden konuşmaları sözde liderlerimizin bildirilerinden çok

* Chibani, Arapça yaşlı adam. Genellikle Paris’in göçmen mahallerinde tavla oynayan yaşlı adamlar kastediliyor.

daha fazla bilgelik içeriyor. Toplumsal kazanın kapağı üç kat sıkılaştırılmış ve içindeki basınç artmaya devam ediyor. Arjantin’den gelen *Que Se Vayan Todos*¹ hortlağı yönetici sınıfın kulaklarında gümbür gümbür yankılanmaya başladı.

Kasım 2005’in alevleri hâlâ hafızalarda tazeliğini koruyor. Bu ilk şenlik ateşleri vaatlerle dolu on yılın adını koymuştu. Medyanın “Cumhuriyet’e karşı *banliyö*” masalı işe yarayabilir ama etkililik bakımından kazançlı çıkanlar doğruluklarını bir o kadar yitiriyorlar. Ateş şehir merkezlerinde tutuşmuştu ama haberlerin yayılması sistematik bir biçimde engellendi. Barselona’daki koca koca caddeler dayanışma içinde yakıldı ama orada yaşayanlar dışında kimsenin bundan haberi bile olmadı. Hatta ülkedeki yangının söndüğü de doğru değil. Var olan topluma duydukları nefretin dışında hiç ortak yanı olmayan -sınıf, ırk ve hatta aynı sınıftan, aynı ırktan ve hatta aynı mahalleden olmayan- tutuklular arasında çok farklı tipte insanlar vardı. Yeni olan şey, zaten 80’lerden beri devam eden *banliyö* ayaklanmaları değil, onun yerleşik yapısındaki kırılmaydı. Bu saldırganlar, ne ablalarının ne ağabeylerinin sözünü dinliyorlardı, hatta normale dönüşü sağlamaktan sorumlu toplumsal örgütler de dâhil hiç kimseyi dinlemiyorlardı.

“SOSRacism”² türü hiçbir örgüt, aşikâr sonuçlarının sadece yorgunluğun, yıpranmışlığın ve *omerta*³ basınının ha-

1 Hepsi gitsin! -2001 Arjantin isyanının şarkısı.

2 1980’lerde Fransa’da Sosyalist Parti lideri Francois Mitterant tarafından kurulmuş ırkçılık karşıtı bir sivil toplum örgütü.

3 Mafyanın “sessizlik kuralı”: Herhangi bir devlet görevlisiyle işbirliği yapılmayacak ve hizmetlerinden yararlanılmayacaktır.

nesine yazılabilen kanserli hücrelerini, bu olaylara bulaştıramadı. Gece yarısı yaşanan bu vandalizm dizisi, faili meçhul saldırılar, bu sessiz yıkım politika ile politik olanın arasındaki çatlağı büyüttü. Dürüstlüğünü koruyan hiç kimse bu kadar bariz bir şeyi inkâr edemezdi: Bu saldırının talep ettiği hiçbir şey yoktu ve mesajı olmayan bir tehdit olduğu gibi “politik” bir tarafı da yoktu. Politikanın bu denli kararlı bir biçimde olumsuzlamasının kusursuz politik niteliğini görmemek için insanın 30 yıldır devam eden otonom gençlik hareketinden tamamen habersiz olması gerek. Kanlı Hafta’nın⁴ sonunda Paris anıtlarından daha fazla saygıyı hak etmeyen ve bunun da farkında olan bir toplumun değerli biblolarını kayıp çocuklar misali ayaklarımızın altına alıp ezdik.

Bugünkü duruma toplumsal çözümler üretilmeyecek. Birincisi, çünkü sosyal ortamların, kurumların ve tezat yapılarak “toplum” diye adlandırılan tekil baloncukların belli belirsiz toplanışında bir tutarlılık yoktur. İkincisi, artık ortak deneyimin ortak bir dili yok. Eğer ortak bir dilimiz yoksa serveti de paylaşamayız. Fransız İhtilali’ni gerçekleştirmek Aydınlanma konusunda mücadeleyle dolu bir yarım asra; heybetli “refah devletini” kurmak ise çalışma konusunda mücadeleyle dolu bir asra mal oldu. Mücadele yeni düzenin ifadesini bulduğu bir lisan yarattı ama günümüzde durum hiç de böyle değil. Şu anda Avrupa, gizlice indirim mağazalarında alışveriş yapan iflas etmiş bir kıtaya dönüşmüş durumda ve eğer seyahat etmek istiyorsa ucuz havayolu şir-

4 1871’deki Paris Komünü’nü dağıtan savaş. Paris civarındaki yüzlerce bina komün üyelerince kundaklanmıştı.

ketlerine muhtaç. Toplumsal terimlerle ifade edilebilecek hiçbir “sorun” çözüm kabul etmiyor. ”Emekli maaşları”, “iş güvenliği”, “genç nüfus” ve genç nüfusun ürettiği “şiddet” gibi sorunlar, sadece bir süre için ertelenebilirler: Bu gibi terimlerin üstünü örttüğü meselelere, daha ileri boyutta bir huzursuzluğa yol açmamaları için polisiye yöntemlerle müdahale edildiği müddetçe. Hiçbir şey asgari ücret karşılığında emeklilerin kışını temizlemeyi çekici hale getiremez. Suç dünyasını yerleri temizlemekten daha az aşağılayıcı bulup daha çok getirisi olduğunu düşünen insanlar, silahlarını teslim etmeyeceklerdir ve de hiçbir hapisane onlara toplumu sevmeyi öğretemez. Maaşlarındaki kesinti emekliler sürüsünün umutsuz zevk arayışını baltalayıp onları endişeye sevk edecek ve gençler arasında giderek daha da yaygınlaşan çalışmanın reddi ile ilgili kendi aralarında telaşlı telaşlı konuşacaklardır. Ve en nihayetinde, ayaklanma benzeri bir şeyin hemen ertesinde bahsedilen hiçbir garantilenmiş gelir yeni bir Yeni Görüş’ün⁵ (New Deal) yeni bir anlaşmanın ve de yeni bir barışın temellerini atamayacak. Bunu sağlayacak toplumsal hissiyat çoktan buharlaşıp gitti.

Başvurulan çözüm yollarından biri olan, *hiçbir şey olmayacağından* emin olmak için baskı oluşturma yöntemi, bölgelerdeki polis denetimiyle birlikte giderek yoğunlaşacaktır. Polisin de sonradan doğruladığı üzere, geçen 14 Temmuz’da Seine-Saint-Denis⁶ üzerinde uçan insansız

5 1932 yılında, Roosevelt’in ABD ekonomisini bunalımdan çıkarmak için uygulamaya koyduğu ekonomik, sosyal ve siyasal nitelikli önlemlerin tümüne “New Deal” (Yeni Görüş) adı verilmişti.

6 Paris’in kuzeydoğusunda bir banliyö. 27 Kasım 2005’te polisten kaçan iki gencin öldürüldüğü, 2005 ayaklanmalarının başladığı yer.

hava aracı, gelecekle ilgili bize bulanık hümanist tahminlerden çok daha net bir fikir veriyor. Uçağın silahsız olduğuna bizi temin etmekte gösterdikleri özen, tepe taklak gittiğimiz bu yol konusunda bize açık seçik işaretler veriyor. Bölgeler, giriş çıkışların daha da kısıtlandığı alanlara bölünecektir. “Problemlili mahalleler”in etrafına inşa edilen otoyollar, buraları orta sınıfın yaşadığı bölgelerden ayırdığı için zaten görünmez duvarlar oluşmuş durumda. Cumhuriyet’in savunucuları ne düşünürlerse düşünsünler, mahallelerin bizzat “mahalleli tarafından” denetimi, herkesin malumu olan gayet etkili bir yöntemdir. Ülkenin tamamen metropole dönüşmüş bölgeleri olarak şehirlerin ana merkezleri, her zamankinden daha açıkgoz, daha akıllı ve daha göz alıcı bir yapısokümlle birlikte bolluk içinde yaşamlarına devam edecekler. Giderek daha utanmazca bir hukuki koruma şemsiyesinin altında BAC⁷ devriyelerinin ve özel güvenlik şirketlerinin (bir anlamda paramiliter birimlerin) sayısı artarken, gezegeni ışııl ışııl neonlarla aydınlatmaya devam edecekler.

Günümüzün bu bariz çıkmazı, her yerde kendini gösteriyor, her yerde inkâr ediliyor. Bir sonuca varmaktan özellikle kaçınan uzmanlık terimleriyle konuşan psikolog, sosyolog ve edebiyatçıların bu meseleye gösterdiği ilginin sonu gelmeyecektir. Birlikte var olma halinin yakında ortadan kalkacağı, karar verme vaktinin yaklaştığını bilmek için günümüzün şarkılarını dinlemek yeterli. Bir yanda

7 Anti-kriminal sivil polis ekibi. Banliyölerde ve gösterilerde çetelerle mücadele görevi yaparlar. Ama bölge ve kaynak mücadelelerinde kendileri de çete gibi davranır.

Mafia K'1 Fry'ın⁸ savaş ilanı niteliğindeki şarkıları, öbür yanda küçük burjuvanın ruhsal durumunu kılı kırk yarararak tahlil eden saçma sapan “alt-folk” şarkıları.

Bu kitap hayali bir kolektif adına imzalandı. Kitaba katkıda bulunan kişiler kitabın yazarları değildir. Günümüzün klişelerini biraz hizaya sokmak, meyhane masalarında ve yatak odalarının kapalı kapıları ardında homurtular yaratmak onları zaten yeterince memnun etmiştir. Tek yaptıkları, her yerde bastırılan, bastırıldıkları için de hastaneleri akıl hastaları ve gözlerimizi acıyla dolduran birkaç önemli hakikati gün ışığına çıkarmaktan ibaret. Zamanımızın kâtipleri olma görevini üstlendiler. Mantığı sağlam bir şekilde hayata geçirmenin devrime kapı açması, radikal koşulların kendine has bir özelliğidir. Yapmamız gereken gözlerimizin önünde cereyan eden olayları dile getirmek, sonuçlar çıkarmaktan korkmamaktır.

8 Popüler bir Fransız rap grubu.

Birinci Halka

“Neysem O’yum”

“Neysem o’yum.” Pazarlamacılığın dünyaya en son sunduğu şey bu, reklamcılığın gelişimindeki son aşama, bütün farklı olma tavsiyelerinin, “kendin ol”ların ve “Pepsi iç”lerin çok ötesinde bir söylem. Şu an bulunduğumuz yere gelmemiz, ben=ben’in katıksız totolojisine ulaşmamız için kafa yoruldu yıllar boyu. Adam jimnastik salonunda aynanın karşısına geçmiş koşu bandının üzerinde yürüyor. Kadın akıllı arabasının direksiyonuna geçmiş işten dönüyor. Acaba yolları kesişecek mi?

“Neysem oyum.” Bedenim bana ait. Ben benim, sen de sen ama *yanlış giden bir şeyler var*. Kitlelî kişiselleşme. Bütün koşulların bireyselleşmesi: hayatın, işin ve de sefaletin. Yaygın şizofreni. Azmış depresyon. Ufacık paranoyak parçalar halinde atomlaşma. Temasın histeriye yol açması. Kendim olmak istedikçe daha büyük bir boşluk hissediyorum. Kendimi ifade ettikçe içim daha da boşalıyor. Kendi peşimden koştukça daha da yorgun düşünüyorum. Kendi’imize sıkıcı bir gişe filmi muamelesi yapıyoruz. Tuhaf bir alışverişte kendi kendimizin temsilcisine, neticede bir uzvumuz kesilmiş hissi veren bir kişiselleştirmenin kefillerine dönmüşüz. Az çok gizli bir beceriksizlikle iflas noktasına varıncaya dek kendimizi sağlama alıyoruz.

Bu arada, *idare ediyorum*. Bir ben, benim bloğum, benim dairem arayışı, en son moda çer çöp, ilişki dramları, kim kimi sikiyor... “Ben”e tutunmak artık hangi protezleri gerektiriyorsa! Eğer “toplum” bu kadar soyutlamadan ibaret hale gelmesiydi, görünmeye devam etmemi sağlayan bir varoluşsal koltuk değnekleri, kimliğimin bedeli olarak üstlendiğim bağımlılıklar kümesi anlamına karşılık gelirdi. *Engelliler yarının örnek vatandaşlarıdır*. Onları istismar eden derneklerin engelliler için “asgari ücret” ödenmesini talep etmesi bir öngörüden yoksun değil.

Sağda solda sürekli duyduğumuz “adam ol” buyruğu, bu toplumu gerekli kılan hastalıklı durumun sürmesini sağlıyor. Güçlü ol emri, tam da kendisini sürdüren bir zayıflık üretiyor. İşte bu yüzden *her şey*, hatta çalışma ve aşk bile, *iyileştirici bir nitelik taşıyormuş gibi görünüyor*. Bütün bu karşılıklı söylediğimiz “ne var ne yok?” lafları, birbirinin ateşini ölçen hastalardan oluşmuş bir toplum olduğumuz izlenimini veriyor. Toplumsallık artık duvarlardaki binlerce oyuktan ve sığınılabilcek binlerce sığınaktan oluşan bir şey. Dışarıdaki sert soğuktan daha iyi olduğu kesin. Isınma bahanesinden başka bir şey olmadığı için her şeyin sahte olduğu bir yer. Hep birlikte sessizce titreşmekle fazlaca meşgul olduğumuzdan hiçbir şeyin olmayacağı bir yer. Yakın bir zamanda bu toplum, sadece hayali bir iyileşme uğruna çaba sarf eden tüm sosyal atomlarının gerginliğiyle bir arada tutulabilecek. Akmayan gözyaşlarının devasa barajı sayesinde türbinleri çalıştıran, her daim taşma eşiğinde bir elektrik santrali bu toplum.

“NEYSEM O’YUM.” Tahakkümün bundan daha masum tınılı bir sloganı olmamıştı hiç. Benliğin daimi bir bozulma halinde, kronik bir çökmek-üzerelik halinde tutulması, günümüzdeki düzenin en iyi korunan sırrıdır. Zayıf, morali bozuk, kabahati kendinde arayan, sanal benlik, üretimdeki hiç bitmeyen yeniliklerin, hızla modası geçen teknolojilerin, sürekli altüst olan toplumsal normların ve genelleşmiş esnekliğin temelinde gereksinim duyduğu sonsuz uyum sağlama yeteneğine sahip olan öznedir. O aynı zamanda doymak bilmez bir tüketicidir ve çelişkiye bakın ki asli larva haline dönebilmek amacıyla en kıytırık “*proje*”lere azim ve istekle kendisini dahil eden, ama sonra asli larva haline dönen “*en üretken ben*” de O’dur.

O halde NEYİM BEN? Çocukluğundan beri sütün, kokuların, öykülerin, seslerin, duyguların, tekerlemelerin, cisimlerin, işaretlerin, fikirlerin, izlenimlerin, bakışların, şarkıların ve yiyeceklerin meydana getirdiği akışla iç içeyim. BEN neyim? Mekâna, çilelere, atalarım, arkadaşlarıma, sevdiklerime, olaylara, dillere, anılara, kesinlikle “*ben olmayan*” her şeye her yönden bağlıyım. Beni dünyaya bağlayan her şey, beni ben yapan bağlantılar, beni meydana getiren unsurlar bana bir kimlik, çıkarılıp gösterilecek bir şey vermezler; belli zaman ve yerlerde “BEN” diyen varlığı doğuran tekil, ortak, yaşayan bir *varoluş* verirler bana. Uyumsuzluk duygusu benliğin sürekliliğine duyduğumuz aptalca inancın ve bizi biz yapan şeylere yeterli özeni göstermememizin basit bir sonucudur.

Reebok’ın, Şanghay’daki bir gökdelenin tepesine kondurulmuş “NEYSEM O’YUM” sloganını görmek insanın

başını döndürüyor. Batı her yere en sık başvurduğu Truva atını yerleştiriyor: benlik ile dünya, birey ile grup, bağlılık ile özgürlük arasındaki çıldırtan çelişki. Özgürlük, bağlarımızı koparma durumu değil, bağlarımız üzerinde değişiklikler yapmak yönündeki pratik kapasitemizdir. Aile yalnızca sakatlayan mekanizmasını değiştirmeye çalışmaktan vazgeçenler veya bunu nasıl değiştireceklerini bilmeyenler için cehennemdir. *İnsanın kendi köklerinden kurtulma* özgürlüğü hayali bir özgürlük olmaktan öteye geçememiştir. Bizi güçlü kılan ve bir arada tutan o çok önemli şeyi kaybetmeksizin kendimizden kurtulamayız.

“NEYSEM O’YUM”, o halde sadece basit bir yalan, basit bir reklam kampanyası değildir. Aynı zamanda *askeri* bir kampanyadır. İnsanlar arasında var olan her şeye, insanlar arasında fark edilmeden dolaşımda kalan her şeye, onları görünmez bağlarla birbirine bağlayan her şeye, tamamen yalnızlaşmamızı önleyen her şeye, bizi var eden ve de dünyanın her yerinin sadece gelip geçilen bir yer, bir eğlence merkezi veya yeni kurulmuş bir şehir, bir yanıyla katıksız bir can sıkıntısı ve tutkusuzluktan oluşurken diğer yandan müthiş bir düzenden, sessizlikten, moleküler arabalar ve ideal metallerin dışında hiçbir şeyin hareket etmediği donmuş bir boşluk görüntüsü ve hissi vermediğine bizleri inandıran her şeye karşı yöneltilmiş bir savaş çığırtkanlığıdır.

Eğer Fransa saatlik üretimde Avrupa şampiyonu olmasaydı, bugün olduğu gibi anksiyete haplarının anavatanı, anti-depresan cenneti, nevrozların Kâbe’si de olmayacaktı. Hastalık, zihinsel yorgunluk, depresyon tedavi edilmesi gereken *bireysel* rahatsızlık belirtileri olarak görülebilir. Bütün bunlar sadece var olan düzenin devamına, aptalca normları

kuzu kuzu kabullenmeme ve koltuk değneklerimin modernize edilmesine hizmet ediyor. Bunlar, bir yandan benim uyumlu, itaatkâr ve üretici eğilimlerimi seçiyor diğer yandan da hissettirmeden benden ayıklanması gereken şeylerin ne olduğunu belirliyor. “Değişmek için asla geç değildir, biliyorsun.” Ama benlik varsayımında başarısızlıklarım bir yıkıma da neden olabilir. Sonra da, bugünkü savaşta direniş eylemine dönüşebilirler. Bizi normalleştirip sakatlamak için kurulan tuzaklara karşı bir isyan, bir güç halini alabilirler. *Benlik* dedikleri, *iç dünyamızdaki kriz yaşayan bir şey değil; sırtımıza damgasını vurmak istedikleri biçimdir.* Aslında hepimiz başka yaratıklar arasında birer yaratık, benzerlikler arasında tekillikler, dünyanın bedenini oluşturan canlı bedenlerken, kendimizi keskin bir şekilde tanımlanan, tek başına, nitelikler çerçevesinde değer biçilebilir, kontrolü mümkün şeyler haline getirmemizi istiyorlar. Çocukluğumuzdan beri bize söylene gelen şeyin aksine, zekâ uyum sağlamayı bilmek anlamına gelmiyor – ama öyle bir zekâ türü varsa bile bu köleliğin zekâsıdır. Bizi köleleştirmeyi hedefleyenlerin bakış açısına göre, tek *uyum sağlayamayışımız*, bitkinliğimiz sadece sorun. Uyum sağlayamayışımız ve bitkinliğimiz aslında bize yeni suç ortaklıkları için bir başlangıç, bir buluşma noktası işaret ediyor. Tüm tahrip edilmişliklerine rağmen bu toplumun kendi amaçları doğrultusunda oluşturduğu bütün hayal ürünü şeylerden çok daha paylaşıma açık bir manzara ortaya koyarlar.

Depresyonda falan değiliz; grevdeyiz. Kendi kendilerini idare etmeyi reddedenler için “depresyon” bir hal değil, *politik* ayrışmaya doğru giden bir geçit, vazgeçme, dışarı adım atmadır. O noktadan itibaren ilaç tedavisi ve polis, uzlaş-

manın tek yoludur. Tam da bu yüzden bugünkü toplum hiperaktif çocuklarını Ritalin⁹ almaya zorlamakta, insanları hayat boyu ilaca bağımlı kılmakta hiç tereddüt etmiyor ve yine bu yüzden üç yaşındaki çocuklarda bile “davranış bozukluğu” bulgulanabildiğini iddia ediyor. Çünkü benlik varsayımı her yerde çatırdamaya başladı.

9 Hiperaktif çocukların tedavisinde kullanılan ilaç.

İkinci Halka

“Eğlence Olmazsa Olmaz Bir İhtiyaçtır”

On beş yaşındaki bir çocuğa karşı olağanüstü hal ilan eden bir devlet. Bir futbol takımı aracılığıyla göçmen alan bir devlet. Hastane yatağında “saldırı”ya kurban gitmekten şikâyet eden bir polis. Ağaç ev yapımına karşı emir çıkaran bir amir. Chelles’de bir atari salonunu yakmakla suçlanan on yaşında iki çocuk. Çağımız kimsenin farkında bile olmadığı bazı durumsal saçmalıklar konusunda çok başarılı. Gerçek şu ki haber medyasının ağlamaklı, onursuz tonu bu haber başlıklarına eşlik edecek kahkaha patlamasını bastırmakta zorlanıyor.

Kahkaha atmak, haber yorumcularının yapmacık bir tavırla ortaya koyduğu bütün bu ciddi “sorunlar” karşısında verilecek tek doğru yanıt. İçlerinde en sıradanını ele alalım: Göçmen sorunu diye bir şey yok. Zaten günümüzde kim doğup büyüdüğü yerde kalıyor ki? Kim yaşadığı yerde çalışıyor ki? Kim atalarını yaşadığı yerde yaşıyor ki? Çağımızın çocukları anne-babalarına mı yoksa televizyona mı ait? Gerçek şu ki bütün aidiyetlerimizden bütünüyle koparılmış durumdayız. Artık hiçbir yere ait değiliz. Sonuç ise, yeni bir turizm düşkünlüğünün yanı sıra inkâr edilemez bir

ıstırap. Tarihimiz bir sömürüler, göçler, savaşlar, sürgünler ve her türlü kökün yok edilişi tarihi. Bizi bu dünyada bir yabancı, kendi ailemiz içinde bir konuk durumuna düşüren her şeyin hikâyesi bu. Eğitimle dillerimize, TV yarışmalarıyla şarkılarımıza, kitlesel pornografiyle bedenlerimize, polis aracılığıyla şehirlerimize ve ücretli emek yoluyla arkadaşlarımıza el konuldu. Fransa’da buna bir de kökleri çok eskilere dayanan acımasız bir bireyselleştirme gayretlerini eklemek gerek. Bu bireyselleştirme, çok genç yaşlardan başlayarak halkını bölen, disiplin altına sokan, kıyaslayan, sınıflara ayıran; elinden kurtulmaya çalışan bütün dayanışma biçimlerini vatandaşlık -saf, hayali bir Cumhuriyet’e aitlik hissi- dışında geride hiçbir şey bırakmayıncaya kadar içgüdüsel zalimlikle ezen bir devlet gücü vasıtasıyla gerçekleştirilir. Fransızlar diğer uluslardan çok daha fazla mülksüzleştirmeye tabii tutulmuşlardır. Yabancılar karşı duydukları nefret aslında *bir yabancı olarak* kendilerine olan nefretlerinin bir parçasıdır. “*Sitelere*”¹ karşı hissettiği kıskançlık ve korku karışımı duygu, kaybettiği şeylerden ötürü hissettiği hıncın dışavurumundan başka bir şey değildir. “Sorunlu” diye nitelenen bu mahallelerde var olmaya devam eden bir parça komünal hayatı, bir takım insani ilişkileri, devletin güdümünde olmayan bir miktar dayanışmayı, gayri resmi ekonomiyi, kendi kendilerini örgütleyen insanların elinden hâlâ alınamamış örgütlülüğü kıskanmaktan kendilerini alamazlar. Öyle bir zavallılık noktasına eriştik ki göçmenleri ve *görünümlerinden yabancı olduğu anlaşılan* insanları lanetlemek Fransız gibi hissetmenin artık tek yolu oldu. Bu ülkede, göçmenler çok ilginç bir hâ-

1 Fransa’da yoksul banliyö alanlarında tipik bir konut projesi.

kimiyet alanı yükleniyor: *Burada olmasalar Fransızlar var olmaya devam edemeyebilir.*

Fransa okulların eseri. Aksi iddia bile edilemez. Herkesin hayatının dönüm noktası olarak bakolarya² sınavını hatırladığı son derece eğitsel bir ülkede yaşıyoruz. Öyle ki emekli insanlar size, ta kırk sene önce, bilmem ne sınavında başarısız oldukları için hayatlarının ve kariyerlerinin nasıl mahvolduğunu anlatır. Bir buçuk asırdır ulusal eğitim sistemi öteki ülkelerden çok daha ileri düzeyde devlet tarafından yapılandırılan öznellik türü yaratıyor. Eşit koşullarda başlayan yarışmaya katılmayı kabul eden insanlar yaratıyor. Tıpkı yarışmalarda olduğu gibi becerilerine göre ödüllendirilecekleri beklentisinde olan. Bir şey almadan önce daima izin isteyen insanlar yaratıyor. Kültürel değerlere ve kurallara sessizce boyun eğen ve en yüksek notları alan tipler yaratıyor. Eleştirel zihniyete sahip büyük aydınlarla bağlılıkları ve kapitalizmi reddedişlerinin üzerinde bile bu okul sevgisinin damgası vardır. Eğitim kurumlarının gerileyişiyle birlikte gün be gün devlet tarafından inşa edilen öznellik parçalanmaktadır. Yirmi yıldan daha uzun bir süredir sokak eğitimi ve sokak kültürünün yeniden ortaya çıkıp Cumhuriyet'in okulları ve onun kartondan kültürüyle yarışır duruma gelmesi Fransız evrenselliğinin son zamanlarda maruz kaldığı en büyük travmadır. Bu noktada aşırı sağla en zehirli sol arasında hiçbir fark yok. Jules Ferry ismi bile -Paris Komünü'nün ezilmesi sırasında Thiers'in³ bakanı ve

2 Baccalauréat. Orta öğretimi bitirme sınavları (Ç.N.)

3 Louis Adolphe Thiers. Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet'in kurucularından ve ilk cumhurbaşkanıdır. Almanlarla işbirliği yaparak Paris Komünü'nü (Mart-Mayıs 1871) acımasızca bastırdı.

sömürgeciliğin teorisyeni- bu kurumu şüpheli hale getirmeye yeter.⁴

“Citizens’ vigilance commiteee”⁵ üyesi bir öğretmenin okullarının yakılışını anlatmak üzere akşam haberlerine çıktığını gören herkes, çocukluğunda kendisinin de aynı şeyi yapmayı nasıl hayal ettiğini hatırlamıştır. Ne zaman solcu bir entelektüelin sokaktan gelip geçenlere sataşan, dükkânları soyup arabaları yakan ve çevik kuvvet polisleriyle kedi köpek gibi oynayan çocuk çetelerinin barbarlığından dem vurduğunu duysak, 50’lerde greaser’lar⁶ ya da daha da iyisi “Belle Epoque” filmindeki apaçiler için neler söylendiğini hatırlarız. “*Apaçiler* sözcüğü,” diye yazıyor bir yargıç 1907’de Seine Tribunal’da “son birkaç yıldır bütün tehlikeli kişiler, toplum düşmanları, yersiz yurtsuzlar, sorumluklarından kaçanları adlandırmak için kullanılıyor ve bu kişiler her tür arsız meydan okumaya, kişilere ve mallarına her türlü saldırıya hazır biçimde bekliyorlar. İşten kaçan, adlarını oturdukları mahallerden alan ve polisle karşı koyan bu gençler iyi ve bireyselleşmiş Fransızların kâbusu: Bir Fransız’ın yüz çevirdiği her şeyi sahiplenip onun asla tadamayacağı her türlü zevki tadıyorlar. Kendisini iyi hissettiği için şarkı söyleyen bir çocuğun “Ortalığı ayağa kaldıracaksın,” denilip susturulduğu, eğitimin iğdiş ediciliği sayesinde her

4 Ferry Kanunları -Fransa’da laik ve cumhuriyetçi eğitim sisteminin kurucusu- Jules Ferry’nin adından gelir. 1881’de ilk kez teklif edilmiştir.

5 Sivil vatandaşlar tarafından, devletin yetersiz kaldığını düşündükleri alanlarda yasa ve düzeni korumak için oluşturulmuş komiteler. (Ç.N.)

6 1950’lerde Amerika’da işçi sınıfına ait gençler arasında ortaya çıkan altkültür. Asiliğin simgesi haline gelmiştir.

yanımızı terbiyeli çalışanların doldurduğu bir ülkede *varolmanın* küstah bir yanı var. Mesrine'in⁷ etrafında oluşan havanın esas nedeni dürüstlüğü ve cesareti değil, bizim almamız gereken intikamları alma işini üstlenmiş olmasıydı. Daha doğrusu, tereddüt edip sürekli ertelemek yerine *doğrudan doğruya* almamız gereken intikamları. Çünkü binlerce gizli kapaklı yöntemle, her türlü karalayıcı söz, minik kindar ifadeleri ve zehirli nezaketleriyle, Fransızların boyun eğerek kendilerini ezdirmenin intikamını sürekli biçimde ve de herkesten almaya devam ettiğine şüphe yok. *Hemen memur bey!* edasını bırakıp *Sikmişim polisi!* safhasına geçme vaktidir. Bu bağlamda, kimi çetelerin açık düşmanlığı, pek o kadar bastırılmayan bir sesle bu zehirli atmosferi, çürümüşlük ruhunu, ülkeyi yerle bir edecek kurtarıcı yıkım arzusunu ortaya koyuyor.

Orta yerinde yaşadığımız bu yabancılar kalabalığını “toplum” diye nitelemek kavramı öyle bir gasp etmektir ki bir asırdır ekmek ve su kadar ihtiyaç duydukları halde sosyologlar bile artık kullanıp kullanmamakta tereddüt ettikleri bu kavramı gasp etmektedir. Şimdilerde sanal yalnızlıklar arasındaki ilişkiyi ve de “mesai arkadaşı”, “bağlantı”, “ahbap”, “tanıdık” veya “flört” gibi başlıklar altında kurulan zayıf etkileşim biçimlerini tanımlamak için “ağ” imgesini tercih ediyorlar. Bu tür ağlar kimi zaman iyice sıkışıyor, kodların dışında hiçbir şeyin paylaşılmadığı ve sürekli yenileri oluşturulan yeni kimliklerin tüketilmesi dışında hiçbir bir şeyin yapılmadığı *ortamlar* haline geliyor.

7 Efsanevi Fransız kanun kaçağı.(1936-1979)

Bugünkü toplumsal ilişkilerde can çekişen her şeyin de-
tayına inmek vakit kaybı olur. Ailenin, çift olmanın geri
döndüğünü söylüyorlar. Ama geri gelen aile ile giden aile
aynı değil. Ailenin dönüşü, maskeleyiği hakim ayrışmanın,
bu maskeli baloda düştüğü şu anki vaziyetin derinleştiril-
mesinden başka bir şey değil. Zoraki gülümsemeler, herke-
sin rol yaptığını görmenin tatsızlığı, sanki masanın üzerinde
bir ceset varmış duygusu ve de herkesin hiçbir şey yokmuş
gibi davranma gayretleriyle birlikte aile toplantılarındaki
hüzün dozajının her geçen yıl biraz daha arttığına herkes
tanıktır. Flörtten boşanmaya, birlikte yaşamaktan üvey ai-
lelere, mutsuz çekirdek ailenin anlamsızlığının herkes far-
kında ama ondan vazgeçmenin daha büyük mutsuzluk
vermesinden korkuyormuş gibi görünüyorlar. Aile günü-
müzde dayanın ataerkilliğiyle ve annenin boğucu baskısıyla
kendisini ifade etmekten çok; her şeyin tanıdık olduğu hu-
zurlu anların keyifli bağımlılığına kendini çocuksu bir bı-
rakıştır; dünya yıkılsa umurunda olmama halidir. “Kendine
yeterli olmanın”, “kendine bir patron bulmak” anlamında
kullanılan hoş bir tabir olduğu bir dünyadır bu. İçimizde
tutkuyla yanan ne varsa yok etmek için biyolojik ailenin
“yakınlığı” bahanesini kullanmak; bizi yetiştirdikleri ma-
zeretini öne sürerek çocukluğumuzun ciddiyet içeren her
şeyinden olduğu gibi yetişkin olma şansından da bizleri
uzaklaştırmak istiyorlar. Kendimizi bu tür bir aşınmaya
karşı korumak zorundayız.

Çift olmak bu müthiş toplumsal çöküşün son evresi, in-
sanlık çölünün ortasındaki bir vahadır. Bugünün toplumsal
ilişkilerinin bariz şekilde ortadan kaldırdığı sıcaklık, sade-
lik, dürüstlük, oyunsuz ve seyircisiz bir hayat gibi şeylerin

arayışıyla, “mahremiyet” şemsiyesi altında ilişkilere yöneliyoruz. Ama romantizmin büyüğü ortadan kalktığında, “mahremiyet” çırılçıplak kalıyor ortada: Zaten mahremiyetin kendisi toplumsal bir uydurmadır, albenili dergilerin ve psikolojinin diliyle konuşur; diğer her şey gibi, bulantı verecek kadar stratejilerle yüklüdür. Artık bu alan da diğer alanlar gibi yozlaşır ve orada da dürüstlük adına bir şey kalmaz; buraya da yalanlar ve yabancılaşıma kanunları hâkim olur. Biri şans eseri bu gerçeği keşfettiğinde, tam da çift olmanın doğasıyla çelişen bir paylaşım kendini dayatır. Varlıkların birbirini sevmesini sağlayan şey, aynı zamanda onları sevillebilir kılan şeydir. Ve bu da iki-kişilik-otizm ütopyasını darmadağın etmektedir.

Aslında bütün bu toplumsal formların çözülüşü bir şans. Yeni düzenleme ve bağlılığı içeren çılgınca, geniş çaplı deneylerimiz için ideal bir durum. Ünlü “ebeveyn istifası” bizleri, çabucak olgunlaşmamızı gerektiren dünyayla ve de yaklaşımakta olan sevgili ayaklanmanın belirtileriyle yüzleşmeye zorluyor. Bugün, çiftin ölümüyle birlikte sorun yaratıcı ortak duygulanım biçimlerinin doğuşuna tanık oluyoruz, seks artık tümünden tüketildi, erkeklik ve kadınlık güve yeniği giysilerle cirit atıyor, otuz yıldır ardı arkası kesilmeyen pornografik yenilikler sınırları aşmanın ve özgürleşmenin çekiciliğini artık tümüyle tüketti. Devletin müdahalesine karşı Çingene kampları kadar direngen, ilişkilerin olmazsa olmazı bir politik dayanışmayı üreteceğimize inanıyoruz. Akrabaların proleterleştirilmiş kuşaklara yapmak zorunda kaldığı bitmez tükenmez yardımların, toplumsal altüst oluşu kolaylaştıracak bir himaye biçimine dönüşmesi için bir neden yok. “Otonom oluşturmak”, bir anda

sokaklarda kavga etmeyi, boş evleri işgal etmeyi, bir işte çalışmaktan vazgeçmeyi, birbirini çılgınca sevmeyi, dükkân yağmalamayı öğrenmek anlamına gelebilir.

Üçüncü Halka

“Hayat, Sağlık ve Aşk İstikrarsızdır.
İş Niye İstisna Olsun?”

Fransa’da iş meselesi kadar allak bullak edilmiş bir mesele yoktur. Fransızlarla iş arasındaki ilişkiden daha çarpık bir ilişki yoktur. Endülüs’e, Cezayir’e veya Napoli’ye gidin. İşi gerçekten küçümserler. Almanya’ya, Amerika’ya veya Japonya’ya gidin. İşe büyük saygı gösterirler. İşlerin duruma göre değiştiği doğru. Japonya’da pek çok *otaku*,¹ Almanya’da *frohe Arbeitslose*² ve Endülüs’te *işkolik* var. Ama bunlar şimdilik sadece birer ilginçlikten ibaret. Fransa’da, hiyerarşi basamaklarını tırmanmak için dizlerimizin üzerine çökeriz ama hiç kafaya takmıyormuşuz gibi kendimizle böbürlenmekten de geri durmayız. Başımızı kaşıyacak vaktimizin olmadığı iş yerimizde saat ona kadar kalırız ama iş yerinin mallarını alıp sağda solda satmaya veya daha sonra satmak niyetiyle malları arabamıza doldurup götürmeye vicdanımız elvermez. Patronlardan nefret ederiz ama ne pa-hasına olursa olsun bir işimiz olsun isteriz. Çalışmak bir kölelik belirtisi gibi görülür ama öte yandan işlerinin olması

1 Herhangi bir şeye hayatını adanmış, aşırı derecede hayranlık duyan, kişilere ya da anti sosyal ve kendine özgü sebeplerden ötürü evden çıkmaya korkan bu yüzden değişik bağımlılıkları olan (koleksiyonculuk, arşivcilik) kişiler için kullanılmaktadır.(Ç.N.)

2 Almanya’da Mutlu İşsizler Hareketi

insanlara gurur verir. Özetle: histerinin kusursuz klinik tanımını. Nefret ederken seviyor, severken nefret ediyoruz ve kurbanını -efendisini- kaybeden histeriklerin yaşadığı sersemleme ve kafa karışıklığı halini hepimiz biliriz. Çoğu kez de bunu atlatamazlar. Bu arada işten atılmış yöneticiler Seine nehri kıyısı boyunca uzanan Kızıl Haç barınaklarına cep telefonlarıyla kamp kuruyor. Art arda gelen hükümetlerin “istihdam mücadelesi” verdiklerini iddia edip işsizliğe karşı savaş ilan etmelerinin temelinde bu nevroz vardır. İşçi Bulma Kurumu işsiz sayısını iki milyonun altına göstermek için sürekli istatistiklerle oynuyor, bu arada sosyal yardım çekleri ve zehir tacirliğinin her an ortaya çıkabilecek toplumsal bir patlama olasılığına karşı tek garanti olduğunu Fransa Devleti bile kabul ediyor. İşçi masalının korunması hem Fransa’nın ekonomisinin ruhu, hem de ülkenin siyasi istikrarı için zorunludur.

Hiç umurumuzda olmadığı için kusura bakmayın.

Biz bu masalla uyutulmadan da *keyfi gayet yerinde* olan bir nesle aidiz. Öyle bir nesil ki iş yerindeki haklar şöyle dursun, iş hakkına ya da emekliliğe bile bel bağlamıyor. Marjinal solun en ileri unsurlarının teorileştirmekten hoşlandığı gibi “istikrarsız” bile degillerdir, çünkü istikrarsız olmak yine de kendini iş alanıyla, yani *o alanın çürümesiyle* ilişki halinde tanımlamak demektir. Bir şekilde para elde etmenin gerekliliğini kabul ediyoruz, çünkü günümüzde onsuz yaşamamanın imkânı yok. Fakat çalışmanın gerekli olduğunu reddediyoruz. Ve de artık çalışmıyoruz. *Zamanımızı istediğimiz gibi kullanıyoruz*. İş bizim var olma alanımız değildir, uğrayıp geçtiğimiz bir yerdir. Kinik insanlar değı-

liz, sadece aldatılmak istemiyoruz. Tüm o motivasyon, kalite, kişisel gelişim nutukları bir kulağımızdan girip öbür kulağımızdan çıktığı için personel müdürlerinin canını sıkarız. İş konusunda hayal kırıklığına uğradığımızı, ebeveynlerimizin sunduklarının hakkının verilmediğini, iş dünyasının onları erken salıverdiğini söylüyorlar. Yalan söylüyorlar. Hayal kırıklığına uğramak için önce bir beklentinin olması gerek. Bizim işle ilgili hiçbir beklentimiz olmadı: Biz onun geçmişte ve şimdi neye hizmet ettiğini, rahatlık derecesi değişen aptalca bir oyun olduğunu biliyoruz. Ailemizi, en azından bu söylenenlere inananları düşündüğümüzde tek üzüntümüz, bu tuzağa düşmüş olmalarıdır.

İş meselesinin yarattığı duygusal kafa karışıklığı şöyle de açıklanabilir: iş kavramının birbiriyle zıt iki farklı *boyutu* olmuştur: *Sömürü* boyutu ve *katılım* boyutu. Artı değere özel ve toplumsal düzeyde el konulmasıyla kolektif ve bireysel emek gücünün sömürüsü; üretim evreninde işbirliği yapan kişileri birbirleriyle bağlayan ilişkiler aracılığıyla ortak çabaya katılım. Hem katılım boyutunu inkâr eden Marksist retoriğin hem de sömürü boyutunu inkâr eden işletmecî retoriğinin ortaya koyduğu iş kavramında, işçilerin kayıtsızlığının nedeni açıklanırken bu iki boyut en nihayetinde bilerek ve isteyerek çarpıtılır. Yaptığımız işe karşı bizi yabancılaştıracak ölçüde utanç verici ama aynı zamanda bizim bir parçamız olacak kadar da sevip hayranlık duyduğumuz işle ilişkinin çok anlamlılığı bu noktada devreye girer. Felaket zaten olup bitti: Felaket yok edilmesi, kökü kazınması gereken her şeyde, işin *var olmanın tek yolu olmasında* yatıyor. İşin kendisinin verdiği dehşet asırlardır iş olmayan her şeyin, insanların mahallesine ve zanaatına,

köyüne, mücadeleye, akrabalığa aşinalığının; yaşanan yerle kurulan bağa, insanlara, mevsimlere, eyleme ve konuşma biçimine duyduğu bağlılığın düzenli olarak tahrip edilmesinin verdiği dehşetten daha az.

İşte bugünün paradoksu da burada yatıyor: İş varolmanın diğer bütün yönleri karşısında mutlak bir zafer kazandı, ama aynı süreçte işçiler lüzumsuzlaştı. Verimlilik, fason üretim, makineleşme, otomasyon ve dijital üretimdeki artış, herhangi bir ürünün imalatında canlı emeğe duyulan gereksinimi neredeyse yok edecek ölçüde bir gelişim göstermekte. Eğlence, tüketim, boş zaman gibi kavramların, aslında dikkatimizi başka yönlere çekmesi gereken şeylerin eksikliğinin altını çizdiği, işsiz bir işçi topluluğunun paradoksunu yaşıyoruz. Bir asırdır şiddet içeren grevleriyle meşhur Carmaux'daki maden, şu anda Cape Decouever'le eğlence merkezine dönüştürülmüş durumda. O artık turistler için metan gazı patlamalarının simülasyonunun gösterildiği bir "Maden Müzesi" kılığında, bisiklet ve kaykaya binmek için kullanılan çok katlı bir eğlence merkezi.

İş, şirketlerde giderek belirgin bir biçimde yüksek vasıf gerektiren araştırma, düşünce, kontrol, koordinasyon ve sibernetik yeni üretim süreçleri için gerekli bütün bilgiyi yayan iletişim birimleri ile bu süreçlerin bakım ve gözetim gibi vasıf gerektirmeyen birimler olarak belli başlı kısımlara ayrılmış durumda. İlk grupta çalışan kişilerini sayısı azdır ve de kazançları çok yüksektir; bu yüzden gıptayla bakılan bu azınlık, pozisyonlarını kaybetmemek için her şeyi yapmaya hazırdır. Kaybetme endişesiyle işlerine dört elle sarılırlar. Yöneticiler, bilim insanları, lobiciler, araştırmacılar, prog-

ramcılar, geliştiriciler, danışmanlar ve mühendisler, abartısız bir şekilde, gece gündüz *hiç* durmadan çalışırlar. Cinsel hayatları bile üretkenliklerini artırmaya hizmet eder. Bir İnsan Kaynakları filozofu şöyle diyor: “En yaratıcı işler çok sayıda yakın ilişkiyle bir arada yürüyenlerdir.” Daimler-Benz’in insan kaynakları yöneticilerinden biri onu doğruluyor: “İş ortakları işletme sermayesinin önemli bir parçasıdır. [...] Motivasyonları, becerileri, yenilik yapma kapasiteleri ve müşteri ihtiyaçlarına odaklanmaları yenilikçi hizmetlerin hammaddesini oluşturur. [...] Davranışları, toplumsal ve duygusal yeterlilikleri yaptıkları işin değerlendirilmesinde giderek daha önemli olur. Artık bunlar çalışma saatlerinin uzunluğuyla değil, yakalanan hedefler ve elde edilen sonuçların niteliğiyle değerlendirilecektir. Onlar girişimcidir.”

Otomasyona devredilemeyen bir dizi görev, makineler yapamadığı için yaşlı birinin yaptığı ambar memurluğu, depo sorumluluğu, montaj işçiliği, sezonluk işçilik vb. bir takım işler belirsiz işler grubunu oluşturuyor. Bu esnek, bir görevden diğerine gönderilen ve hiçbir görevde uzun süre kalamayan tanımı belirsiz işgücü artık bir araya gelip güç bile oluşturmaz. Çünkü üretim sürecinin çeperine itilmişlerdir, makineleşmemiş alanlarda oluşan boşlukları doldurmak için istihdam edilenler, adeta çatlaklar arasında un ufak edilmişlerdir. Geçici işçilik artık işçi olmayan, satacak yer bulduğu sürece sattığı becerileri dışında *mesleği* kalmayan ve de işi el altında bulunmak olan işçiliğin tanımı haline gelmiştir.

Makinelerin işlemesi için etkili ve gerekli olan bu iş gücünün kenarlarında, üretimin akışında son derece gerekli

olan ama başka da bir işe yaramayan, başıboşluğu yüzünden makineyi sabote etme riski barındıran, fazlalık haline gelmiş ve de gittikçe büyüyen bir çoğunluk mevcut. Bu genel dağılma tehdidi mevcut üretim sisteminin aklını yerinden uğratacak bir hortlaktır. Herkes “neden iş?” sorusuna eskiden sosyal yardım alan şu adamlar aynı yanıtı vermiyor: “Kendi iyiliğim için. Kendime bir meşgale yaratmak için.” *İşte tam da bu başıboşluğu gayet iyi kullanmamız gibi ciddi bir riskle karşı karşıyalar.* Hareket halindeki bu nüfusu bir şekilde oyalayacak şeyler bulunmalı. Ama bugüne kadar ücretten daha disipline edici bir yöntem bulamadılar. “Toplumsal kazanımları” tek tek yok etmek de zaten bu yüzden o kadar önemli. Böylece en memnuniyetsizler bile, yani bir tek açlıktan ölmek veya soluğu hapiste almak seçenekleriyle yüz yüze kaldığında teslim olacaklar yeniden ücretli emeğin kollarına atılacaklardır. Temizlik, yeme-içme, masaj, evde bakım, fahişelik, özel dersler, terapi, psikolojik yardım vb. “bireysel hizmetler”de filizlenen köle ticareti devam etmeli. Güvenlik, temizlik, kontrol ve kültür standartların devamlı yükselişi ve modanın son sürat geri dönüşümü, bu tür hizmetlere gereksinimi ortaya çıkaracak her şey buna eşlik eder. Rouen’de artık sokakta bekleyip size park fişinizi getiren ve yağmur yağdığında size şemsiye kiralayan bir “insan otopark sayacı”mız var.

İş düzeni dünyanın da düzeniydi. Bu düzenin yıkılışının kanıtları sonradan neyin geleceğinden korkanlar için felç edicidir. Günümüzde iş, mal üretiminin *ekonomik* gerekliliğinden çok, üretici ve tüketiciler üretmenin, iş düzenini mümkün merteye korumanın *politik* zorunluluğuna bağlıdır. Üretimin artık herhangi bir amaç taşımadığı bir top-

lumda *kendi kendini* üretmek en önde gelen meşguliyet haline geliyor: Dükkânını mahkeme kararıyla tahliye etmek zorunda kalıp çaresizlikten çekiciyle kendi kendini dövüp testeresiyle kendini kesmeye kalkan bir marangoz örneğindeki gibi. İş görüşmelerinde gülümsemeye çalışan, çekiciliklerini artırmak için dişlerini beyazlatan, şirket ruhunu geliştirmek için gece kulüplerine giden, kariyerini ilerletmek için İngilizce öğrenen, merdivenleri hızla tırmanmak için boşanan veya evlenen, “çatışmaları yönetme” becerilerini geliştirmek için liderlik ve “kişisel gelişim” kursları alan nice genç var. “Gerçek bir ‘kişisel gelişim’ diyor, bir guru “daha yüksek düzeyde bir duygusal dengeyi, ilişkilerde dürüstlüğü ve açıklığı, entelektüel odaklanmada keskinliği ve bunlar aracılığıyla daha iyi bir ekonomik performansı beraberinde getirir. Elden geldiğince doğal gözükmeye çalıştığı halde işe alınmak için sabırsızlıkla bekleyen küçük ve telaşlı kalabalık, *mobilité* miti aracılığıyla iş düzenini kurtarma girişiminin sonucudur. Mobilize olmakla iş arasında kurulan ilişki faaliyet değil *olasılık* ilişkisidir. Eğer işe alınan kişi piercingini çıkarıp berbere gidiyor ve kendisini *projelerin* arasına gömüyorsa, kendini “işverilebilir” kılıyorsa, dedikleri gibi, bunun nedeni mobilize olma yeteneğini ortaya koymasıdır. Mobilite bireyin kendinden bu uzaklaşması, bizi biz yapan şeylerden bu asgari kopuş, kişinin artık bir çalışma aracı olarak işe alınmasıyla oluşan bu yabancılaşma durumudur ve bu noktadan sonra artık bireylerin iş gücünden ziyade *kendisini* satması, yaptığı işe değil olduğu şeye, toplumsal kodlarımızın eşsiz derin bilgisine, ilişki kurma becerilerimiz, gülümsememiz ve kendimizi ifade ediş şeklimize ücret ödenmesi mümkün hale gelmiştir. Toplumsallaşmanın yeni ölçütü budur. Mo-

bilite çalışmanın iki zıt kutbunu bir araya getiriyor: Kendi kendimizin sömürüsüne katılıyoruz ve de her türlü katılımımız sömürülüyor. Aslında zaten patronu, ürünü kendisi olan küçük birer işiz. Kişinin çalışıp çalışmaması önemli değil. Bu bir bağlantı, beceri ve iletişim ağı, yani kısacası “insan sermayesi” oluşturma sorunudur. Kanser, “terörizm”, depresyon, barınma sorunu gibi en ufak bahanelerle gezegeni seferber eden buyruklar, sahne arkasında gücü elinde tutanların işin saltanatını devam ettirme kararlılığını özetliyor.

Bu yüzden mevcut üretim araçları, bir yandan maddi ve manevi seferberliği sağlayıp ihtiyaç kalmayana kadar insan enerjisini emen devasa bir makinedir, diğer yandan yaşamı itaatkâr özneler arasında paylaştıran, bütün “sorunlu bireyleri”, başka türlü bir yaşam biçimi oluşturup bu şekilde makineye direnenleri reddeden bir *ayıklama* makinesidir. Hayaletler diriltilmiş, yaşayanlar lme terk edilmiştir. Bugünkü retim araçlarının politik işlevi tam da budur.

İşin ötesinde ve karşısında rgtlenebilmek, mobilite rejimini kolektif bir biçimde terk etmek, *demobilizasyon* yoluyla bir gücün ve disiplinin varlığını açıkça ortaya koymak, dizleri üzerine kmş bir medeniyetin asla bağışlamayacağı bir suçtur. Ama mevcut düzeni sağ salim atlatmanın da tek yolu budur.

Dördüncü Halka

“Daha Basit, Daha Eğlenceli, Daha Hareketli, Daha Güvenli”

“Şehir” ve “kır” ile ilgili, özellikle de ikisi arasında var-sayılan eski karşıtlık hakkında yeterince şey duyduk. İster yakından ister uzaktan bakın, bizi kuşatan dünya hiç de öyle değil: tek parça bir kent giysisi, biçimsiz ve düzensiz; sevimsiz bir alan, sonsuz ve tanımsız; müze benzeri büyük merkezler ve doğal parkların, banliyölerdeki devasa siteler ve büyük tarımsal projelerin, sanayi alanları ve parsellerin, oteller ve trend barların küresel boyutta uzanışı: metropol. Tabii ki Ortaçağ ve modern çağlarda olduğu gibi eski çağlarda da şehirler vardı ama metropol diye bir şey yoktu. Metropol her türlü bölgeyi içeriyor. Coğrafi olarak değilse bile iç içe geçmiş ilişki ağları nedeniyle her şeyi bir arada bulabilirsiniz.

Bunun nedeni şehrin en sonunda fetişleştirilip, tarihleşip gözden kaybolmasıdır. Lille’in fabrikaları konser salonlarına dönüştü. Le Havre’in yeniden inşa edilen beton yapısı artık UNESCO Dünya Mirası alanı. Pekin’de Yasak Şehri çevreleyen hutonglar yıkılıp yerlerini taklitlerine bırakarak turistlere sergilenmek üzere biraz öteye taşındılar. Troyes’ün tuğla binalarının ön cephesini yarı ahşap yarı kagire çevirdiler; cepheler bu haliyle Paris Disneyland’ındaki Vik-

torya dönemi vitrinlerine benziyor. Eski tarihi merkezler, devrimci ayaklanmaların geçmişteki yuvaları, gayet akıllıca metropolün örgütsel şemasına entegre ediliyor. Buralar turizme ve gösterişli tüketime ayrılmış durumda. Sergilerle, süslerle ve gerektiğinde de güçle desteklenen birer masalımsı meta adası. Noel panayırlarının¹ bunaltıcı duygusallığı hiç olmadığı kadar çok sayıda güvenlik görevlisi ve polisle dengelenir. Denetimin, görmek isteyen herkese otoriter yüzünü göstererek kendini bu meta manzarasının içine entegre etmek için harika yöntemleri vardır. Devir füzyonların, muzakların,² teleskopik polis coplarının ve pamuk şekerlerin devri. Ne kadar polis gözetimi o kadar cazibe!

“Otantiklik” ve onunla kol kola giden kontrol sevdası, işçi sınıfına ait mahallelerde kolonileşen küçük burjuvaziye eşlik ediyor. Şehir merkezlerinden uzaklaştırılanlar, banliyölerdeki prefabrik evlerinde yitirdikleri “komşuluk duygusu”nu sınır bölgelerde bulurlar. Yoksulları, arabaları ve göçmenleri önlerine katıp kovalayan, ona bir *düzen* veren, bütün bakterilerden kurtulan küçük burjuvazi bulmak için geldiği şeyi ortadan kaldırıyor. Bir şehrin billboardlarından birindeki fotoğrafta bir polis memuruyla çöpçü el sıkışıyor. Slogan da şu: “Montauban, temiz şehir.”

Şehir plancılarını (yok ettikleri) “şehir” hakkında konuşmaktan men edip onun yerine kentlilikten konuşmaya mecbur bırakan terbiye, onları (artık var olmayan) “kırsal”ı da ağızlarına almamaya zorlamalı. Yerlerinden sökülüp atıl-

1 Noel Köyü, noel zamanı kurulan geçici panayır alanı.

2 Halka açık alanlarda insanları rahatlatmak için çalınan müzik.

mış, aşırı çalışmaktan gergin kitlelere, kır manzarası yerine, yok olmaya yüz tutmuş köylülüğün artık sahnelenmesi kolay geçmişti sergileniyor. Bu, her şeyin ulusal miras olarak değerlendirildiği ya da yeniden yapıldığı “arazi” üzerine bir pazarlama kampanyasıdır. Aynı soğuk boşluk her yere, en uzak ve en ücra köşelere bile ulaşıyor.

Metropol hem şehrin hem kırın eş zamanlı ölümüdür. O, kırsaldan kaçışın olduğu kadar kentin yayılmasının da sonucu olarak, alabildiğine uzanan bu orta sınıfın ortasında, bütün küçük burjuvaların buluşma noktasıdır. Gezegeni camla kaplamak günümüz mimarisinin sinizmine mükemmelen uyan davranıştır. Okullar, hastaneler veya medya merkezleri aynı temanın başka başka çeşitlemeleri: şeffaflık, tarafsızlık ve eşbiçimlilik. Bu devasa, bu pürüzsüz binalar içlerinde neyin barındırılacağına dair düşünme ihtiyacı duyulmaksızın tasarlanmıştır. *Burada olabilecekleri* gibi başka bir yerde de olabilirlerdi. Paris’teki La Défense’te iş kuleleri, Lyon’da La Part Dieu’deki konutlar ya da Euralille’deki alışveriş merkezleri ne için kullanılacak? “*Flambant neuf*”³ ifadesi kaderlerini tam anlamıyla ifade ediyor. İskoç bir gezgin, asilerin 1871 yılının mayıs ayında, Paris’teki Hôtel de Ville’i yakışından sonra ateşin eşsiz çekim gücünü şöyle anlatıyor: “Bu kadar olağanüstü bir güzelliği hayal bile edemezdim. Harika. Komün’deki insanların korkunç birer haydut olduğunu inkâr edemem. Ama nasıl bir sanatçılıktır o öyle! Oluşturdukları başyapıtın farkında bile değillerdi. [...] Akdeniz’in gök mavisi sularının

3 Genel olarak “yeni yeni parlayan” anlamında kullanılır. Gıcır gıcır, çiçeği burnunda.

kabarışıyla yıkanan Amalfi harabelerini, Pencap'taki Tung-hoor tapınağının harebelerini görmüşlüğüm var. Roma'yı ve daha pek çok şeyi gördüm ama bu gece gözlerime çeki-len ziyafetle kıyaslanabilecek hiçbir şey görmedim.”

Metropolün ağına yakalanmış kırsaldan bazı izler ve şehre dair kimi kırıntılar hâlâ duruyor. Ama sözde “sorunlu” bölgelerdeki mahalleleri canlanış etkisi altına aldı. Geç-mişte en yaşanmaz sayılan bu yerlerin aslında yaşamanın bir şekilde hâlâ mümkün olduğu yegane yerler çıkması bir paradoks. Kaçak gecekondular, mobilyayla donatmanın ve dekore etmenin ancak başka bir yere taşınmadan hemen önce mümkün olduğu sözde lüks dairelerden çok daha fazla yaşanılabilir yerlerdir. Bugünün büyük kentleri içinde, gece-kondu bölgeleri en canlı ve yaşanabilir ama aynı zamanda da tabii ki en ölümcül alanlar. Buralar küresel metropolün elektronik dekorunun öteki yüzü. Paris'in kuzeyindeki, yüzme havuzu avına çıkan küçük burjuvaların terk ettiği konut kuleler kitlesel işsizlik sebebiyle hayata döndü. Şu anda Quartier'dan⁴ bile daha çok enerji saçıyorlar. Sadece ateşin değil sözlerin de sıcaklığını yayıyorlar.

2005 Kasımı'ndaki büyük yangın, sık sık ileri sürüldüğü gibi uç noktada bir mülksüzleştirme sonucuydu. Aksine bölgeye tam anlamıyla sahip çıkılmasıydı. İnsanlar tepeleri attığı için arabaları yakabilir ama bir aydır devam eden isyanı sürdürebilmek, hem de polisin sıkı kontrolü altında-yken bunu yapabilmek için, örgütlenmeyi bilmek, suç

4 Paris'te üniversitelerin yoğun olduğu, öğrenci yaşamının canlılığıyla ünlü bölge. (ç.n.)

ortaklıkları oluşturmak gerekir. Yani bölgeyi mükemmelen bilmen, ortak bir dile ve düşmana sahip olman gerekir. Ateş fersah fersah ve hafta hafta yayıldı. Yeni alevler en beklenmedik yerlerde ortaya çıkıp yangını harladı. Fısıltı gazete-lerinin telefonlar gibi dinlemeye alınmasına imkân yoktur.

Metropoller Basra, Mogadişu ve Nablus işgallerinde doruk noktasına çıkmış, sürekli düşük yoğunluklu çatışmaların vücut bulduğu bölgelerdir. Uzun bir süre, şehirler orduların uzak durduğu, ya da gerekirse kuşattığı yerler oldu; fakat metropoller savaşa son derece uygun yerlerdir. Silahlı çatışmalar sadece onun sürekli yeniden düzenlenmesindeki bir uğraktır sadece. Büyük devletlerin muharebeleri metropollerin kara deliklerinde vuku bulan bitmez tükenmez polis kampanyaları gibidir. “İster Burkina Faso’da, Güney Bronx’ta, Kamagasaki’de, Chiapas’ta ister La Courneuve’da olsun. Bu müdahaleler zaferi, düzenin veya barışın yeniden tesisini amaçlamaz; tam aksine sürekli yürürlükte olan devasa güvenlik operasyonlarını devam ettirmek için uygulanır. Savaş, artık belirli bir zaman diliminde yapılan bir şey değil, onun yerine asker ve polis tarafından güvenliği sağlamak üzere yapılan bir dizi mikro operasyon halinde zamana yayılmış durumda.

Asker ve polis birbirine paralel olarak uygun adım evrimleşiyor. Bir kriminoloji uzmanı, çevik kuvvet polisinin kendisini küçük gruplar halinde, daha profesyonel, mobil birimler halinde yeniden organize etmesini istiyor. Disiplin metotlarının beşiği olan harp akademileri, kendi hiyerarşik yapısını tekrar gözden geçiriyor. Bir NATO subayı, emrindeki piyade taburu için katılımcı metodu devreye sokuyor:

“Katılımcı metot, bir hareketin analiz, hazırlık, icra ve değerlendirilmesiyle ilgili olan herkesi içine alır. Plan eğitim aşamasında ve de son istihbarata göre tekrar tekrar gözden geçirilir. [...] ekibin bütünlüğünü sağlama ve moralini yükseltme konusunda grup planlamasının üzerine yoktur.”

Silahlı güçler metropole kendilerini adapte etmiyor, bilakis onu üretiyorlar. Bu yüzden Nablus savaşından beri İsrail askerleri birer iç mimara dönüştüler. Filistinli gerillalar tarafından, artık kendileri için iyiden iyiye tehlikeli hale gelmiş sokakları terk etmeye zorlanan İsrail askerleri, gereğinde kullanmak üzere duvar ve tavanlarda delikler açarak kent mimarisinin içinde yatay ve dikey olarak ilerlemeyi öğrendiler. İsrail Savunma Bakanlığından felsefe mezunu bir subay şöyle izah ediyor: “Düşman mekânı geleneksel, klasik yöntemlerle değerlendirir ve ben bu değerlendirmeye boyun eğip onun tuzakına düşmek istemiyorum. [...] Onu şaşırtmak istiyorum. Savaşın özü budur. Kazanmak zorundayım. [...] Bu nedenle duvarların içinde hareket etme yöntemini tercih ediyoruz. [...] Önündeki engeli kemirerek ilerleyen kurtçuklar gibi.” Kentsel mekan sadece karşı karşıya geline alan değil, aynı zamanda araçtır da. Gelecekteki Paris ayaklanmalarında pozisyonların korunabilmesi için barikat kurulmuş sokaklardaki evleri ele geçirmeyi, evler arasında geçişi mümkün kılmak için duvarlarda delikler açmayı, saldırıya karşı kendini savunabilmek amacıyla zemin katlardaki merdivenleri yıkıp tavanda delik açmayı, kapıları söküp pencereye dayamayı, her katı birer taret silahına dönüştürmeyi tavsiye eden (tabii asilere) Blanqui’nin⁵ sözlerini hatırlıyor insan.

5 (1805-1885) Fransız sosyalisti ve ihtilâlcisi.

Metropol sadece bu kentsel yığılma değil, şehir ve kır arasındaki son çarpışma alanıdır. Aynı zamanda canlıların ve şeylerin akışı, fiber optik ağlar ve yüksek hızlı tren hatları, uydular, video kameralar arasında gidip gelen, bu dünyanın kendi sonuna doğru koşar adım gitmesini sağlayan bir *akıntı*dir. Herkesi *seferber etmek*, umutsuz hareketiyle sürekli, önüne çıkan her şeyi katarak sürüklemek isteyen bir akış. Enformasyonun sanki düşmanmış gibi tepemize tepemize indiği bir yerdir. Kaçmaktan başka yapacak bir şeyin kalmadığı, sık geçen metro trenlerini bile beklemenin iyice zorlaştığı bir yer.

Hareket ve iletişim olanaklarının çoğalması ve sürekli başka bir yerde olmanın cazibesıyla devamlı bir biçimde *şimdiden* ve *buradan* koparılıyoruz. Şehirlerarası veya banliyö trenlerine atladığın ya da telefonun ahizesini kaldırdığın an oradasın. Hareketliliğin bu kadarı, kökünden koparılma, yalıtılmışlık ve sürgünlüğün ötesinde bir şey değil. *Kişisel bir alanın*, taşınabilir bir iç dünyanın da hareketliliği olmasa bu durum katlanılmaz bir hale gelirdi. Kişisel baloncuklar patlamayıp etrafta süzülüyor. Koruyucu bir zırh oluşturma süreci ortadan kalkmıyor, sadece daha yeni yeni başlıyor. Bir tren istasyonundan bir iş yerinin parkına, ticari bir bankaya; bir otelden diğerine her yerde bir yabancılık, bayağılık ve neredeyse tanıdık hiçbir şeyin olmadığı duygusunu veren sıradanlık. Metropollere özgü aşırılık, işte bu belirli ruh hallerinin bu kaprisli karışımının belirsizce yeniden birleştirilmesidir. Metropollerin merkezleri kendi kendilerinin birer kopyası değildir, bize kendilerine özgü bir atmosfer sunarlar; birini seçip ötekini reddederek, farklı tarzlardaki barlar, insanlar, tasarımlar veya şarkı listeleri arasında bir tür varoluşsal alışveriş

yolcuğunun melodisiyle birinden diğerine süzülürüz. Reklamın başlığı şudur: “mp3 çalarım varsa kral benim.” Bizi çevre saran bu tekdüzelikle başa çıkabilmenin tek yolu, aynı küçük evi tekrar tekrar inşa eden bir çocuk veya ıssız adadaki kendi tüccar dünyasını yeniden üreten Robinson Crousoe gibi iç dünyamızı sürekli yenilemektir. Ama medeniyetin kendisi bizim için bir ıssız ada ve milyarca insan hep birlikte sürekli kıyısına sürükleniyoruz.

Mimarisinin akışkan tabiatı nedeniyle metropol, bugüne kadarki en kırılgan insani düzenlemedir. Kıvrak, incelikli ama kırılgan. Öfkeli bir salgını defetmek için sınırların ani bir biçimde ve tamamen kapanışı, ikmal hatlarında ani bir kesinti, iletişim noktalarının örgütlü blokajı. Bütün sahne değişir, metropole sabah akşam musallat olan kıyım sahnelerini artık maskeleyebilecek bir şey kalmaz. Kendi çöküşünden kaçıyor olmasaydı dünya bu kadar hızlı hareket etmezdi.

Metropol kaçınılmaz arızalarından ağ yapısı, bağlantı ve devrelerinin teknolojik altyapısı ve merkezsizleşmiş mimarisi aracılığıyla korunmayı hedefler. İnternetin nükleer bir saldırıdan sonra bile varlığını devam ettirebileceği söyleniyor. Bir yandan takip sistemleri sayesinde hiçbir konteynerin kaybolmadığından, işlemler sırasından tek bir doların çalınmadığından ve hiçbir uçağa teröristlerin binmediğinden emin olunurken, diğer yandan bilgi akışı, insanlar ve ürünler üzerindeki sürekli kontrol metropolün hareketliliğini güvence altına alır. RFID⁶ çipleri, biyometrik pasaportlar ve DNA profilleri sağ olsun.

6 Radyo Frekansı ile Tanımlama (RFID) teknolojisi, radyo frekansı kullanılarak nesneleri tekil ve otomatik olarak tanıma yöntemidir.

Ama metropol kendi sonunu getirecek araçları da üretiyor. Amerikalı bir güvenlik uzmanı, Irak'taki yenilginin nedenini gerillaların yeni iletişim yöntemlerinden çok iyi faydalanabilmesine bağlıyor. ABD işgali Irak'a demokrasiden çok sibernetik iletişim ağları ihraç etti. Yenilgilerine neden olacak silahlardan birini de kendileriyle birlikte Irak'a getirdiler. Cep telefonları ve internet bağlantı noktalarının sayısındaki artış, gerillaların kendi kendilerini örgütlemeleri için yeni yeni yöntemler geliştirmesinde ve ele geçirilmesi zor hedefler haline gelmesinde etkili oldu.

Her ağ kendi içinde zayıf noktalar barındırır, dolaşımı kesmek ve ağı bozmak için kullanılması gereken devreleri vardır. Avrupa'daki son büyük elektrik kesintisi bunu kanıtladı: Yüksek gerilim kablolarının başına gelen olayla birlikte kıtanın hatırı sayılır bir kısmı karanlığa gömüldü. Metropolün ortasında bir ayaklanma çıkarmak ve başka olasılıkları devreye sokmak için atılacak ilk adım onun *devridaim mekanizmasını* sekteye uğratmaktır. Taylandlı asilerin elektrik istasyonunu yerle bir etmelerinin altında yatan neden buydu. 2006'daki CPE⁷ karşıtı Fransız göstericilerin bütün ekonominin şalterini indirme perspektifiyle üniversitelerin kapısına kilit vururken farkına vardıkları şey buydu. Amerikalı liman işçilerinin on gün boyunca West Coast'taki ana limanları işgal edip 300 kişinin işten çıkarılmasını engelledikleri Ekim 2002 grevlerinde farkına vardıkları nokta buydu. Amerikan ekonomisinin Asya'dan gelen mallara aşırı bağımlılığı nedeniyle bu işgalin Ameri-

7 2006 yılında Fransa'da, özellikle üniversite ve lise öğrencilerinin gençlerin iş güvencesini azaltan yeni iş kanununa karşı (Contrat premiere embauche-CPE) yaptıkları eylem.

ka'ya günlük maliyeti bir milyar doların üzerinde oldu. Sadece on bin kişi dünyanın en büyük ekonomik gücüne diz ktrlebildi. Bazı ‘zman’lara göre, eğer olay bir ay daha devam etseydi ‘Amerika Birleşik Devletleri’nde resesyona, Güneydoğu Asya lkelerinde ise ekonomik bir kabus’a yol açabilirdi.

Beşinci Halka

“Daha Az Mülkiyet, Daha Çok Bağlantı!”

Son otuz yılın “krizler”le geçmesine, işsiz kitlelere ve iyiden iyiye yavaşlayan büyümeye rağmen hâlâ ekonomiye inanmamızı bekliyorlar. Bu otuz yılın yanıltıcı ara dönemlerle kesintiye uğradığı doğru: 1981-83 arasında sol bir hükümetin herkes için daha iyi olacağı düşüncesiyle aldattığımız ara dönem, 1986-89 arasında borsa oynayarak zenginleştireceğimiz bir “kolay para” dönemi; bağlantıda kalarak herkesin sanal bir kariyer elde edeceği, renkli ama birleşik, hem kültürlü hem çok kültürlü Fransa’nın dünya kupasını kaldırdığı 1998-2001 internet ara dönemi. Ama artık yeter. Gırtlığımıza kadar geldi, dibe vurmuş durumdayız, meteliksiziz ve borç batağındayız.

Ekonominin krizde olmadığını, ekonominin kendisinin bir kriz olduğunu artık görmemiz gerek. Yeterince iş olmaması değil mesele, *haddinden fazla iş* var. Her şeyi göz önüne alırsak, bizi baskı altında tutan kriz değil büyüme. Borsa fiyatları ayinini en az Kilise ayinleri kadar önemseyişimizi kabul etmek gerek. Neyse ki bu durumun farkında olan epeyce kişi var. Ufak çapta dolandırıcılık yapanlardan, her türlü alım satım işlerine bakanlardan veya son on yıl süresince devlet yardımıyla geçinenlerden bahsetmiyoruz.

Yaptıkları işle özdeşleşemeyip boş vakitlerinde yaşayanlar da değil söz konusu olan; halının altına süpürülenlerden, en azla yetinmek zorunda kaldıkları halde sayıca en kalabalık olanlardan da bahsetmiyoruz. Emeklilere ve artık utanmazlığa varan boyutlarda sömürülen esnek emek gücüne ek olarak, bütün bu tuhaf *kitlesel ayrışmalardan* etkilenenlerden bahsetmiyoruz. Ama öyle ya da böyle onlar da durumun farkına varacaklardır.

Gürültü patırtının ve büyük kayıpların arasında IMF'nin gelip gidişine tanıklık ettikleri ya da Dünya Bankasının acı reçetelerini bildikleri için ekonomiye güvenini yitirmiş bütün ülkelerden ve de bütün kıtalardan bahsediyoruz. Şu anda Batı'nın yaşadığı hafif iş krizi kesinlikle oralarda bilinmiyor. Gine'de, Rusya'da, Arjantin ve Bolivya'da yaşanan şey, bu dinin ve onun rahipler sınıfının kirli çamaşırlarının şiddetle ve uzun süre için kalıcı olarak ortaya dökülmesidir. Dünya Bankası'nda "Denizin dibinde yatan bin IMF iktisatçısına ne denir?" "İyi bir başlangıç." şakaları yapılıyor. Alın size bir Rus şakası: "İki iktisatçı karşılaşır ve biri diğerine sorar: 'Ne olup bittiğini anlayabiliyor musun?' Diğeri cevap verir: 'Dur, sana açıklayayım.' 'Hayır, hayır!' der ilki, 'açıklamak değil mesele, ben de iktisatçıyım. Sormak istediğim o değil. 'Sen asıl olup biteni anlayabiliyor musun?' Bu rahipler sınıfının bütün birimleri ise muhalif rolü oynayıp bu dinin dogmalarını eleştiriyormuş numarası yapıyorlar. Sözde "iktisat bilimi"ni, hiç istifini bozmadan kendisini "post otistik iktisat" olarak adlandıran akımı canlandırmak için yapılan son girişim, bugün geçimini birkaç hak gaspının önüne geçip bir-iki el çabukluğuyla göz boyayarak sağlıyor; efendilerinin çıl-gınca fikirleri için para toplamak, itaat çağrılarına hafiften

tören havası vermek ve de en nihayetinde bütün dinlerin yapageldiği gibi *açıklamalar tedarik etmekten* başka elle tutulur işlevi olmayan bir bilimle kitap dizinlerini kirletiyorlar. Çünkü çekilen sefaletin tamamen gereksiz ve anlamsız olduğu ortaya çıktığında sefalet katlanılmaz hale gelecektir.

Artık, ister zengin ister yoksul olsun, kimse paraya saygı duymuyor. Gelecekte ne olmak istedikleri sorulduğunda, genç Almanların yüzde yirmisi “sanatçı” yanıtını veriyor. İş verili bir insanlık hali olma özelliğini yitirmiştir. Şirketlerin muhasebe bölümleri değerin kaynağının ne olduğu konusunda hiçbir fikirleri olmadığını itiraf ediyor. Piyasa savunucularının öfkesi ve geniş olanakları olmasaydı, geçtiğimiz on yılda piyasanın kendisi kötü şöhretinin kurbanı olurdu. İlerlemenin felaketle eş anlamlı olduğunu görmek artık akılselimin bir gereği. Ekonomi dünyasında da, Andropov¹ döneminin SSCB’inde olduğu gibi her şey birbirine girmiş durumda. Sovyetler Birliği’nin son birkaç yılını analiz etmek için biraz mesai harcamış olan herkes, yöneticilerimizden gelen iyi niyet çağrılarının, hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolmuş gelecekle ilgili bütün palavraların, şu ya da bununla ilgili “reform” yeminlerinin hepsinin duvardaki ilk çatlaklar olduğunu çok iyi bilir. Sosyalist bloğun çöküşü hiçbir surette kapitalizmin zaferi değil, kapitalizmin aldığı biçimlerden birinin başarısızlığa uğramasıydı. Bununla birlikte, SSCB’nin ölümü insanların başkaldırısı sonucu ortaya çıkmadı, bunun nedeni nomenklatura’nın² alttan alta geçirdiği büyük deği-

1 Andropov 1982-1984 yılları arasında Sovyetler Birliği’nde Komünist Parti Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır.

2 Sovyet yönetici sınıfı (Ç.N.)

şimdi. Sosyalizmin sona erdiği ilan edilince, yönetici sınıfın küçük bir bölümü bir zamanlar halkla aralarındaki bağı oluşturan bütün tarihsel görevlerden kendilerini azat ettiler. “Herkes” adına ellerinde tuttukları her şeyi tamamen *kendi ellerine* aldılar. Fabrikalarda şöyle bir şaka dilden dile dolaanıyordu: “Biz çalışmış gibi yapıyorduk, onlar da bize ücret ödüyormuş gibi.” Oligarşinin yanıtı gecikmedi: “Artık numara yapmayı bırakalım!” Onlara hammadde kaynakları, alt-yapı, askeri sanayi tesisleri, bankalar ve gece kulüpleri düştü. Onların dışında herkes yoksullaştı veya göç etmek zorunda kaldı. Nasıl Andropov zamanında kimse SSBC’ye inanmamışsa bugün de toplantı salonlarında, atölye veya iş yerlerindeki hiç kimse Fransa’ya inanmıyor. “Ekonominin çelik yasaları”nın sivri köşelerini biraz olsun törpülemek zahmetine bile girmeyen patronlar ve siyasi liderler “Hiç anlamı yok” yanıtını veriyorlar. Gece yarısı fabrikaları boşaltıp işçilere ertesi sabah kapandığını söyleyiveriyorlar. Feribot³ ve Rennes’deki geri dönüşüm merkezi işgallerinde olduğu gibi, artık grevleri kırmak için içeriye anti-terör timlerini göndermekte hiçbir sakınca görmüyorlar. Bugün iktidarın acımasız faaliyetleri, bir yandan “yeni ekonomi”nin çerçevesini oluştururken bir yandan da hâlihazırdaki yıkıntıyı yönetmeyi kapsıyor.

Yine de ekonomiye iyice alışmış durumdayız. Nesiller boyu disipline edildik, pasifleştirildik, sadece tüketerek tatmin olan, doğuştan üretici *özelere* dönüştürüldük. Ama unutmak için onca çaba harcadığımız her şey su yüzüne

3 National Corsican Mediterranean Maritime Corporation. Fransa Eski Başbakanı Villepin, şirketi eski sınıf arkadaşlarından birine özelleştirme yoluyla satmak isteyince sendikalar ayağa kalkıp grev başlamıştı.

çıktı: *ekonomi politik bir olgudur*. Ve bugün, bu politikalar, büyük ölçüde gereksiz duruma düşmüş bir insanlığın kalbinde hüküm süren ayıklamacı bir politikadır. Colbert'ten⁴ başlayıp III. Napolyon'dan de Gaulle'e uzanan çizgide, devlet ekonomiyi politik bir mesele olarak görmüştür. Bu durumdan kâr eden burjuvazi ve karşısına dikilen proletarya da ekonomiye aynı gözle bakar. Bütün bunlardan geriye nüfusun tuhaf, orta halli kısmı, *yan tutmayan* meraklı ve güçsüz kümesi, yani küçük burjuva kalıyor. Ekonominin gerçekliğine inanırmış gibi yapmaya devam ediyorlar. Çünkü böylece taraf olmak zorunda kalmıyorlar. Küçük esnaf, küçük patronlar, alt kademe bürokratlar, müdürler, profesörler, gazeteciler ve her türden ortalama adam Fransa'da belli bir sınıfa ait olmayıp tarihten ve onun hengâmesinden uzakta bir yerde küçük özel hayatlarını yaşamak isteyen kitlelerin oluşturduğu toplumsal jelatinin içinde yer alır. Bu bataklık yanlış bilinç, uyku sersemliği ve her yanı kırıp geçiren savaşa gözlerini kapatmaya her an istekli oluş konusunda ipi göğüsleyebilecek yetenektir. Bu nedenle, Fransa'da ne zaman bu savaşın safları belirginleşmeye başlasa, ona yeni bir garabetin icadı eşlik eder. Geçtiğimiz on yılın en son modaları ATTAC⁵ ve mali piyasalara karşı çıkarak “gerçek ekonomi”ye sempati duyan, hatta dokunaklı bir devlet nostaljisi barındıran olanak dışı Tobin vergisi

4 Jean-Baptiste Colbert 1665-1683 yılları arasında görev yapan Fransız maliye bakanı.

5 Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens'ın kısaltılması. Toplumsal-demokratik reformları, özellikle de yabancı paraların değerini düşürmeye dönük döviz spekülasyonu üzerine konulmuş “Tobin Vergisi”ni ve toplumsal fonları savunan partileşmemiş bir siyasi kuruluş.

oldu. Bu öyle bir vergi ki uygulanabilmesi için en azından küresel ölçekte bir hükümet gerekir. Bir süre sonra komedi maskaralığa dönüşüyor. Sonra onu başka bir garabet takip ediyor. Şimdilerde “*negatif büyüme*⁶” var sırada. ATTAC ve onun popüler eğitim kuruluşları iktisadî “*bir bilim olarak*” nasıl kurtarmaya çalışmışsa negatif büyüme de onu *etik olarak* kurtarmanın peşinde. Bu garabeti şöyle tarif edebiliriz: Yaklaşan kıyametin tek bir alternatifi var; sınırlı büyüme. Az tüketip az üretmek. Kanaatkâr ol. Organik yiyeceklerle beslen, bisiklete bin, sigarayı bırak ve satın aldığın şeylerin içeriğine dikkat et. Gerçekten gerekli şeylerle yetin. Gönüllü sadelik. “Sağlıklı bir dünyada tomurcuklanan keyifli toplumsal ilişkilerin hakiki zenginliğini yeniden keşfet.” “Doğal sermayemizi tüketme.” “Sağlıklı ekonomi”ye yönel. “Kaosun yarattığı düzene hayır.” “Demokrasiyi ve insanlığı tehdit eden toplumsal krizlerden uzak dur.” Sözün kısası: *idareli ol*. Annenin ekonomisine, 50’lere, yani küçük burjuvazinin altın çağına geri dön. “Kişi kanaatkâr olduğunda mülkiyet, bireyin özel hayat mabedinde toplumsal varlığa karşı korunaklı yaşamının tadını çıkarmasına olanak tanıyan işlevini kusursuz bir biçimde yerine getirir.”

Örme kazak giymiş bir grafik tasarımcısı, bir etno-kafenin terasında arkadaşlarıyla birlikte meyve kokteyli içiyor. Hepsi de arkadaş canlısı, hoş sohbet görünüyorlar, etraftakilerle şakalaşıyor, gürültü yapmamaya ama çok da sessiz kalmamaya özen gösteriyorlar, keyifle birbirlerine gülümsüyorlar: Ne kadar da medeniyiz ama. Sonra içlerin-

6 Negatif Büyüme, çevresel sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesinin yükselmesi için tüketim ve üretimin kısılması gerektiğini savunan Fransız solu ve çevreci hareket.

den birkaçı mahallenin ortak bostanına gidip çalışacak, diğerleri ise çömlek, Zen Budizmine ya da çizgi film yapım atölyesine takılacaklar. Daha akıllı başında ve eskisinden daha rafine bir yeni insanlık oluşturma konularında ortak duyarlılık gösteriyorlar. Ve haklılar da. Apple ile negatif büyüme hareketi, geleceğin medeniyeti konusunda tuhaf bir uzlaşa içindeler. Birilerinin mazideki iktisada geri dönme fikri, başkalarına ileriye dönük büyük bir teknolojik atılım fikrini gizleme ortamı sağlıyor. Çünkü tarih tekerrür etmez. Geçmişe dönüş içeren her tavsiye, şimdinin bilincinden doğan formlardan birinin, çoğunlukla da en modern olanının ifadesidir. *Casseurs de Pub*⁷ dergisinin muhalif reklamcılarının negatif büyümeyi bayrak edinmesi şans eseri değildir. 1972’de Roma Kulübü’nde sıfır büyümeyi icat edenler, MIT (Massachusetts Institute of Technology) siberetikçilerinin yaptığı bir araştırmadan yola çıkan bir grup sanayici ve bürokratın ta kendisiydi.

Bu hiç de tesadüf eseri değildir. Bu modernize edilmiş ekonomiye doğru mecburi bir yürüyüştür. Kapitalizm eski toplumsal bağların çözülmesinden sağlayabileceği faydayı sağladı ve artık aynı bağları *kendi yöntemiyle* yeniden inşa etme sürecinde. Günümüz metropollerindeki toplumsal yaşam onun kuluçka makinesi. Aynı şekilde, doğayı mahvetti ve şimdi de onu kontrollü çevre olarak, gerekli bütün sensörleri döşeyip yeniden inşa etmek gibi çılgın bir fikre kapıldı. Bu yeni insanlık türü, ayrı bir varoluş alanı değil, doğrudan insanlığın dokusu, insan ilişkilerinin hammaddesi olacak yepyeni bir iktisadi gerektirir. Bu yeni insanlık türü,

7 Tüketim karşıtı, çevreci ve kâr amacı gütmeyen bir Fransız dergisi.

kendi kendine çalışmak anlamına gelecek yeni bir iş tanımını, yeni bir sermaye tanımını olarak insan sermayesini, yeni bir üretim fikri olarak ilişkilerin üretimini ve tüketim olarak durumların tüketimini; hepsinden öte insani niteliklerin tümünü çevreleyen yeni bir değer fikrini gerektiriyor. Bu filizlenen “biyoekonomi”, gezegeni yönetilmesi gereken bir kapalı sistem olarak görüyor ve bütün hayat parametreleriyle bütünleşecek bilimsel temeller kuracağını öne sürüyor. Bilimin böylesi, GSMH gibi güvenilmez istatistiklerin insanların refah durumlarını ölçtüğü o eski güzel günleri özlememize neden olabilir. En azından onlara inanan kimse yoktu.

“Yaşamın ekonomiyle ilgili olmayan yanına yeniden değer kazandırmak” negatif büyüme hareketi ve sermaye reformu programının ortak sloganı. Çevre dostu köyler, güvenlik kameraları, spiritüalizm, biyoteknolojiler ve sosyalleşme; bütün bunlar tepeden tırnağa yeniden inşa edilen ekonominin yeni yeni şekillenen “uygar paradigma”sına ait. Bunun entelektüel sibernetiğin, sistemler biliminin -yani *onların* kontrol biliminin- ta kendisi. 17. yüzyıldaki ekonomik sistemin, kendi iş ethosunu ve katıksız aç gözlülüğünü kabul ettirebilmesi için ayaktakımından oluşan aşağı kitleyi, üçkâğıtçıları, cadıları, delileri, haydutları ve aylak aylak dolaşan bütün yoksulları, varlığıyla çıkar ve kısıtlama düzeninin foyasını ortaya çıkarabilecek bütün insanlığı hapsedip ayıklaması gerekmişti. Yeni ekonomi de aynı şekilde, dönüşüm için ayıklanacak kurbanları ve bölgeleri belirlemeden kurulamaz. Sürekli adını duyduğumuz kaos, ya bu ayıklama için fırsat yaratacak ya da bu iğrenç projeye karşı bizim zafer kazanmamızı sağlayacak.

Altıncı Halka

“Çevre Endüstriyel Bir Meseledir”

Çevrebilim son yılların en büyük icadı. Son otuz yıl boyunca, pazarları onunla ilgili şakalar yapıp pazartesi de ciddiye almış gibi yaparak çevre konusunu çevrecilere bırakmıştık ama ne zaman ki aralık ayındaki sıcaklıklar 20 dereceyi buldu, çevre konusu hit bir şarkıymışçasına, bütün radyo ve televizyon kanallarını işgal edip bizi etkisi altına aldı.

Balık türlerinin dörtte biri yok oldu. Gerisinin durumu da pek parlak sayılmaz.

Kuş gribi alarmı: Gökyüzünde uçan yüz binlerce göçmen kuşun vurulacağı konusunda bizi temin ettiler.

Anne sütündeki cıva oranı, inek sütündeki yasal kabul edilebilir oranlardan on kat daha fazla. Hale gelen elmayı ısırınca dudaklarımız şişiyor. En basit besinler zehir haline geldi. Geri kalan her şey gibi gözetim altında tutulan “uzun süren bir hastalık” nedeniyle daha otuz beşinde ölenler var. Buraya, hafifletici tedavi merkezinin B koğuşuna düşmeden önce meselenin farkına varmamız gerekirdi.

Kabul etmek zorundayız: Bağıra çağıra geliyorum diyen bütün bu “felaketler” bize tesir etmiyor. En azından ön-

görülebilir sonuçlarından biri bize çarpana kadar bu böyle. Bizi kaygılandırabiliyor ama tesir etmiyor. Gerçek felaket bu aslında.

“Çevre felaketi” yok. Felaket *çevrenin kendisi*. Çevre, her şeyini kaybetmiş insana kalan tek şey. Onların, yani mahallelerde, sokakta, vadide, savaş bölgesinde veya bir atölyede yaşayanların bir “çevre”si yoktur. Çeşitli varlıklarla, tehlikelerle, arkadaşlarla, düşmanlarla, hayat ve ölümle, her türden varoluş biçimiyle dolu bir *dünyada* yaşamaya devam ederler. Böyle bir dünya, bizi eşya ve mekânla bütünleştiren bağların yoğunluğu ve niteliğine göre farklılaşan bir öze sahiptir. Bir tek bizler, yani son mülksüzleştirilenin çocukları, ahir zaman sürgünleriyiz. Beton yığınları içinde dünyaya gelmiş, meyvelerini süpermarketlerden satın alıp televizyonlardan dünyanın yansımasını seyreden bir tek bizlerin *çevresi* var. Sanki basit bir dekor değişimiymişçesine, felaketin iyice ilerlemesi karşısında infiale kapılıp sabırla ansiklopedisini oluşturan ve de kendi imhasına tanıklık eden de bir tek biziz.

Çevre olarak somutlaştırılan şey işletmeye, başka bir deyişle yabancılaştırmaya dayalı bir dünyayla kurulan ilişkidir. Hışırdayan ağaçlar, binalardan yükselen kızartma yağı kokusu, köpürerek akan su, dersliklerden gelen curcuna ve yaz akşamlarının boğuculuğu ile *bir olamadığımız* bir dünyayla ilişki. İçinde yaşadığım ve hemen yanı başımda beni çevreleyen ama beni gerçek anlamda oluşturmayan bir dünyayla ilişki. Gezegenin yönetim kurulu toplantısında hepimiz komşu olduk. Bundan daha kusursuz bir cehennem hayal etmek mümkün değil.

Muhtemelen bugünün metropolü dışında, hiçbir maddi habitat “çevre” diye adlandırılmayı bu kadar hak etmemiştir. Duyuru yapan dijital sesler, 21. yüzyılın uğultusuyla geçen tramvaylar, dev birer kibrit çöpü gibi görünen mavimsi sokak lambaları, tutunamamış mankenler gibi süslenmiş yayalar, güvenlik kameralarının sessiz sedasız dönüşleri, metro tunikelerinden çıkan belirgin sesler, süpermarket kasaları, işyeri puantörleri, internet kafelerin elektronik ortamı, plazma ekranların bolluğu, transit yollar ve lateks. Hiçbir dekor baştan sona bu kadar ruhsuz olmayı başaramamıştır. Hiçbir ortam daha otomatik olmamıştır. Hiçbir bağlam bu kadar duygusuz olmamış ve yaşamımızı devam ettirmenin karşılığında aynı ölçüde duygusuz olmamızı talep etmemiştir. Sonuç olarak çevre dünyayla kurulan, metropole uygun düşen, bir ilişkiden başka bir şey değildir. Kendisinden kaçan her şeyde izini bırakır.

Durum şu: Bu dünyayı mahvetme işini ailelerimize yaptırdılar ve sanki bu hakaret yetmezmiş gibi, onu yeniden inşa etmek için bizleri çalıştırmak istiyor hem de –yararlanmaya bir de hakaret ekleyerek- bundan kâr etme hesabı yapıyorlar. Bugünlerde küresel ısınmayla ilgili yeni bir kanıtın haberini verirken gazetecileri ve reklamcıları motive eden hastalıklı heyecan, 70’lerden beri oluşum halinde olan, yeni yüzyılın başında beklediğimiz halde bir türlü gelmeyen çevreci yeni kapitalizmin çelikten sırtışını ortaya çıkartıyor. Buyurun işte geldi! Adı sürdürülebilirlik. Alternatif çözümler, bir de bu var. Gezegenin sağlığı için gerekli bu. Onun yemyeşil bir manzara olduğu konusunda artık kimsenin kuşkusu kalmadı; çevre 21. yüzyıl politik ekonomisinin en

önemli konusu olacak. Her yeni felaket olasılığı yeni bir “endüstriyel çözümler” salvosuyla karşılanıyor.

Hidrojen bombasını bulan Edward Teller, küresel ısınmayı durdurmak için atmosfere milyonlarca ton metalik toz göndermeyi teklif ediyor. NASA, füze kalkanı fikrini soğuk savaş korku müzesine kaldırmak zorunda kalmanın hüsrarıyla, bizi güneşin ölümcül hale gelen ışınlarından koruması için ayın yörüngesine dev aynalar yerleştirmeyi öneriyor. Bir başka gelecek vizyonu: Sao Paulo’ndan Stokholm’e kadar biyoetanol¹ yakıtla çalışan arabalar kullanan mobilize insanlık; bütün dünyadaki tahıl üreticilerinin hayali bu, çünkü bunun anlamı gezegendeki *tüm* ekilebilir alanların soya fasulyesi ve şeker pancarı tarlasına dönüştürülmesidir. Çevre dostu arabalar, temiz enerji ve çevre danışmanlığı gibi konuların dergilerin parlak sayfalarında en son Chanel reklamlarıyla yan yana boy göstermesinde hiçbir tuhaflık görünmüyor.

Bize, çevrenin insanlığın karşı karşıya bulunduğu en önemli *küresel sorun* olmayı hak ettiği söyleniyor. *Küresel bir sorun* denerek sadece küresel ölçekte organize olanların çözebileceği bir sorun kastediliyor. Tabii biz onların kim olduğunu biliyoruz. Bunlar, neredeyse bir asırdır felaketin öncülüğünü yapan ve logo değişikliği gibi küçük bir bedelle buna devam etme niyetinde olan o bildiğimiz zümre. EDF²

1 Hammaddesi şeker pancarı, mısır, buğday ve odunsular gibi şeker, nişasta veya selüloz gibi özlü tarımsal ürünlerin fermantasyonu ile elde edilen ve benzinle belirli oranlarda harmanlanarak kullanılan alternatif bir yakıt.

2 Electricite de France (EDF) Fransa’nın ana elektrik üretici ve dağıtıcısı

nükleer programını küresel enerji krizine *yeni çözüm* olarak gösterme arsızlığını yaptı. Yeni çözümlerin eski problemleri ne çok anımsattığı ortada.

Bakanlıklardan alternatif kafelerin arka salonlarına kadar her yerde, kaygılar her zamanki bilindik sözcüklerle ortaya konuluyor. *Seferber olmamız* gerek. Bu defa savaş sonrası dönemdeki gibi ülkeyi yeniden inşa etmek için değil, 80'lerdeki gibi Etiyopyalılar meselesi veya 90'lı yıllardaki gibi işsizlik sorunu için de değil. Hayır, bu defaki çevre için. Katılımınız için size minettar. Solun küçük adamlarını ve gençliğin meşhur idealizmini yeniden canlandırma konusunda kendi üzerlerine düşeni yapmak amacıyla Al Gore ve negatif büyüme hareketi, Cumhuriyet'in sonsuz yüce ruhu etrafında omuz omuza veriyor. Logolarındaki kocaman gönlü tasarruf ibaresiyle, büyük bir yardımseverlik örneği göstererek bizi "yaklaşan ekolojik olağanüstü hal"e hazırlama gayreti içindeler. Kabahatlerinin pis yükü yorgun omuzlarımıza biniyor, bahçemizi ekip biçmemiz, çöplerimizi seçip ayıklamamız ve bu korkunç şölenden artakalanları çevre dostu gübre niyetine kullanmamız için bize baskı yapıyor.

Nükleer enerjinin, atmosfere CO2 salınımının, eriyen buzdağlarının, kasırgaların, salgınların, küresel çapta aşırı nüfus artışının, toprak erozyonunun, canlı türlerinin tükenmesinin yavaş yavaş azaltılması... Bunlar bize yüklenecek. "Herkes üzerine düşeni yapmalı," diyorlar bize, tabii bu güzel gezegeni kurtarmak istiyorsak. *Tüketimi sürdürebil-*

olan şirket. Ürettiği enerjinin büyük bir kısmını nükleer reaktörlerden elde eden ve dünyada da önde gelen şirketlerden biridir.

mek için biraz daha az tüketmeliyiz. Üretmeye devam edebilmek için organik üretim yapmalıyız. Kontrol etmeyi sürdürebilmek için kendimizi kontrol etmeliyiz. Kendini onarmaya çabaladığı bir sırada tarihsel bir kırılmanın eşliğinde olduğu hissi yaratmaya çalışan bir dünyanın mantığı bu. Bu yüzyılın büyük endüstriyel sorunlarını bizim üzerimize yıkmak için gösterdikleri gayretin bir kanıtıdır bu. Kafamız allak bullak edildiği için, bizi kurtaracakları ümidiyle bu hasarın esas sebebi olan insanların kollarına atıyoruz.

Çevrecilik, bütün ekonominin sadece mantığı değil; aynı zamanda sermayenin yeni ahlakıdır da. Sistemin içinde bulunduğu kriz durumu ve hâlihazırda yürütülen sıkı eleme, bu ayıklamanın gerçekleştirilebilmesi için yeni ölçütler gerektiriyor. Bir çağdan diğerine geçilirken, erdem fikri kötülük icat etmekten başka bir anlama gelmez oldu. Çevrebilim/ekoloji sözcüğü olmasaydı, biri zenginlere ve zengin çocuklarına yönelik “sağlıklı ve organik”, diğeri avam tabakasına ve onların obeziteye mahkûm çocuklarına yönelik herkesin toksik olduğunu bildiği iki farklı beslenme biçimine nasıl bir gerekçe gösterebilirdik? Gezegenin hiper burjuvaları gelip geçici heveslerinin en sonuncusu olan “çevreye saygı” meselesinin üzerine bu kadar düşmeselerdi, ellerinde günlük yaşamlarını saygın gösterecek bir şey kalmazdı. Çevrebilim sözcüğü olmasaydı, hiç kimse kontrol süreçlerinin bu denli gelişimi nedeniyle yapılan her türlü itirazı yapanın ağzına tıkacak otoriteye sahip olamazdı.

Takip, şeffaflık, belgelendirme, çevre vergisi, çevresel mükemmellik ve su polisi.³ Bütün bunlar bize yaklaşmakta olan çevre krizi hakkında epeyce fikir veriyor. Otoritesini Doğa'ya, sağlığa ve refaha dayandıran iktidar yapılarına her şey serbest.

“Yeni ekonomik ve davranışsal kültür bir kez ortak uygulama alanı bulduğunda *hiç şüphesiz* artık zorlayıcı tedbirlere gerek kalmayacaktır.” Hem böyle donuk bir perspektife sahip olup hem de “gezegen için üzüntü” hissi aşılayarak bizi harekete geçirebilmek için bir insanın televizyondaki müstehcen yayınları şikayet edenlerin gülünç özgüvenine sahip olması gerek. Hal böyleyken bütün bu kısıtlama ve terbiye içeren şeyleri izlemeye devam edebilmesi için de insanın iyiden iyiye uyuşmuş olması gerek. Bu yeni çevreci-çileciliğin, kendi kendini rehin tutan sistemi kurtarma operasyonu üzerinde müzakare etmek için hepimize şart koşulan *kendini kontrol* hali olduğu ortada. Geçmişte ekonomi için kemer sıkırmıştık, bundan böyle çevre için kemer sıkmak zorunda bırakılacağız. Elbette araba yolları bir gün bisiklet yoluna dönüştürülebilir, belli oranda sabit bir gelire kavuşmanın mutluluğunu da yaşayabiliriz ama tamamen gezegenin tedavisine adanmış bir varoluşun karşılığında. Herkesi kapsayan bir kendini kontrol durumunun bizi çevresel diktatörlükten kurtaracağını ileri sürenler yalan söylüyorlar: Biri diğerine kapı aralayacak ve böylece ikisi birden bize hükmedecektir.

3 Su güvenliğiyle ilgili polis birimi.

İnsan ve çevre var olduğu müddetçe polis ikisinin arasına girmeye devam edecektir.

Çevrecilerin söylemlerindeki her şeyin tersi yapılmalı. Onların mevcut sistemin yanlış işleyişinin insan ve doğa için “felaket” getirdiğini söylediği yerde, biz asıl felaketin sistemin son derece iyi işleyişinden kaynaklandığını görmeliyiz. Tropik kuşakta şimdiye kadar bilinen en büyük açlık dalgası (1876-1879), küresel ölçekte bir kuraklıkla aynı zamana denk gelmişti, fakat asıl önemlisi, sömürgeciliğin doruk noktasına eriştiği bir dönemle de çakışmış olması. Köylülüğün ve yerel beslenme biçimlerinin tahrip edilmesi kıtlıkla başa çıkmak için kullanılan araçların da yok olmasına neden olmuştu. Mesele suyun olmaması değil, ardında bir deri bir kemik kalmış milyonlarca ceset bırakarak bütün Tropik bölgelere yayılan ve hızla büyüyen sömürge ekonomisiydi. Şimdi dört bir yanda çevresel felaket diye sunulan şey her şeyden önce dünyayla kurduğumuz tahrip edici ilişkinin tezahürü olarak zaten hep ortadaydı. Aslında belli bir yerde yaşamıyor oluşumuz, sistemi sarsan en küçük darbede, iklimle ilgili en ufak değişiklikte bizi savunmasız hale getiriyor. Son tsunami yaklaşırken, turistlerin dalgalarla oynayıp eğlendiği sırada, adada yaşayan avcı ve toplayıcılar kuşları izleyerek sahilten uzaklaşmaktaydı. Çevreciliğin içinde bulunduğu ilişki, gezegeni harap olmaktan koruma bahanesiyle onun harap oluşuna neden olan yapıyı ayakta tutuyor olmasıdır.

Dünyanın alışıl gelmiş düzenini devam ettiriyor olması, bizim feci halde mülksüzleştiğimiz gerçeğini gizliyor. “Felaket” dedikleri şey bu duruma mecburen ara vermek zo-

runda kalındığı, dünyadaki varlığımıza bir şekilde geri kavuştuğumuz ender anlardan biridir. Bırakın petrol rezervleri umulandan erken bitsin; metropolün temposunu belirleyen uluslararası akış kesintiye uğrasın, büyük bir toplumsal bozulma ve “halkın barbarlığa geri dönüşü”, “küresel çapta bir tehdit” “medeniyetin sonunun gelmesi” bırakın yaşansın. Hiç fark etmez. Kontrolün bir şekilde kaybedilmesi, kafalarında canlandırdıkları bütün kriz yönetimi senaryolarından daha iyidir. Bütün bunlar gerçekleştiğinde, sürdürülebilir kalkınma uzmanlarının tavsiyelerine artık ihtiyaç kalmayacak. Problemin kendisini ortadan kaldırmak gerektiği düşüncesinden yola çıkan bir yanıtın nüveleri zaten sistemin kendi arıza ve kısa devrelerinin içinde mevcut. Kyoto sözleşmesini imzalayan ülkelerin arasında, kendi durumlarına rağmen taahhütlerini yerine getiren iki ülke Ukrayna ve Romanya’dır. Tahmin edin niye. Küresel çapta en ileri “organik” tarım deneyleri 1989’dan beri Küba adasında yapılmakta. Tahmin edin niye. Araba tamircilerinin popüler sanatı yepyeni bir biçime taşıdıkları yer Afrika boyunca uzanan otoyollardan başkası değil. Nasıl olduğunu tahmin edin bakalım.

Krizi arzu edilir hale dönüştüren, kriz durumunda çevrenin çevre olmaktan çıkmasıdır. Ölümcül bir potansiyele sahip bile olsa, gerçeğin ritmini yeniden keşfetmek için, orada bulunan şeyle tekrar ilişki kurmak zorunda kalırız. Bizi kuşatan şeyi artık bir manzara, panorama, veya tiyatro sahnesi gibi değil; yerleşebileceğimiz, kabullenmek zorunda olduğumuz ve kendisinden öğreneceklerimizin bulunduğu bir şey olarak görmeye başlarız. Bizi “felaket”e sürükleyenler tarafından daha fazla kandırılmayacağız. Bizi

yönetenlerin kendi aralarında, “bankalara zarar vermeden” karbondioksit emisyonlarını nasıl azaltacaklarını platonik bir biçimde tartışırken, bizim için tek gerçekçi seçenek mümkün olan en kısa zamanda “bankalara zarar vermek” ve bu arada sistemin çöküşünden istifade edip kendi gücümüzü güç katmaktır.

New Orleans. Katrina Kasırgasının bir hafta sonrası. Bu kıyamet sahnesinde, şöyle ya da böyle hayat kendi kendini yeniden örgütlüyor. French Quarter’daki turistik bölgelerin temizliği ve mağazaları korumakla meşgul olan kamu otoritelerinin şehrin yoksul kesimlerine yardımdaki ataleti karşısında, unutulmuş yaşam biçimleri yeniden canlanmıştı. Güç kullanarak bölgeyi boşaltma girişimlerine ve beyaz ırkın üstünlüğüne inanan linç çetelerine rağmen pek çok kişi bölgeyi terk etmeyi reddetti. Ülke genelinde “Çevre felaketi nedeniyle göç” edermişçesine sürgüne gönderilmeyi reddeden insanlar ve eski Kara Panterler’den gelen çağrıya uyarak dayanışma için ülkenin dört bir yanından gelenler arasında kendi kendini örgütleme meselesi tekrar gündeme geldi. Birkaç hafta içinde, Common Ground Clinic⁴ (Ortak Zemin Kliniği) kuruldu. İlk günden itibaren, akın akın gelen

4 Belli bir mesafeden bakınca olaylar farklı görünüyor. Common Ground, faaliyetlerinin normale dönüşe hizmet ettiği gerçeğinden dolayı ABD’de eleştirildi-Yani işlerin normal yürütülmesine yardım ettiği için. Bir şekilde bu hareket de klasik politikanın içine çekildi. Comon Ground’un kurucusu ve aynı zamanda eski Kara Panter üyesi olan Malih Rahim, netice olarak projeyi 2008’de ABD kongresi seçimleri için yürüttüğü başarısız yarışın bir parçası olarak kullandı. Daha sonra proje sözcülerinden biri olan Brandon Darby’nin FBI ajanı olduğu ortaya çıktı.

gönüllüler sayesinde bu hakiki “sahra hastanesi” ihtiyaç duyanlara bedava ve etkili bir tedavi sağladı. Bir yıldan fazla bir süredir klinik, şehrin bu yakasını gayrimenkul komisyoncuları için çayırılık alana dönüştürme gayretindeki devlet buldozerlerinin yıkım operasyonlarına karşı direnişin üssü haline geldi. Halk mutfakları, levazım, sokaklarda satılan ilaçlar, yasadışı alışveriş, acil ev ihtiyacını karşılayacak inşaatlar; hayatın gidişatının ürünü olarak oradan buradan derlenmiş bütün bu pratik bilgiler kullanım alanı buldu. Üniformaların ve sirenlerin uzağında.

Felaketten önce New Orleans mahallelerinin beleş eğlencesinden, devlete karşı isyan geleneğinden ve kendi başının çaresine bakabilme pratiğinden haberdar olanları burada ortaya çıkan hiçbir şey şaşırtmayacaktır. Öte yandan yaşadığımız çölün kanı çekilmiş ve atomize olmuş günlük rutinine takılıp kalmış olanlar bir yerlerde böyle bir kararlılığın mümkün olmasına şüpheyle yaklaşacaktır. Akıp giden bir hayatın rutininde küllenmiş bu tür davranışlarla tekrar temas etmek, dünya ile birlikte batıp gitmemenizin tek yolu. Bu tür davranışların bizi yeniden heyecanlandıracağı bir çağ düşlemeye devam edelim.

Yedinci Halka

“Burada Medeni Bir Ortam İnşa Ediyoruz”

Şehir ve kırsal kesimlerdeki proleterlerin önemli bir bölümünü ortadan kaldıran ilk küresel katliam 1914-1918 yılları arasında özgürlük, demokrasi ve medeniyet adına gerçekleştirilmişti. Geçtiğimiz birkaç yıldır, özel operasyonlar ve hedef güden suikastlarla yürütülen sözde “teröre karşı savaş” da aynı değerler adına sürdürülüyor. Ama hepsi o kadar, sadece görünüş düzeyinde bir benzerlik bu. Medeniyet denilen şeyi, paket olarak yerli halklara sunmanın artık yeterli olmadığı ortada. Özgürlük, artık duvarlara çiziktirdiğimiz o malum kelime değil artık, bugün “güvenlik” sözcüğü onu gölgesi gibi takip ediyor. Demokrasinin saf ve basit “acil durum” mevzuatında eriyiverdiği çok iyi bilinen bir gerçek. ABD’de işkencenin resmi olarak yeniden kurumsallaşması veya Fransa’daki Perben II yasası buna örnektir.

Özgürlük, demokrasi ve medeniyet kavramlarının hipotez konumuna gerilemesi için tek bir asır yetti. Şu andan itibaren liderlere düşen iş, bu hipotezlerin az çok geçerli olabileceği sembolik ve toplumsal koşulların yanında maddi ve manevi koşulları biçimlendirmeyi sürdürüp yine bu hipotezlerin az çok bir işlev yerine getirmiş gibi görüneceği alanlar yaratmaya devam etmektir. Bu amaca yöne-

lik her araç, demokrasi ve medeniyetten çok uzak, son derece baskıcı olsa bile mubahtır. Demokrasilerin düzenli biçimde faşist rejimlerin doğuşunu önlediği, medeniyetin devamlı olarak imhayla –ya Wagner’in ya da Iron Maiden’in ezgisine göre- uyak oluşturduğu bir asırdı. Yıl 1929’u gösterirken bir gün özgürlük iki yüzü birden ortaya koydu: kendisini pencereden atan bir bankacı ve açlıktan ölen bir işçi ailesi. O günden beri, hadi 1945’ten bu yana diyelim, demokrasi, özgürlük ve medeniyeti garanti altına almanın en uygun yöntemi haline geldi. Kitlelerin manipüle edilmesi, gizli servis operasyonları, toplumsal özgürlüklerin kısıtlanması ve envai çeşit polis gücünün eksiksiz hükümranlılığı doğal karşılanmaya başlandı. Bu sürecin son sahnesinde de, yoksul mahalleler için yeni bir polis protokolü içeren kentsel asayiş antlaşmasına son düzeltmeleri yapan Paris’in ilk sosyalist belediye başkanını görürüz. Durumu özenle seçtiği şu sözlerle açıklıyordu: “Burada medeni bir ortam inşa ediyoruz.” Sözün bittiği yerdeyiz, her şey yerle bir edilmeli.

Genel olarak öyle görünmesine rağmen, medeniyet sorunu doğası itibarıyla felsefi bir sorun değildir. Medeniyet ayakları yere basmayan bir soyutlama değildir. Hükmeden, ele geçiren, en bayağı, kişisel gündelik varoluşu sömürgeleştiren şeydir. En mahrem olanla en genel olanı bir arada tutan şeydir. Fransa’da medeniyet devletten ayrı düşünülemez. Devletin varlığı ne kadar eski ve güçlüyse toplumun üstyapısı ve koruyucu kabuğu olma hâli de o kadar azdır ve toplumu oluşturan öznelliklerin o kadar derinine işlemiştir. Fransa Devleti, Fransız öznelliklerinin dokusunu oluşturur, yüzlerce yıldır öznelerini iğdiş etmesiyle aldığı

biçimdir. Bu yüzden, ruh hastalarının hezeyana kapıldıklarında kendilerini sürekli politik figürlerle karıştırmasında, bütün hastalıklarımızın kökeninde liderlerimiz olduğunu düşünmemizde, sürekli onlardan şikâyet etmekten aldığımız keyifte ve aslında bu şikâyetin onları efendimiz olarak taçlandığımız bir tür kutsama töreni oluşunda şaşılacak bir şey yok. Bu noktada, siyaset bizim dışımızdaki bir şey olarak değil; bir parçamız olarak düşünülmelidir. Bu figürlere bağladığımız hayatlar bizlerden çalınmış kendi hayatlarımızdır.

Fransızlar bir istisna ise sebebi budur. Her şey, hatta Fransız edebiyatının evrensel etkisi bile bu sakatlığın bir ürünüdür. Fransa’da, iğdişleri eğlendirmek için belirlenmiş bir alandır edebiyat. Gerçek özgürlüğün olmayışına alışamayanlara verilmiş biçimsel bir özgürlüktür. Bu durum, bu ülkedeki devlet adamlarının ve entelektüellerinin yüzyıllardır niye hevesle birbirinin kılığına girerek birbirlerine muzırca göz kırptığını açıklıyor. Ve yine buradaki entelektüellerin niye en yumuşak oldukları anlarda bağıra çağıra konuşma eğilimi gösterdiklerini ve karar anlarında, yani varlıklarına anlam katacak ve tabii bu arada mesleklerinden atılmalarına da neden olabilecek anlarda hep sınıfta kaldıklarını anlatıyor.

Modern edebiyatın, 1848 Haziranında devlet tarafından yapılan katliama verilen bir tepki olarak Baudelaire, Heine ve Flaubert’le doğduğuna dair inandırıcı tezler mevcut. Parisli direnişçilerin kanı üzerinde ve yapılan kıyıma seyirci kalınması karşısında melankoli, çok anlamlılık, biçim fetişizmi ve hastalıklı yansızlık gibi modern yazın biçimleri

doğmuştur. Fransızların Cumhuriyet için hissettikleri hastalık derecesinde düşkünlük, -her hata kendilerine saygınlık kazandırdığı ve en büyük namussuzluklar devletten en yüksek düzeyde onay aldığı için- Cumhuriyet'in özünde yatan fedakârlık baskısını an be an artırmaktadır. 1500 kişinin çarpışmalarda ölümünden ve binlerce mahkûmun yargısız infazından sonra, Meclis'in son barikatın da ele geçirilişini "Çok Yaşa Cumhuriyet!" nidalarıyla karşıladığı 1848 yılının Haziran ayı ve 1871'deki Kanlı Hafta hiçbir ameliyatın yok edemeyeceği doğum izleridir.

Kojeve,¹ 1945'te şöyle yazıyordu. "Fransa'nın ve Fransızların "resmi" siyasi idealleri bugün hâlâ ulus-devlet, 'bir ve bölünmez Cumhuriyet'tir. Öte yandan, ülke, ruhunun derinliklerinde, bu idealin yetersizliğinin ve "ulusal" idealin politik anakronizminin farkında. Bu duygu henüz açık ve belirgin bir fikir düzeyine erişmedi: Ülkemiz bunu açıktan açığa ifade edemez ve etmeyecektir de. Dahası, *ulusal* geçmişinin emsalsiz görkemi nedeniyle Tarihin 'ulusçuluk' evresinin sonuna gelindiği gerçeğini samimiyetle kabul edip açıkça kabullenmek ve bunun bütün sonuçlarını anlamak Fransa için özellikle çok zor. Ulusalcılığın ideolojik çerçevesini sıfırdan yaratıp bütün dünyaya ihraç etmiş bir ülke için, artık onun bütün kalıntılarının tarihin tozlu raflarına kaldırıldığını kabullenmek zor."

Ulus-devlet ve onun matemini tutmak meselesi, son yarım asırdır ancak *Fransız keyifsizliği* olarak adlandırıla-

1 Alexandre Kojève (1902- 1968). Rusya doğumlu Fransız filozof. 20. Yüzyıl Fransız felsefesini çok etkilemiştir. Fransa'nın dış politikası üzerinde etkili olmuştur. (Ç.N.)

bilecek şeyin temelini oluşturur. Gittikçe şiddetlenen bu kararsızlığa, önce sağdan sola sonra da soldan sağa bu sarkaç benzeri sallanışa biz kibarca “münavebe (altarmasyon ç.n.)” diyoruz. Depresyon evresinden sonraki manik evre misali, en acımasız kinizm ile bireyselliğin bütünüyle retorik bir eleştirisinin veya kalabalıklara karşı olağanüstü bir cömertlik ile tiksintinin aynı anda var oluşu gibi bir münavebe bu. 1945’ten bu yana yalnızca ‘68 Mayısındaki isyanların hararetiyle biraz dağılmış gibi gözüken bu keyifsizlik giderek daha da kötüleşti. Devletler, uluslar, cumhuriyetler çağı sona eriyor ve bütün enerjisini bu biçimler için feda eden bu ülke, bu gerçek karşısında sersemliyor. Jospin’in kurduğu basit “Devlet her şeye yetişemez” cümlesinden kaynaklanan sıkıntı, devletin artık hiçbir şey yapamayacağının ortaya çıktığı gün oluşacak tepkiyi hayal etmemize yetiyor. Aldatılmışlık duygusu giderek azan bir yara gibi. Son zamanlarda hemen hemen her şeye karşı insanların içinde biriken öfkenin altında bu duygu yatıyor. Bu ülkede uluslar çağının ölümünü artık ilan etmemiz gerektiği gerçeği, Fransız anakronizmi ve Fransa’nın yedeğinde tuttuğu devrimci olanaklar açısından hayati öneme sahiptir.

Neticesi ne olursa olsun, önümüzdeki başkanlık seçimleri Fransız yanılısamasının sona erdiğine ve içinde yaşadığımız tarihi balonun patladığına dair bir işaret olacak. Bu da, (diğer ülkelerin 70’lerden kopup gelen kötü bir rüyaymışçasına kafasını karıştıran) CPE karşıtı harekete benzer *olayları* mümkün kılıyor. Bu yüzden, kalplerinin derinliklerinde kimse bu seçimleri istemiyor. Fransa aslında Batı’nın *kızıl* feneridir.²

2 “Kızıl Fener” Fransa Bisiklet Turu’nun bitiş noktasıdır.

Bugün Batı, M1 Abrams tanklarının üstünde son ses heavy metal dinleyerek Felluce'yi vuran Amerikan askeri-
dir. O, Moğol ovalarında kaybolmuş, herkesin kafa bul-
duğu, kredi kartına cankurtaran halatıymışçasına sarılan bir
turisttir. O, Go³ oyununa iman etmiş bir CEO'dur. Mutlu-
luğu giysilerde, erkeklerde ve nemlendirici kremlerde ara-
yan genç kızdır. Dünyadaki bütün asilerle dayanışma
göstermek için -ama yenilmiş olmaları kaydıyla- yeryüzü-
nün dört bir yanına seyahat eden İsveçli insan hakları akti-
vistidir. Cinsel özgürlüğü olduğu sürece politik özgürlüğe
değer vermeyen bir İspanyol'dur. Gerçeküstücülükten Vi-
ennese Actionism'e⁴ kadar medeniyetin yüzüne en iyi
kimin tükürebileceğini görmek için yarışan sanatçılar yüz-
yılıının "modern dahisi" önünde huşu duymamızı isteyen
bir sanat aşığıdır. Budizm'de gerçekçi bir bilinç teorisi bul-
muş bir sibernetikçi ve Hindu metafiziğiyle amatör düzeyde
uğraşmanın yeni bilimsel keşiflere ilham vereceğine inanan
bir kuantum fizikçisidir.

Batı, çöküşüyle ilgili bütün kehanetler karşısında tek bir
stratejiyle ayakta kalmış bir medeniyettir: Burjuvazi işçi-
sinden baronuna bütün olarak toplumun burjuvalaşmasına
olanak tanımak için *bir sınıf olarak* kendisini inkâr etmek
zorunda kalmıştır; sermaye kendisini bir sosyal ilişki olarak
-finans kapitale ek olarak kültürel sermayeye ve sağlık ser-
mayesine dönüşmek yoluyla- dayatabilmek için sermaye,
bir ücret ilişkisi olarak kendisini feda etmek zorunda kal-
mıştır; Hristiyanlık insanlar için yaygın bir şefkatli ve zayıf

3 Tahta üzerinde oynanan, Çin'de ortaya çıkmış iki kişilik bir strateji
oyunudur. (Ç.N.)

4 Viyana'da kurulmuş anti-entelektüel bir sanat okulu.

olma emri, duygusal bir yapı olarak kendisini devam ettirebilmek için bir din olarak kendisini feda etmek zorunda kalmıştır. *Batı da aynı şekilde, evrensel bir kültür olarak kendisini empoze edebilmek için özgün bir medeniyet olarak kendini feda etmiştir.* İşleyiş şöyle de özetlenebilir: Can çekişen bir varlık, biçim olarak yaşayabilmek için içerik olarak kendisini feda eder.

“Manevi” danışmanlık teknolojileri sağ olsun, parçalanmış birey biçim olarak yaşamaya devam ediyor. Ataerkillik, erkeklerin inatçılık, kendini tutma, duyarsızlık gibi en berbat özelliklerini kadınlara yükleyerek yaşamaya devam ediyor. Parçalanmış bir toplum sosyalleşmenin ve eğlencenin bulaşıcılığını artırarak ayakta kalıyor. Batı’nın kendi kendisiyle bile her noktada çelişen hileler sayesinde sürebilen büyük ve eski moda kurguları için de aynı şey geçerlidir.

“Medeniyetler çatışması” diye bir şey yok. Dünyanın atmosferine kendine has bir veba yayan, yaşam destek cihazlarının hayatta tuttuğu tıbben ölü bir medeniyet var. Bu noktada, kendi yarattığı “değerler”in hiçbirine artık kendisi de inanmıyor ve bu değerlere ilişkin her olumlama edepsizlik, paramparça edilmesi, *yapısöküme* uğratılması ve tekrar şüphe ortamına döndürülmesi gereken, hatta bunun zorunlu olduğu bir provokasyon olarak görülüyor. Bugünkü Batı emperyalizmi, göreceliğin, yani “her şey senin bakış açına bağlı” fikrinin emperyalizmi; Batı emperyalizmi hâlâ bir şeylere inanıp olumlayacak kadar aptal, ilkel ve kendini bilmez insanlara şaşma ve gücenmedir. Sürekli sorgulama dogmatizminin, üniversitelerin her yanında ve hatta edebiyat camiasında yardakçılar misali birbirine göz

kırptığını görebilirsiniz. Kesinliğin bu toptan yokluğu sürdüğü sürece, postmodern düşünürler arasındaki hiçbir eleştiri çok radikal boyutlara çıkmaz. Bugün, herhangi bir tereddütsüz olumlama skandal olarak görülürken yüzyıl önce asice ve patırtılı olumsuzlamalar skandal olarak tanımlanırdı.

Hiçbir toplumsal düzen, kendisini uzun bir süre hiçbir şeyin doğru olmadığı düşüncesine dayandıramaz. Ama her düzen *sağlama alınmak* zorundadır. Günümüzde, “güvenlik” fikrini hemen hemen her şeye uygulama merakı, insanların boyun eğmeye hazır olmadığı bir ideal düzeni mekân, davranışlar ve hatta bizzat insanla sıkı sıkı ilişkilendirme projesinin bir dışa vurumu. “Hiçbir şey doğru değil” demek, dünyayla ilgili hiçbir şey ifade etmiyor ama Batı’nın gerçek algısıyla ilgili her şeyi söylüyor. Batı için doğru, kişilerin veya şeylerin değil onların temsillerinin bir niteliğidir. Deneyimle uyum sağlayan bir temsil doğru sayılır. Bilim, son tahlilde bu evrensel doğrulamanın imparatorluğudur. En cahilinden en eğitimlisine kadar insanın bütün davranışları, kabaca formüle edilmiş gerçeklerin üzerine kurulmuştur ama pratikte şeyler ile şeylerin temsilleri ayırt edilemez hale geldiğinden Batılı anlayışın dışladığı bir hakikat ölçüsü günlük hayata dahil olmaktadır. Biz Batılıların “gerçek insanlar” hakkında konuştuğu olur ama sadece onları alaya almak istiyoruzdur. Batılıların sömürdükleri insanlarca yalancı ve iki yüzlü olarak görülmesinin nedeni budur. *Sahip oldukları* ve teknolojik gelişmişlikleri nedeniyle kıskanıldıkları halde *insani yönleri* söz konusu olduğunda durumun hiç de böyle olmamasının, haklı olarak hor görülmelerinin

nedeni budur. Eğer doğruyla ilgili fikirlerin itibarı çoktan sarsılmamış olsaydı Sade, Nietzsche ve Artaud okullarda ğretilmezdi. İster istemez açığa çıkan tüm olumlamaları sınırlandırmak bütün kesinlikleri devre dışı bırakmak: Batı zekâsının uzun süredir verdiği emeğin ürünü. Polis ve felsefe bu amaca yönelik araçlar, görünüşte farklı olsalar da burada akışıyorlar.

Tabii, bu görecelik emperyalizmi her tür boş dogmatizmde, Marksizm ve Leninizm’de, Selefilik’te ya da Neo-Nazizm’de kendisine uygun birer düşman buldu: Batılılar gibi olumlamayla provokasyonu birbirine karıştıran herkes.

Bu noktada, karşı karşıya olduğumuz şeyin bir toplum krizi değil, bir medeniyetin tükenişı olduğunu görmezden gelen her türlü katı toplumsal mücadele, onun varlığını sürdürmesini sağlayan bir suç ortağına dönüşür. Medeniyeti kurtarma gibi boş bir umuda kapılanlar için toplumu eleştirmek çağdaş bir strateji haline geldi.

Yani sırtımızda bir tabutla geziyoruz ama ondan öyle kolayca kurtulmak mümkün değil. Medeniyetin sonunun gelmesinden, beyin ölümünün gerçekleşmiş olmasından herhangi bir beklentimiz yok. Böyle bir şey sadece tarihçilerin ilgisini çekebilir. Ama *bir olgu* bu ve bir *karara* varmamız gerek. Gerçeklerin üzeri örtülebilir ama karar siyasi bir şeydir. Medeniyetin ölümüne karar vermek, ardından bunun *nasıl* gerçekleşeceği sorununu çözmek: Ancak bir karar sayesinde bu cesetten kurtulabiliriz.

İŞE KOYUL!

Artık bir isyanın nasıl başlayabileceğini bile bilmiyoruz. Tarihsel kabarmaların önlenmesiyle, yatıştırılmasıyla geçen altmış yıl, demokrasi anesteziyle ve olayların kontrol altında tutulmasıyla altmış yıl gerçekte ilgili algımızı ve sürmekte olan savaşla ilgili duyularımızı uyuşturdu. İşe bu algının canlandırılmasından başlamalıyız.

Perben II¹ gibi anayasaya açıkça aykırı düzenlemeler karşısında *içerlemenin* hiçbir anlamı yok. Yasal çerçevenin tamamen yerle bir edilişini yasal olarak protesto etmek abesle iştigaldir. Örgütlenmeliyiz.

Şu ya da bu yurttaş grubuna, aşırı solun şu ya da bu çıkmaz sokağına veya son kurulan yasal mahalli organizasyona *meyletmenin* hiçbir anlamı yok. Mevcut düzenle mücadele ettiğini öne süren her örgüt, minyatür devletlerin biçimini, adetlerini ve dilini taklit ediyor. Şimdiye kadar hiçbir “farklı politika yapma” hamlesi devletin kollarının sonsuzca yayılmasına yardım etmekten öteye geçemedi.

Günlük haberlere *tepki vermenin* bir anlamı yok. Bunun yerine her haberi, düşmanın deşifre edilmesi gereken stra-

1 Fransa’da 2004 yılında çıkan “organize suçlar” ve “görevi ihmal” suçlarını kapsayan ve mahkeme görülmezsizin cezalandırmaya olanak veren terörle mücadele yasası.

tejik bir manevrası, belli başlı tepkiler ortaya çıkarmak için girişilen operasyonlar olarak görmeliyiz. Bu haber kırıntılarının içindeki gerçek bilginin tam da bu operasyonlar olduğu görülmelidir.

Ani bir saldırının, devrimin, nükleer kıyametin gerçekleşmesini veya toplumsal bir hareketin ortaya çıkmasını *beklemenin* hiçbir anlamı yok. Felaket gelmiyor, çoktan gelmişti zaten. Çöküş halindeki bir medeniyetin içinde çoktan yerimizi almış durumdayız. Tarafımızı belirlemek zorunda olduğumuz bu gerçekliğin içinde felaket.

Beklemekten vazgeçmek, şu ya da bu şekilde, isyan mantığına bürünmek demektir. Kapıldıkları dehşet nedeniyle liderlerimizin seslerinin titrediğini bir kez daha duymanın zamanı geldi. Çünkü yönetmek, kalabalığın seni ipe çekeceği anı bin bir hokkabazlıkla geciktirme çabasıdır; devletin bütün yapıp ettikleri, halkın üzerindeki kontrolü elden bırakmamaktan öte bir amaç taşımaz.

Yola ıkış noktamız uç noktada bir yalıtılmışlık ve de güçsüzlük. Bir isyan hali en baştan inşa edilmeli. Hiçbir şey bir isyan kadar ihtimal dışı görünmüyor olabilir, onun için hiçbir şey daha zorunlu da değil.

BİRBİRİNİZİ BULUN

*Doğru olduğunu düşündüğünüz şeye dört elle sarılın.
İşe oradan başlayın.*

Rastlantılar, keşifler, büyük grev dalgaları, depremler: Her olay bu dünyadaki varoluş biçimimizi değiştirerek ha-

kikat üretir. Öte yandan bizde ilgi uyandırmayan, bizi etkilemeyen, bizleri bir şeyler yapmaya itmeyen yorumlar artık hakikat diye adlandırılmayı hak etmezler. Her hareketin, davranışın, ilişkinin ve durumun altında bir hakikat yatar. Bu hakikati görmezden gelip *durumu idare etmek*, çağımızda pek çok insanın çıldırmasına neden olmuştur. Aslında her şey birbirine bağlıdır. Büyük bir yalanın içinde yaşıyor olmak hissi de bir hakikattir. Ama bu boş verip geçilemeyecek bir meseledir, hatta işe tam da oradan başlamak gerek. Hakikat, dünyayı görme biçimi değil, bizi indirgenemez bir biçimde dünyaya bağlayan şeydir. Biz hakikate tutunamayız ama o bizi taşır. Birey olarak beni yapar ve yıkar, birleştirir ve çözer; pek çok şeyle arama mesafe koyarken aynı deneyimi yaşayanlarla da yakınlaştırır. Hakikate bağlılığından dolayı yalıtılmış birey kendisi gibi birilerini bulmasının önüne geçilemez. Aslında, her isyan süreci vazgeçmeyi reddettiğimiz bir hakikatle başlar. Hamburg'da 80'li yıllarda, İşgal Evlerinde² yaşayan birkaç kişi, oradan sadece cesetlerinin çıkarılabileceği noktasında kararlılık göstermişti.

Mahallenin biri günlerce süren sokak savaşları ve büyük gösteriler sırasında tanklar ve helikopterlerle kuşatılmıştı. Sonunda belediye başkanı şartları kabul etmek zorunda kalmıştı. 1940'ta "Fransa'nın ilk direnişçisi" Georges Guingouin, direnişe başladığında, emin olduğu tek şey Nazi işgalini kesinkes reddettiği idi. Komünist Parti için o, "ormanda yaşayan çılgın bir adam"dan öte bir şey değildi. Sonra ormanda yaşayanların sayısı 20, 000'i bulup Limoges kentini kurtardılar, Komünist Parti'nin o zaman fikri değişti.

2 Terk edilmiş ve izinsiz olarak işgal edilmiş yer. Avrupa'da hem ev hem de kültür merkezi olarak kullanılır. (Ç.N.)

Bize arkadaşlığın politikadan bağımsız, sevgiden başka hiçbir amacı olmayan bir duygu olduğu öğretildi. Ama her tür yakınlık ortak bir doğrunun *etrafında* kurulmuş bir yakınlıktır. Her bir karşılaşma, ortak bir olumlamanın *etrafında* gerçekleşir, hatta bu yakıp yıkmamanın olumlanması bile olabilir. Bir şeylere tutunmanın veya bir şeylerin elinden uçup gitmesini engellemeye çalışmanın genellikle işsizlikle neticelendiği, çalışmak için yalan söylemenin gerektiği ve yalanını sürdürmek için çalışmaya devam etmek zorunda kaldığın bir çağda hiçbir ilişki masum değildir. Kuantum fiziğinin her alana uygulanabileceğine inanan ve buna göre yaşayanlar, çokuluslu tarım ticaretine karşı dövüşen yoldaşlardan daha az politik bağlara sahip değildir. Eninde sonunda sistemden kopmak ve dövüşmek zorunda kalacaklardır.

İşçi hareketinin öncüleri birbirleriyle önceleri atölyelerde, sonraki dönemlerde ise fabrikalarda buluşurdu. Grevlerde kaç kişi olduklarını gösterirler, grev kırıcıların maskesini düşerdi. Sermayenin partisini emeğin partisi karşısında mücadele alanına çekip küresel ölçekte dayanışma ve savaş hatlarını çizmelerini sağlayan bir ücret ilişkisine sahiptiler. Birbirimizi bulabileceğimiz koca bir toplumsal alana sahibiz. Kaç kişi olduğumuzu ortaya koyup korkakların maskesini düşürecek gündelik başkaldırı olanaklarına sahibiz. Bu medeniyete karşı, küresel ölçekte dayanışma ve savaş hatlarını belirleyecek düşmanlık duygusuna sahibiz.

Örgütlerden hiçbir şey beklemeyin.

Hiçbir mevcut sosyal ortama rağbet etmeyin,

Ve hepsinden önemlisi, sosyal ortam haline gelmeyin.

Toplumsal bağlarda önemli kırılmaların yaşandığı bir süreçte politik ve insani örgütlerin, işçi örgütlerinin veya toplumsal derneklerin vb. birlikte hareket etmeleri az rastlanır bir durum değil. Aralarında samimi ama çaresiz, ateşli ama cingöz bireyler de bulunabilir. Örgütler görünüşteki somutluklarından dolayı çekicidirler. Çünkü bir geçmişleri, yönetim büroları, isimleri, kaynakları, liderleri, stratejileri ve söylemleri vardır. Hâlbuki köklü bir geçmişe sahip olmalarına rağmen, bir türlü içi doldurulamayan boş birer yapıdır bu örgütler. Bir şekilde örgütün varlığını devam ettirmesi her şeyden daha önemlidir. Örgüt tekrar tekrar ihanet ettiği için sık sık neferlerinin örgütle bağları gevşer. Bu yüzden içlerinde ara sıra değerli kişilere rast gelebilirsiniz. Fakat sadece örgütün dışına çıktıklarında ve kaçınılmaz olarak örgütle anlaşmazlığa düştüklerinde bu karşılaşmalardan bir sonuç çıkar.

Asıl korkutucu olan esnek yapısı, dedikoduculuğu ve gayrı resmi hiyerarşisiyle *sosyal ortamlardır*. Her türlü ortamdan arkanıza bakmadan kaçın. Bu ortamların her biri hakikatin etkisizleştirilmesine hizmet eder. Edebi çevreler yazının berraklığını bulandırmak için vardır. Anarşist ortamlar doğrudan eylemin keskinliğini köreltmek için. Bilimsel ortamlar araştırmalarının içeriğini toplumunun çoğunluğundan saklamak için. Spor ortamları, değişik hayat biçimleri yaratma olasılığı olanları salonlara kapatmak için. Özellikle de kültürel ve aktivist çevrelerden uzak durmak gerekir.

Onlar bütün devrimci arzuların geleneksel olarak ölüme gönderildiği huzur evleridir. Aktivist çevrelerin görevi yaptığınız şey için gereken enerjiyi yok etmek; kültürel çevrelerin görevi, oluşmaya başlayan yoğunluğu tespit ederek, yaptığınız şeyi değersizleştirip içini boşaltmaktır. Fransa'nın her yanını örümcek ağı misali saran aktivist ortamlar, her devrimci gelişmenin yoluna çıkıyorlar. Pek çok yenilgi öyküsü ve bu öykülerin ağızlarında bıraktığı buruk tattan başka verebilecekleri bir şey yok. Tükenmişlikleri bugünün olanaklarını kavrayabilme yetisini ellerinden almış durumda. Bununla birlikte, sefil pasifliklerini beklemek için öyle çok konuşuyorlar ki polisiye meselelerde onlara güven olmaz. Onlardan bir şey beklemenin anlamı yok, böyle donup katılaşmaları nedeniyle hayal kırıklığına uğramak da aptalca olur. En iyisi bu yükten kurtulmak.

Bütün ortamlar karşı-devrimcidir çünkü onların tek umursadığı şey iç karartıcı rahatlıklarının bozulmamasıdır.

Komünler oluşturun.

Komünler ancak insanlar birbiriyle buluşup kaynaştıklarında ve kendilerine ortak bir yön tayin ettiklerinde hayata geçer. Yol ayrımına gelindiğinde, büyük olasılıkla komünler kendiliğinden oluşacaktır. Kendisini bekleyen sondan kurtularak buluşmanın keyfi. Komün normalde yollarımızı ayıracığımız zaman kararlaştırılan bir şeydir belki de. Kendisini bekleyen sondan kurtularak buluşmanın bir keyfidir. Bize “biz” dedirten ve bunu bir olgu haline getiren şey. Tuhaf olan insanların birbiriyle anlaşıp komün oluşturmaları değil ayrı düşmeleridir. Niçin her yerde komünler üremesin? Her fab-

rikada, her sokakta, her köyde ve her okulda. En sonunda da taban komitelerinin gerçek hükümranlığı! Var oluş biçimlerini ve bulundukları yeri kabullenen komünler. Mümkünse aile, okul, sendika, spor kulüpleri vb. toplumsal kurumların yerini alacak pek çok komün. Politik faaliyetler dışında, bütün üyelerinin ve etraflarında kendi haline terk edilmiş herkesin maddi ve manevi ihtiyaçları için örgütlenmekten korkmayan komünler. Kolektiflerin yaptığı gibi neyin içinde neyin dışında kaldığına göre değil özündeki ilişkilerin yoğunluğuna göre kendini tanımlayan komünler. Üyelerine göre değil, kendilerine hayat veren ruha göre tanımlanan komünler.

Bir komün, üzerlerine giydirilmiş deli gömleğini çıkarıp sadece kendilerine güvenen ve gerçek karşısındaki gücünü iyi tartabilen birkaç kişi tarafından oluşturulur. Her yasadışı grev bir komündür; net bir ilke etrafında hep beraber işgal edilmiş her bir bina komündür. Amerika Birleşik Devletlerindeki Maroonlar,³ 1977’de Bologna’daki Radyo Alice⁴ birer komündü ve 1968’in faaliyet komiteleri de bir komündü.

Her komün kendi temelleri üzerinde yükselmelidir. Kendi gereksinimlerini gidermeye çalışmalıdır. Her türlü ekonomik bağımlılığı ve politik itaati yerle bir etmelidir; temel aldığı hakikatle bağlarını yitirdiği anda sosyal bir ortama dönüşüp yozlaşması kaçınılmazdır. Artık üye, araç ve o asla gelmeyecek “doğru zamanı” beklemeden oluşturulmuş pek çok komün var.

3 Kaçak köleler. Karayipler’de, Orta, Güney ve Kuzey Amerika’da kölelikten kaçıp bağımsız yerleşimler oluşturmuşlardır. (Ç.N.)

4 1970’lerde İtalya’da kurulmuş otonom radyo.

ÖRGÜTLENİN

Artık bir işte çalışmak zorunda kalmamak için örgütlenin.

Hayatlarını kazanmak ve bir parça toplumsal varoluş elde edebilmek için zamanlarını satmak zorunda kalan bireylerin kendi yaşamlarının çok azına sahip olduğunu biliyoruz. Toplumsal varoluş için kişisel zaman gerekir: iş böyledir; piyasa böyledir. Komün, zaman tanımını iş üzerinden yapmaz, o böyle bir plana göre işlemez, başka planları tercih eder. Arjantin'deki *Piqueteros Grupları*⁵ her birlikte, birkaç saatlik çalışma koşuluyla hizmet veren bir tür yerel sosyal yardım kurumu oluşturdular.

Kimin ne kadar çalıştığının kaydını tutmuyorlar; ortak faydayı öne çıkarıp giyim atölyeleri ve fırınlar kuruyor, ihtiyaç duydukları ürünleri yetiştirebilecekleri bostanlar kuruyorlar.

Komünler de paraya ihtiyaç duyarlar ama bunun nedeni geçinmek zorunda olmamız değil. Her komünün kendine ait bir karaborsası vardır. Alavere dalaveresi boldur. Sosyal yardımlardan ayrı olarak; tahsisatlar, engelli ödenekleri, birikmiş öğrenci bursları, sahte çocuk doğumlarından elde edilen paralar, her tür kaçakçılık, kontrol sistemlerindeki her dönüşümle ortaya çıkan diğer pek çok şey vardır orada. Bütün bunlardan faydalanmayı yasaklamak ya da bu geçici çözümlere bel bağlamak, içeridekileri ayrıcalıklardan biriymişçesine korumaya kalkışmak bizim işimiz değil.

5 İşsizleri, geçici ve güvencesiz işsizleri örgütleyen hareket. 90'lı yıllarda ortaya çıkmış olan bu gruplar 2011 sonundaki ayaklanmalarda çok önemli bir rol oynamışlardır.

Önemli olan bu hilelere yatkınlığı besleyip yaygınlaştırmak ve yeni yöntemleri paylaşmak. İş meselesi, komünler için yalnızca var olan gelirler ışığında ele alınan bir sorun. Belli başlı zanaatları, meslekleri icra ederken ve önemli pozisyonlarda çalışırken son derece değerli bilgiler elde edilebileceği de gözden kaçırmamak gerek.

Komünün acil ihtiyacı, insanlar için mümkün olduğunca çok zaman özgürleştirmektir. Söz konusu olan, ücretli emek sömürsündeki gibi *birkaç saatlik* boş zaman dilimi değil. Özgürleştirilmiş zaman tatile çıkmak anlamına gelmiyor. Boş zaman, zaman öldürme, ara verme, boş zamandan duyulan korku; bütün bunlar işle ilgili zaman kavramları. Artık *doldurulması* gereken bir zaman yok; “zaman”ın sınırlamadığı bir enerji özgürleşmesi söz konusudur; kendi kendine şekil alan, birbirine vurgu yapan, fırsat bulduğumuzda sonuna kadar, diğerleriyle yollarının kesiştiğini görünceye kadar izleyebileceğimiz çizgiler olacak.

Yağmalayın, işleyin, üretin.

Bazı eski MetalEurop çalışanları, hapisane bekçisi olmak yerine banka soyguncusu olurlar. Bazı EDF çalışanları arkadaşlarına elektrik sayaçlarıyla nasıl oynanacağını öğretir. “Kamyonun kasasından dökülen” mallar sağda solda satılır. Kinizmini açıkça ortaya koymuş bir dünyanın proleterlerden sadakat bekleme hakkı yoktur.

Bir komün “refah devleti”nin varlığına sonsuza kadar bel bağlayamaz, dükkânlardan bir şeyler söğüşlemeye, gece yarısı süpermarketlerin veya sanayi bölgelerindeki ambarların çöp bidonlarına, devlet desteklerini yanlış yönlendir-

meye, sigorta şirketlerini dolandırmaya ve diğer üçkâğıtçılık biçimlerine, kısacası yağmaya da bel bağlayamaz. Bu yüzden kendi kendini örgütlenme düzeyini ve kapsamını sürekli olarak nasıl artırabileceğini düşünmek zorundadır. Tornayı, freze tezgahını ve kapanmış bir fabrikanın indirimli satılan fotokopi makinelerini meta toplumuna karşı düzenlenen bir komployu desteklemek amacıyla kullanmaktan daha mantıklı bir şey olamaz.

Eli kulağında bir çöküşün kokusu bugünlerde her yeri sarmış durumda. Öyle ki inşaat, enerji, tekstil, illegalite veya tarım alanlarında süregelen bu deneyimleri tek tek saymak hayli zaman alır. Hümanist, sokak kültürü veya çevre dostu gibi tuzaklardan koparılıp yağmalanmayı bekleyen bir dolu bilgi ve teknik var. Fakat bu deneyimler gecekondu bölgelerinde bulunan tüm sezgilerin, teknik bilginin ve dehanın sadece bir parçası. Metropol çölünü yeniden iskan etme niyetindeyssek ve de isyanının yarı yolda kalmayacağından emin olmak istiyorsak mutlaka kullanmamız gerekir.

Bütün akışın tamamen kesintiye uğradığı bir sırada nasıl iletişim kurup hareket edeceğiz? Kırsal kesimlerdeki gıda üretimini, altmış yıl önce olduğu gibi, tekrar nüfusu besleyebilecek noktaya nasıl taşıyoruz? Betonlaşmış yerleri, Küba'nın hem Amerikan ambargosu hem de SSCB'nin tasfiyesi karşısında dayanabilmek için yaptığı gibi, şehir içindeki bostanlara nasıl dönüştüreceğiz?

Pazar demokrasisi tarafından bahşedilen tüm boş zaman aktivitelerini tükettikten sonra ne kalıyor geriye? Pazarları sabah sabah koşmamızı sağlayan şey neydi? Bu karate çılgınlığının, DIY'lerin ("Doityourself" [kendinyap] ç.n.), balığa çıkmaların veya mantar bilimi acayıpliklerinin sürüp gitmesini sağlayan ne? Hiçbir iş yapmadan geçen zamanı biraz olsun doldurma, emek gücü veya "sağlık sermayesi"ni yeniden düzenleme ihtiyacı değilse nedir bu? Eğlence faaliyetinden pek çoğu saçmalık olmaktan çıkarılıp kolaylıkla başka şeylere dönüştürülebilir. Boks her zaman gösterişli maçlarla sınırlanmış değildi. 20. Yüzyılın başlarında sömürgeciler güruhu tarafından paylaşılan ve uzun kuraklıklar sonucu kıtlık baş gösteren Çin'de, yüz binlerce yoksul köylü, sömürgecilerin ve zenginlerin onlardan çaldıklarını geri alabilmek için sayısız açık hava boks kulüplerinde kendi kendilerine örgütlendiler. Buna Boksör İsyanı denir. Bu kadar yatıştırılmış bu kadar öngörülebilir olmayan zamanlarda bizlere gerekli olabilecek şeyleri öğrenip pratik yapmak için vakit hiç de erken sayılmaz. Metropole, onun ilaçlarına, tarımına ve polisine bağımlılığımız, şu anda öyle fazla ki kendimizi tehlikeye atmaksızın ona saldırmamız mümkün değil. Farkında olunduğu halde dillendirilemeyen bu kırgınlık, bugünkü toplumsal hareketlerin kendi kendisini sınırlamasının, kriz korkumuzun ve "güvenlik" tutkumuzun nedenini açıklamaya yeter. Grevlerdeki devrim ufkun normale dönüş karşılığında satılmasının nedeni budur. Bu kaddeden kurtulmak için uzun ve sürekli bir çıraklık evresi, çok sayıda ve büyük çaplı deneylerin yapılması gerektiriyor. Nasıl kavga edildiğini, anahtar kullanmaksızın kapıların

anahtarsız nasıl açıldığını, kırık kemiğin nasıl sarılacağını ve hastalıkların nasıl tedavi edildiğini, korsan radyo vericisinin nasıl kullanılacağını, sokak mutfaklarının nasıl kurulacağını, doğru düzgün nişan almayı bilmemiz gerek. Dağınık haldeki bilgilerin nasıl bir araya getirileceğini, seferberlik tarımının nasıl örgütlenebileceğini öğrenmeliyiz. Plankton biyolojisini, toprak bileşimini, bitkilerin etkileşim biçimlerini analiz etmeyi, kaynaklarımızı tamamen tüketmemek için ötesine geçmememiz gereken sınırların yanı sıra dolaysız çevremizi kullanmayı ve onunla ilişki kurmanın yollarını bilmemiz gerek. Beslenme ve diğer ihtiyaçlarımızın sadece sembolik bir kısmını değil çok daha fazlasını karşılamamızın gerekeceği günler için hazırlanmaya bugünden başlamalıyız.

Kendinize alan yaratın. Bulanık alanları çoğaltın.

Bugün giderek daha çok sayıda reformist “petrolün bir sonu olduğu yaklaşım”ını haklı buluyor ve “sera gazları emisyonunu azaltmak” için “ekonomiyi yeniden yerelleştirip” bölgesel ikmal hatlarını, küçük çaplı dağıtım hatlarını desteklemek ve bugün uzak bölgelerden kolayca gerçekleştirilebilen ithalattan vazgeçmek zorunda kalacağımız vb görüşlerine katılıyor. Yerel ekonomiyi karakterize eden her şey “resmi olmayan” yollarla *el atından gizlice* yapılır; ekonomiyi tekrar yerelleştirmekle ilgili bu basit ekolojik önlemler ya devlet kontrolünün uzağında tam bir özgürlük ya da bütünüyle ona boyun eğme anlamı taşıdığını unutuyor.

Bugünkü bölgesel sınırlar yüzyıllardır yapılan polis operasyonlarının bir ürünüdür. İnsanlar önce tarlalarından, sonra sokaklarından, sonra mahallelerinden ve en sonunda

da apartmanlarının önünden, mahremiyetin nemli dört duvarı arasında bütün bir hayatın geçirebileceği gibi çılgın bir fikrin sonucunda kovuldular. Bizim için toprak sınırı, mıntıka sorunu devlet için olduğundan çok ayrı bir sorun. Bizim için mesele onu “mülk edinmek” değil. Aksine, her türlü otorite için toprak sınırları anlaşılmaz ve kavranamaz hale gelinceye kadar komünleri, dolaşımı ve dayanışmayı belli bir yoğunluğa getirme meselesidir. Biz toprağı işgal etmek değil, toprağın kendisi *olmak* istiyoruz.

Toprağı var eden üzerindeki yaşamdır: Ticaret, avlanma ve çocuklara oyun alanı olarak ayrılmış topraklar; âşıkların veya asilerin toprağı; çiftçilerin, kuşbilimcilerin veya *gezinlerin* toprağı, mıntıkası. Kural gayet basit: Verili bir alana yeni yeni toprakların, mıntıkaların eklenmesi demek, bunların arasında daha çok dolaşım olması, iktidarın onlarla başa çıkabilmesinin giderek zorlaşması demek. Lokantalar, kırtasiyeler, spor tesisleri, boş araziler, ikinci el kitap tezgâhları, binaların çatıları, derme çatma sokak pazarları, kebabçılar ve garajlar, yeterince suç ortaklığı yaratıldığı takdirde, resmi amaçları dışında da kullanılabilir. Yerel örgütlenmeler devletin haritasını karmaşıklaştırıp bulandırarak üzerine kendi coğrafyalarını ekleyebilirler: Bu da devletten ayrılmaları sonucunu doğurur.

Seyahat edin. Kendi iletişim kanallarını oluşturun.

Komünlerin ilkesi metropole ve onun hareketliliğine yerel yavaşlık ve kök salma yoluyla karşı çıkmak değildir. Komünlerin bileşimindeki geniş kapsamlı devinim, fark ettirmeden metropolün deviniminin önüne geçmelidir. Ticari altyapının bize sunduğu seyahat ve iletişim olanaklarını

reddetmek zorunda değiliz; sadece sınırların farkında olmalıyız. Biraz açıkgöz olmakta ve zararsız görünmekte fayda var. Kişisel ziyaretler daha güvenlidir ve arkada iz bırakmaz; internetteki arkadaş listesinden çok daha kalıcı arkadaşlıklar oluşmasına neden olur. İçimizdeki pek çok kişi baştanbaşa bütün kıtayı, hatta hiç sorunla karşılaşmadan bütün dünyayı “özgürce dolaşabilmenin” ayrıcalığını yaşıyor. Sıra direnişçiler arasındaki iletişime geldiğinde bunun değeri görmezden gelinemez. Metropolün çekici yanlarından biri, stratejik bir tartışma için buluşulması gerektiğinde Amerikalı, Yunanlı ve Meksikalıların Paris’te çaktırmadan bir araya gelebilmesine olanak sağlamasıdır.

Dost komünler arasındaki sürekli devinim, onları kuruyup gitmekten ve terk edilmenin kaçınılmazlığından kurtaran şeylerden biridir. Yoldaşları misafir edip, onların girişimleri hakkında bilgi sahibi olabilmek, deneyimlerden yararlanıp geliştirdikleri yeni teknikleri kullanıma sokmak, bir komün için kapalı kapılar ardında steril bir biçimde kendi başına didinmekten çok daha iyidir. Devam etmekte olan savaşla ilgili görüş alışverişinde bulunarak geçirilen bütün bir akşamın mutlak yararını küçümsemeye kalkmak bir hata olur.

Bütün engelleri birer birer aşın.

Sokakların kaba sabalıklarla dolu olduğunu herkes bilir. Olan şeyle olması gereken şey arasında, düzeni tekrar tesis etmek için elinden geleni yapan polisin merkezcil kuvveti ve aksi yöndeki merkezkaç hareketi, yani biz yer alırız. Öfke ve kargaşa patlamaları yaşandığında elimizde olma-

dan seviniriz. Artık hiçbir yerde hiçbir şeyi kutlamayan ulusal bayramların sistematik bir biçimde kötüleşmesi hiç şaşırtıcı değil. İster parlak ister döküntü olsun, kent mobilyaları -ama nerede başlayıp nerede biterler?- bizim ortak mülksüzleştirilmişliğimizin cisimleşmesidir. Hiçliklerinde direnerek, bizim kendilerine geri dönmemiz dışında hiçbir şey istemiyorlar. Etrafımızdaki şeylere bir bakın: Hepsinin de son saatleri gelecek. Metropol, bir harabe alanı gibi aniden nostaljik bir havaya giriyor.

Bırakın sokakların bu kaba sabalığı, yöntemsel ve sistematik bir hale gelerek hükmedilemezliğimizi, iptidai azgınlığımızı bize geri kazandıracak dağınık ve etkili bir gerilla savaşına doğru yol alsın. Direnişçilerin geçerliliğini kabul ettirmiş pek çok askeri erdemi arasında o aynı discipline gelmezliğin çok öne çıkması kimileri için endişe kaynağı oluyor. Aslında, öfke ve politika birbirinden ayrılamaz. İlki olmazsa ikincisi sözde kalır; ikincisi olmazsa ilki bağırıp çağırmanın ötesine geçemez. “*Enragés*” ve “*exaltés*” gibi sözcükler politika alanında yeniden ortaya çıktıklarında daima uyarı atışlarıyla karşılanırlar.⁶

Yöntemlere gelince, sabotaj eylemlerinin şu ilkesini burada benimsemek gerek: Eylem anında asgari risk, asgari süre ama azami tahribat. Strateji temizlenen -ama yarattığı boşluk doldurulamayan- her engelin yerini, eskisinden çok daha dirençli ve iyi korunan başka bir engelin alacağını unutmamalıyız.

6 “*Enragés*” ve “*exaltés*”. Her ikisi de Fransız İhtilalindeki radikal gruplardır.

Üç tür işçi sabotajıyla çok fazla vakit kaybetmeye gerek yok: “İşi yavaştan almak”tan başlayıp “temel hizmetlerin sürdürülmesine” doğru evrilen iş yavaşlatma eylemleri, makineleri kırma veya çalışmalarını engelleme ve şirket sırlarını ifşa etme. Sabotaj ilkeleri hem üretim hem de dağıtımına uygulanarak toplumsal fabrikanın⁷ her boyutuna yaygınlaştırılabilir.

Metropolün teknik altyapısı kırılgandır. Metropoldeki akış, malların ve insanların taşınmasından ibaret değildir. Bilgi ve enerji; kablolu ağlar, fiber kablolar ve kanallar aracılığıyla dağılır ve bunlara saldırılabilir. Günümüzde toplumsal makineye düzenlenecek her etkili sabotajın yöntemi, onun şebekelerini kesmenin bir yolunu arayıp bulmaktan geçiyor. Bir TGV⁸ hattı veya elektrik şebekesi nasıl kullanılamaz duruma getirilir? Bilgisayar ağlarının zayıf noktaları nasıl bulunabilir veya radyo dalgaları nasıl bozulup ekranlar parazitle doldurulabilir?

Ciddi engellere gelince, bunların da öyle bütün tahribatlara karşı bağışık olduğunu düşünmek yanlış olur. Bütün bunlardaki Prometheusvari yan, ateşin doğru yerde kullanımı olarak özetlenebilir ama bu körü körüne yapılacak iş değildir. MÖ 356’da Erostratus dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağı’nı yaktı. Tam bir çöküşün yaşandığı çağımızda, tapınakların bizde yarattığı tek düşünce *zaten birer harabe oldukları* gerçeğidir.

7 Üretimin hayatın her safhasını sömürüp hayatın bütünüyle iş etrafında şekillenmesi anlamında kullanılan terim. (Ç.N.)

8 TGV (Train à grande vitesse, [hızlı tren]) Alstom ve SNCF tarafından geliştirilen ve SNCF tarafından işletilen hızlı tren servsidir.

Bu hiçliğı imha etmek çok da üzücü bir görev değil. Bu imhaya katılanlar onda gençleştirici bir yan bulur. Zaman, mekân, arkadaşlık; hepsi bir araya gelip belli bir mantığa oturur. İmha hareketimizde, bütün araçları kullanmalı ve bu araçların kullanımı üzerinde -tabii bir araç olarak kendimizin de- tekrar kafa yormalıyız. Büyük olasılıkla içinde bulunduğumuz bu sefalet anında “hepsinin icabına bakma” düşüncesi, son bir kolektif ayartma -boşu boşuna değil- işlevi görecek.

Görünmez olmaya devam edin. Saldırı anında kimliğinizin açığa çıkmamasına özen gösterin.

Gösterinin birinde, bir sendika üyesi az önce camları indirmiş bir göstericinin onu tanınmaz kılan maskesini yırtıp çıkarıyor. “Kendini gizlemeyi bırak da yaptığın şeyin sorumluluğunu üstlen.” Ama görünür olmak, ortada olmak ve hepsinden önemlisi savunmasız olmak demektir. Dünyanın her yerinde solcular devamlı olarak, halledileceğı umuduyla davalarını -bu ya evsizler, ya kadın ay da belgesiz göçmenler sorunudur- görünür kıldıklarında yapmaları gerekenin tam tersini yapmış oluyorlar. Kendimizi görünür kılmak yerine anonimliğı avantajımız için kullanmak ve komplolar, gece eylemleri ya da yüzlerin görünmediğı eylemlerde yararlanmaz bir saldırı konumu yaratmak gerek. 2005 Kasım’ının ateş bize bir model sunuyor. Ne lider, ne talep ne de örgüt var ortada, sadece sözcükler, hareketler ve suç ortaklığı var. Toplumsal olarak var olmamak, bir aşağılanma değildir, tanınmama halinden doğan trajik bir durum değildir. (Zaten kimden tanınma bekliyoruz ki?) Tam aksine bize azami bir hareket serbestisi sağlayan bir durumdur. İllegal

eylemlerini açığa vurmayıp bunlar için sadece bazı hayali kısaltmalar kullanmak -kısa ömürlü BAFT (Brigade Anti-Flic Des Tarteréts)⁹ hâlâ hatırimızda- bu özgürlüğü muhafaza etmenin bir yoludur.

Açıkça görülüyor ki rejimin en önemli savunma manevralarından biri, “Kasım 2005’teki ayaklanmalarından” sorumlu tutabileceği bir “*banliyö*” öznesi yaratmaktı. Bu toplumun *birisi işte* gördüğü kişilerin suratına şöyle bir bakmak, hiç kimse olmanın niye böylesine keyifli olduğunu anlatacaktır.

Görünür olmaktan kaçınmak gerekir. Öte yandan sadece gölgelerde toplanan bir güç sonsuza dek gölgelerde kalmaz. Bir güç olarak ortaya çıkışımız uygun an gelene kadar ertelenmelidir. Görünür olmaktan ne kadar uzak kalabilirsek o kadar gelişip kuvvetlenebiliriz. Görünür hale geldikçe günlerimiz sayılı olacak. Ya kısa bir sürede gizliliğe ihtiyaç duymayacak kadar yıkıcı bir güce dönüşeceğiz ya da bir anda ezilip yok edileceğiz.

Savunma oluşturun.

Bir kuşatmanın, bir polis kuşatmasının altında yaşıyoruz. Belgesi olmayan göçmenler sokak ortasında toplanıyor, sivil görünümlü polis arabaları caddelerde devriye geziyor, metropol bölgeleri sömürge ülkelerde üretilmiş teknikler kullanılarak pasifize ediliyor, İçişleri Bakanı “çetelere” karşı bize Cezayir savaşını hatırlatan açıklamalar yapıyor.

9 Tarteséets Fransa’nın Essonne Bölgesinden bir banliyödür. “Tarteréts Anti-Cop Brigade”, 80’lerde bu bölgede polise karşı yapılan eylemlerden sorumlu olduğu öne sürülmek için ortaya atılmış bir isimdir.

Bu gerçek bize her gün hatırlatılıyor. Bütün bunlar, artık itilip kakılmaya son verip kendi savunmamızı örgütleme zamanının geldiğini göstermeye yeter.

Bir komün, büyüyüp serpildiği ölçüde iktidarın onun varlığını hedef alan operasyonlarını fark etmeye başlar. İktidarın karşı saldırıları, önce bir kışkırtma ve yeniden kazanma; en son are olarak da kaba kuvvet biçiminde olur. Komün için savunma, pratik ve teorik olduğu kadar kolektif bir gerçek de olmalı. Tutuklamaları engelleme, zorla çıkarma girişimlerine karşı hızla ve kalabalık bir biçimde toplanabilme ve de içimizden biri için barınma sağlama önümüzdeki dönemde önem kazanan refleksler haline gelecek. Sürekli sıfırdan başlayarak kendimizi yeni baştan inşa edemeyiz. Baskıdan yakınmayı bırakıp onunla yüzleşmeye hazırlanalım.

Mesele o kadar basit değil, çünkü toplumda giderek artan sayıda kişinin, gammazlamadan tutun yurttaş milislerine katılıma kadar polislik içine soyunması beklenebilir. Polis güçleri kalabalıkların içine sızacaktır. Her yerde, hatta başkaldırı durumlarında bile polisin müdahale modeli artık sivil elbiselerle araya karışmasına dayanıyor. Son CPE karşıtı gösteriler sırasında polisin bu kadar etkili olmasının nedeni, aramıza karışan ve fırsatını bulunca gerçek yüzlerini gösteren sivil giyimli polis memurlarıydı: gaz, cop, şok tabancaları, alıkoyma. Hepsi de gösterinin güvenliğinden sorumlu sendika görevlileriyle sıkı bir eşgüdüm içindeydi. Aralarında polis olabileceği ihtimali bile göstericiler arasında kimin kim olduğu kuşkusunu yaratmaya ve eylemi felç etmeye yetti. Eğer gösterilerin sadece ayakta dikilerek

tek tek sayılmak olmadığı, aksine bir eylem aracı olduğu konusunda hemfikirsek, maskelerini düşürdüğümüz sivil polisleri önümüze katıp kovalayabilmemizi ve tutuklamaya kalktıkları kişiyi ellerinden alabilmemizi olanaklı kılan bir donanıma sahip olmak zorundayız.

Polis sokaklarda yenilmez değil, sadece organize olacak araçlara, eğitime ve devamlı yeni silahlar deneme olanağına sahipler. Öte yandan, bizim silahlarımız ise daima ilkel, derme çatma olup hemen o anda uydurulmuştur. Bizim silahlarımızın ateş gücü kesinlikle onlarınkiyle karşılaştırılmaz ama onları belli bir mesafede tutmak, dikkatlerini başka yöne çekip psikolojik baskı uygulamak, polis bari-katın yaymak ya da şaşırtmacalarla üstünlük sağlamak için kullanılabilir. Fransız polis akademilerinde, şehir gerillalarıyla savaşmak için öğretilen hiçbir yeni teknik, aynı anda pek çok yeri vurup her daim inisiyatifi elinde tutmaya gayret eden hareket halindeki bir çoğunluğa sürekli karşılık vermeye yetmez.

Komünler, gözetlenmeye ve polis soruşturmalarına, polisin elindeki teknolojilere ve istihbarat toplamasına karşı savunmasızdır elbette. İtalya’da anarşistlere, ABD’de çevrecilere karşı tutuklama dalgası büyük olasılıkla telefon dinlemeleri yoluyla gerçekleştirilmişti. Polisin bir şekilde gözaltına aldığı herkesin DNA örnekleri alınıp gittikçe eksiksiz bir hale gelen veritabanına ekleniyor. Barselonalı bir ev işgalcisi dağıttığı el ilanlarında parmak izi kaldığı için tutuklandı. İzleme yöntemleri, özellikle de biyometrik teknikler sayesinde giderek gelişiyor. Eğer elektronik kimlik kartlarının dağıtımını başladığında işimiz bir kat daha zorla-

şacak. Paris Komünü, tutulan kayıtlarla ilgili şöyle bir kısmi çözüm yöntemi bulmuştu: Belediye binasını yakıp bütün resmi kayıtları ve hayati önemdeki istatistikleri yok etmek. Bizim de bilgisayar veritabanlarını kalıcı olarak yok etmenin bir yolunu bulmamız gerek.

İSYAN

Komün direniş gerçeğinin en temel birimidir. Bir isyanın kabarması komünlerin sayısının katlanarak artması, birbirleriyle temasa geçip yeni yeni bağlar oluşturmamasından başka bir şey değildir. Olaylar gelişirken, komünler ya daha büyük ölçekli yapılar içinde eriycekler ya da küçük parçalara ayrılacaklardır. “Hayat boyu” insanları birbirine bağlayan kardeşlik bağı ile, ikmal ve savunma örgütlemek üzere mahallenin birinde ve hatta bazen bir isyan bölgesinde bir araya gelen değişik grup, komite ve çetelerin bağı arasında sadece derece farkı vardır. Hepsi birer komündür.

Her komün, doğası gereği kendine yeterli olma eğilimindedir ve kendi içlerinde parayı aptalca ve en nihayetinde yersiz bir şey olarak görür. Paranın gücü, birbiriyle bağlantısı olmayan insanlar arasında bağlantı kurmasından, onları *birer yabancı* olarak birbirine bağlamasından, böylece kendisi aracılığıyla eşitlenen her şeyi dolaşıma sokmasından ileri gelir.

Paranın her şeyi birbiriyle ilişkilendirme kapasitesinin bedeli, aldatmanın kurala dönüştüğü bir ilişki tarzındaki yüzeyselliktir. Güvensizlik kredi ilişkilerinin temelidir. Bu yüzden paranın saltanatı her zaman kontrolün saltanatı olmuştur. Paranın fiilen ortadan kaldırılışı komünlerin büyü-

mesiyle mümkün. Genişleme halindeki her komün ancak kendi iç bağlantılarını kaybetmeyecek ve kendi içinde, kaçınılmaz biçimde, hâkim bir kast oluşmasına sebebiyet vermeyecek ölçüde büyümelidir. Bu tür talihsiz sonuçlardan kaçınmak için, komünlerin bölünerek yayılması tercih edilebilir.

Cezayirli gençlerin 2001 baharında patlak verip Kabiliye'nin her yanına yayılan ayaklanması, polis karakollarına, mahkeme binalarına ve devleti temsil eden her şeye saldırarak, düzen güçlerini tek taraflı olarak geri çekilmeye zorladı ve isyanı seçimlerin yapılmasını engelleyecek noktaya kadar genelleştirerek hemen hemen bütün mahalleleri ele geçirmeyi başardı. Eylemin gücü, dağınık haldeki pek çok unsurun bir bütünlük oluşturabilmesinden geliyordu. Bu unsurlar umutsuz bir biçimde erkek egemen olan sayısız köy kurullarında ve diğer halk komitelerinde kısmen temsil ediliyorlardı. Hala içten içe kaynayan bu isyanda “komünlerin” pek çok renkli yüzü vardı: Tizi Ouzou'daki bir binanın çatısından çevik kuvvete gaz tüpü fırlatan miğfer giymiş ateşli gençler; sırtına giydiği dökümlü kaftanıyla yaşlı bir direnişçinin alaycı alaycı gülümseyişi; bölge ekonomisi üzerindeki ablukanın o kadar sürekli ve sistematik kılınmasının mümkün kılan, geleneksel çiftçiliğe inatla devam eden dağ köylerinde yaşayan kadınların ruhu bunlardan birkaçıdır.

Krizlerde yangına körükle gidin.

“Bütün Fransa halkını iyileştiremeyeceğimizi kabul etmek gerek. Bazı tercihler yapılmak zorunda.” Bir virüs bilimi uzmanı, 7 Eylül 2005 tarihli *Le Monde* gazetesindeki bir makalede, kuş gribi salgını halinde ne olacağını böyle

özetliyor. “Terör tehdidi”, “doğal afetler”, “virüs salgını uyarıları”, “toplumsal hareketler” ve “şehirlerdeki şiddet olayları” toplumu yönetenler için, işlerine yarayanları seçip işlerini zorlaştıranları eleyerek güçlerini pekiştirmelerine yarayan istikrarsızlık durumlarıdır. Açıkçası bu durum, öteki güçler açısından da karşı kampta toplanıp birbirlerini desteklemek için bir fırsattır.

Ticari metaların akışındaki kesinti, normal hayata (her şeyin birdenbire kesintiye uğradığı bir şehirde hayatın nasıl olacağını hayal etmek için apartmanlarda yaşanan ani elektrik kesintilerinde toplumsal hayatın nasıl dönüştüğünü fark etmek yeterlidir) ve polis kontrolüne bir süre ara verilmesi kendi kendini örgütleme açısından başka durumlarda hayal bile edilemeyecek potansiyellerin açığa çıkmasına imkân verir. İnsanlar bunu görüyor. Devrimci işçi hareketi bunu çok iyi anlayıp burjuva ekonomisinin krizde olmasının avantajlarını güç elde etmek için kullanmayı bildi. Bugün, İslami hareketler devletin zayıf olduğu noktalardaki açıkları akıllıca kapatarak çok güçlü bir konuma geldiler. Cezayir’in Bourmerdes bölgesindeki depremden sonra oraya yardım götürmeleri veya İsrail ordusunca yerle bir edilen Güney Lübnan’da yaşayan halka günlük yardım sunmaları buna örnektir.

Yukarıda da bahsettiğimiz Katrina kasırgasının New Orleans’ta yaptığı tahribat, zorla tahliye edilmeyi reddedenlerin yanında duran Kuzey Amerika’daki anarşist hareketin büyük bir bölümüne, kitlelerle görülmemiş düzeyde bir kaynaşma fırsatı verdi. Sokak mutfakları her şeyden önce erzak tedarikini gerektirir; acil tıbbi yardım sağlamak ve

korsan radyo kurmak ancak gerekli bilgi ve malzemenin edinilmesiyle mümkün olabilir. İçerdikleri keyif, bireysel çileciliği açma tarzları, düzen ve işin rutin atmosferinden kaçan somut bir gerçekliğin tezahürü olmaları bu tür deneyimlerin politik zenginliğini garanti altına alır.

Fransa gibi radyoaktif bulutların sınırda durduğu, AB'nin endüstriyel güvenlik ajansı tarafından mahkûm edilmiş eski bir azot gübre fabrikasının bulunduğu yere kanser araştırma merkezi kurmakta tereddüt etmeyen bir ülkede, toplumsal krizi “doğal” krizlerden çok daha fazla önemsemek gerekir. Felaketin normal seyrini değiştirmek genellikle toplumsal hareketlere kalır. Son yıllarda gerçekleştirilen grevlerin çoğu, “asgari hizmetleri” iş bırakmanın sembolik olmaktan öte bir anlam taşımayacağı bir noktaya dek genişletip genişletemeyeceklerini sınamak isteyen hükümet ve de şirket yöneticileri için birer fırsata dönüştü. Böylece grevler kar fırtınası veya tren raylarında gerçekleşen bir intihardan daha fazla bir hasara sebep olmayacaktı. Sistematik olarak kurumları işgal edip inatçı ablukalarıyla yerleşik aktivist pratiklerini alt st eden lise ğrencilerinin 2005 yılında gösterdikleri çaba ve CPE yasasına karşı verilen mücadele, geniş katılımlı eylemlerin sorun ve rahatsızlık yaratma potansiyellerini bize bir kez daha hatırlattı. Onlardan türeyen benzeri çeteler aracılığıyla, yeni komünlerin doğabilmesi için ne tür toplumsal koşullar gerektiğinin işaretlerini görebildik.

Her türlü temsili otoriteyi sabote edin.

Konuşmaları yaygınlaştırın.

Genel kurulları feshedin.

Her toplumsal hareketin yüz yüze geldiği ilk sorun polis değil, sendikalar ve bütün işi mücadeleyi denetim altına almak olan her türlü mikro bürokrasidir. Komünler, kolektifler ve çeteler doğal olarak bu tür yapılara güven duymazlar. Bu yüzden yarı bürokratlar geçtiğimiz yirmi yıldır, üzerine yerleşik bir etiket taşımadığı için masum görünen ama gerçekte onların ideal manevra alanı olan koordinasyon komitelerini ve konuşma konseylerini icat ettiler. Başiboş bir topluluk ne zaman bir otonomi kurma girişiminde bulunsa, bu adamlar her türlü gerçek sorunun ele alınmasını engelleyip girişimin bütün içeriğini boşaltana kadar rahat edemezler. Hiddetlenirler ama onları hararetlendiren şey tartışma isteği değil meseleyi kapatma arzusudur. İnatla savundukları hissizlik hali topluluk üzerinde hâkim olunca, başarısızlığı politik bilincin olmayışına bağlarlar. Fransa'daki militan gençliğinin politik manipülasyon sanatında uzmanlaştığını belirtmeden geçmemek gerek. Troçkist fraksiyonların çılğınca faaliyeti sağ olsun. 2005 Kasımındaki yangından ders çıkarmaları zaten beklenemezdi: gerçek bir eşgüdümün *var olduğu* yerde eşgüdüm grupları fazlalıktır, insanların kendi kendilerini örgütlediği yerde örgütlere ihtiyaç yoktur.

Bir diğer refleks de en küçük bir hareketlenme kırıntısı görüldüğünde hemen meclis toplayıp oylama yapmak. Bu bir hata. Basit bir oy verme ve bir galip yaratma hadisesi meclisleri bir kâbusa, güç üzerinde hak iddia eden her türlü küçük adamın birbiriyle karşı karşıya geldiği bir tiyatroya dönüştürmeye yeter. Burjuva parlamentosunun bize kötü örnek olmasından dolayı yaşıyoruz bu sıkıntıyı. Meclisler karar verme değil *konuşma* yeridir, ifade özgürlüğünün amaçsızca gerçekleştirildiği bir mekândır.

İnsanlar arasında toplanma ihtiyacı ne kadar fazlaysa karar verme gerekliliği o kadar azdır. Meclis toplantıları ile ortak güç duygusunun verdiği keyif kol kola ilerler. Kararlar ancak demokratik uygulama konusunda zaten görüş birliğine varıldığı acil durumlarda hayati bir önem taşır. Geri kalan zamanlarda “karar vermenin demokratik karakteri” sadece usule kafayı takmış olanların meselesidir. Bu meclislerin eleştirisi veya onlardan vazgeçme meselesi değil; özgürce konuşma, konuşurken elini kolunu rahatça kullanabilme ve bireyler arasındaki etkileşimi özgür bırakma meselesidir. İnsanların kurullara yalnızca belli bir bakış açısı veya güdülerle değil; arzuları, bağları, kapasiteleri, güçleri, üzüntüleriyle ve diğerleriyle ilişki kurmaya açık ve hazır bir biçimde geldiğini görmek zorundayız. Eğer Genel Meclis fantezisini bir kenara bırakıp yerine *mevcudiyetler meclisini* koymayı becerirsek, hegemonyanın sürekli canlanan baştan çıkarıcılığından yakamızı kurtarabilirsek ve karar vermenin kendisini hedef haline getirmekten vazgeçebilirsek o zaman bir şekilde *kritik çoğunluk*’a¹⁰ erişebilmemiz için bir şans doğacak, aniden bir kararın insanları tamamen veya kısmen etkisi altına aldığı kolektif billurlaşma anlarından biri yaşanacak.

Aynı şey eylem kararı alırken de yaşanıyor. “Söz konusu eylem, meclisin gündemini belirlemeli” prensibinden başlayarak işe koyulmak hem sağlıklı tartışma ortamını ortadan kaldırıyor hem de etkili eylemler yapmayı imkânsızlaştırıyor.

10 Toplumsal sistemdeki meydana gelen bir yeniliği benimseyenlerin yeterli sayıya ulaştığını, böylece benimseme halinin kendi kendini sürdürebilir ve kendi başına ilerleyebilir noktaya ulaştığını belirtmek için kullanılan bir terimdir. (Ç.N.)

Birbirini tanımayan çok sayıda kişiden oluşan meclisler “profesyonel eylemcilerin” işe el atmasına neden olur, bu da kontrol etmek uğruna eylemden vazgeçmektir. Eylem görevlileri tanımları gereği yapabilecekleri sınırlandırılmış insanlardır, öte yandan hiçbir şey onların herkesi aldatmasına engel olmaz.

İdeal bir eylem biçimi yoktur. Esas olan eylemin belli bir biçim alması, ama kendisine dayatılanı sahiplenmek yerine kendisinin biçim yaratmasıdır. Bu da, Fransız Devrimi esnasında Paris Komünü’nün seksiyonlarındaki gibi, ortak bilginin herkese açık olmasını gerektirdiği kadar ortak bir politik ve coğrafi duruşu da gerektirir. Sıra eyleme karar vermeye gelince, şöyle bir ilke konulabilir: Herkes kendi araştırmasını yapar, sonra da bilgiler bir araya getirilir ve karar kendiliğinden oluşur, böylelikle biz kararı değil karar bizi alır. Bilginin herkese açık olması hiyerarşiyi yok eder; böylece herkes eşitlenir. Yatay iletişimi artırmak hem farklı komünler arasındaki en iyi eşgüdüm biçimi, hem de hegemonyayı son erdirmenin en iyi yöntemi olacaktır.

Ekonomiye bloke edin, ama kendi kendinizi örgütleme seviyenizden yola çıkarak gücünüzü ölçün.

Oaxaca eyaletinde 2006 Haziranın son günlerinde, belediye işgalleri artar ve isyancılar hükümet binalarını işgal ederler. Kimi komünlerde, belediye başkanları kapı dışarı edilip resmi araçlara el konulur. Bir ay sonra, bazı oteller ve turizm komplekslerine girişler engellenir. Meksika Turizm Bakanı “Wilma kasırgasıyla kıyaslanabilecek ölçüde” bir felaket olduğunu açıklar. Birkaç yıl önce, ablukalar Arjantin’de en temel devrimci eylemlerden biri haline gel-

mişti. Yerel gruplar ardı ardına ana yolların tıkanması için birbirlerine yardım ediyor, eğer talepleri yerine getirilmezse, eylemleri birleştirerek tüm ülkeyi felç etme tehdidinde bulunuyorlardı. Uzun yıllar boyunca bu tehditler demiryolu işçilerinin, kamyon şoförlerinin, elektrik ve gaz dağıtım çalışanlarının elinde güçlü birer koz olarak kaldı. Fransa’da CPE karşıtı hareket tren istasyonlarını, çevre yollarını, fabrikaları, otoyolları, süpermarketleri ve hatta havaalanlarını bloke etmekte tereddüt etmedi. Rennes’te, şehre giren anayolları saatler boyu kesmek ve 40 kilometre uzunluğunda bir trafik sıkışıklığına yol açmak için üç yüz kişi yetmiş de artmıştı bile.

Her şeyi bloke etmek. Var olan düzene karşı ayaklanan herkesin ilk refleksi bu olacaktır. Şirketlerin “sıfır stok” çalıştığı, değer kaynağının sistemin ağlarına dahil olmaktan geçtiği, taşerondan taşerona, sonra da montaj için başka bir fabrikaya giden maddi niteliğini yitirmiş üretim zincirinde otoyolların bağlantıyı sağladığı böyle mahalsizleştirilmiş bir ekonomide dolaşımı engellemek, üretimi de engellemek anlamına gelir.

Ama blokaj, isyancıların kendi ihtiyaçlarını gidermesini, birbirleriyle iletişim kurmasını ve de farklı komünlerin kendi kendilerini örgütleme kapasitesini engelleyecek noktaya ulaşmamalıdır. Her şey felç olduğunda nasıl besleneceğiz? Arjantin’de yapıldığı gibi dükkânları yağmalamanın bir sınırı var; tüketim tapınakları ne kadar büyük olsalar da sonsuz bir kaynak değiller. Kişinin kendi temel ihtiyaçları karşılayacak becerileri zamanla elde etmesi, bütün bunları üretmek için gerekli araçlara el koymasını da gerektirir. Bu

bakımdan artık beklemenin bir anlamı yok. Nüfusun yüzde ikisinin diğer herkesin besinini üretmesi hem tarihsel hem de stratejik bir anomali halidir. Bugün böyle bir anomali sürüp gidiyor.

Bölgenizi polis işgalinden kurtarın.

Mümkünse polisle karşı karşıya gelmemeye çalışın.

Şuurlu bir polis, son çarpışmalarda ilgili “Bu iş toplumsal taleplerde bulunan gençlerle değil Cumhuriyet’e karşı savaş açmış bireylerle uğraştığımızı gösteriyor,” diyordu. Bölgeyi polis işgalinden kurtarma zorunluluğu zaten devam eden bir süreç ve karşı saftaki düzen güçlerine karşı duyulan öfkenin bereketli kaynağından besleniyor. “Toplumsal hareketler” bile isyan tarafından giderek rayından çıkarılıyor. Rennes’te 2005 yılının her Perşembe gecesi polisle çatışan bayram kalabalığı veya Barselona’da *botellion*¹¹ esnasında bir alışveriş bölgesini tahrip edenler buna örnektir.

CPE karşıtı eylemler molotof kokteylinin geri dönüşüne tanıklık etti. Ama kuşkusuz bu konuda başı çekenler yoksul *banliyölerdir*. Özellikle de bir süredir kusursuzlaşmak için uğraştıkları teknik söz konusu olduğunda: Pusu atma. 13 Ekim 2006’da Epinay’da yaptıkları gibi. Arabanın birinden bir şeyler çalındığı ihbarı alan özel bir güvenlik ekibi yola çıktı. Olay yerine vardıklarında, güvenlik görevlerinden biri, “sokağa çaprazlama park edilmiş iki araç tarafından yolun kesilmiş olduğunu” gördü, “ellerinde demir çubuklar ve tabancalar taşıyan; araçlarını taşıyıp polise karşı göz

11 Bar ve kulüplerde içkinin pahalılaşmasından sonra, İspanyol gençlerin içkilerini marketten alıp sokaklarda gruplar halinde bir araya gelmesi. Bu buluşmaya “botellion” adı verilir.

yaşartıcı gaz kullanan otuzun üzerinde kişi tarafından sıkıştırılmış halde bulmuştu kendisini.” Daha küçük ölçekte, gece yarısı saldırı düzenlenen polis merkezlerinin halini düşünün: Kırık camlar, yakılmış polis arabaları.

Bu son eylemlerin sonuçlarından biri gerçek bir gösterinin “vahşi” olmasının gereğinin ve de polise önceden haber verilmemesinin öneminin anlaşılması oldu. *Yeri kendimiz seçerek*, 2001 yılında Cenova’da Kara Blok’un¹² yaptığı gibi, sendikacıların ve barış yanlılarının bulunduğu tehlikeli bölgelerden geçmeyip buralarda polisle doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınabiliriz.

Kendi rotamızı belirleyerek polis tarafından kovalanmak yerine biz onları yönlendirebiliriz. Cenova’da bin tane kararlı insanın *carabinieri*¹³ dolu otobüsleri geri püskürtüp araçları ateşe verdiklerine tanık olduk.

Önemli olan daha iyi silahlanmış olmak değil inisiyatifi elde tutmaktır. Tek başına cesaretin bir önemi yok, cesareten gelen özgüvendir esas olan. İnisiyatifi elinde tutmaksa buna katkıda bulunur.

Yine de her şey, düşman güçlerini oyalayıp bize biraz zaman kazandıracak ve yakınlarda bulunan başka bir yere saldırmamıza olanak sağlayacak bir yöntem olarak doğrudan karşılaşma fikrini akla getiriyor. Karşı karşıya gelmemizin engellenemez olduğu gerçeği onu basit bir şaşırtmaca

12 Deşifre olmamak, göz yaşartıcı sprey ve biber gazından korunmak için siyah giyinip maske takan anti-faşist, anti-kapitalist ve küreselleşme karşıtı gruplardır. (Ç.N.)

13 Hem sivil hem de resmi görevler üstlenen İtalyan polisi.

olarak kullanamayacağımız anlamına gelmez. Kendimizi eylemden çok onun koordinasyonuna adanmalıyız. Polisi canından bezdirmek demek artık etkili olamayacağı noktaya gelene dek onları her yerde olmaya zorlamak demektir.

Her bezdirici hareket 1842’de ifade edilen şu gerçeğe yeniden hayat veriyor: “Polis ajanının hayatı çok usandırıcıdır; toplumsal konumu suçun kendisi kadar aşağılanıp hor görülür... Utanç ve rezilliği her yönden onu kuşatır, toplum onu istenmeyen bir kişi olarak dışlayıp yalıtır; yaptığı için cezası olarak toplum, en küçük bir acıma, vicdan hesabı veya pişmanlık duymadan polis ajanı için hissettiği aşağılamayı dile getirir. Cebinde taşıdığı kimlik kartı polisin utanç ve kepezeliğinin belgesidir.” 21 Ocak 2006’da Paris’te gösteri yapan itfaiyeciler çevik kuvvete çekiçlerle saldırıp on beş tanesini yaraladı. “İnsanları koruyup ve hizmet etmek” istedikleri söylemi polis olmak için asla geçerli bir bahane olamaz.

Silahlanın. Silahları gereksiz kılmak için gereken her şeyi yapın. Orduya karşı zaferin tek yolu politikadır.

Barışçıl isyan diye bir şey yoktur. Silahlar gereklidir; mesele onları gereksiz kılmak için gereken her şeyi yapmaktır. İsyan, silahlı bir mücadele olmaktan çok silahlanıp“silahlı mevcudiyeti” devam ettirme halidir. Silahlı olmakla silah kullanmayı birbirinden iyice ayırt etmeliyiz. Devrim hallerinde silah daimidir ama nadiren kullanılır ve kırılma noktalarından seyrek olarak tayin edici bir rol oynar: 10 Ağustos 1792, 18 Mart 1871, Ekim 1917. İktidar kendi bataklığına saplandığında üzerine basıp geçmek yeterlidir.

Bizi onlardan ayıran mesafe yüzünden, silahlar sadece onlara dokunarak üstesinden gelebileceğimiz, hem çekici hem itici bir tür çift karakter edindi. Gerçekten barış yanlısı olmak silahları değil onu kullanmayı reddetmek demektir. Tek mermi atamayacak ölçüde barışçıl olmak kudretsizliğin teorik olarak formüle edilmesinden başka bir şey değildir. Böyle *apriori* bir barışçılık bir tür önleyici silahsızlandırma, yani tam bir polis operasyonudur. Gerçekte, barışçılık sadece ateş açma olanağına sahip olanlar için ciddiye alınabilecek bir sorunsaldır. Bu açıdan bakıldığında barışçılık, kendimizi ateş etme zorunluluğundan kurtaracak kadar kuvvetli olduğumuz bir noktada gücümüzün sembolüne haline gelir.

Stratejik bir bakış açısıyla dolaylı asimetrik hareketler en etkili, zamanımıza en uygun olan hareketlerdir: İşgal ordularıyla yüz yüze çarpışamazsın. Saldırıya geçmenin olanaksızlığı nedeniyle uzayıp giden Irak türü bir kent gerilla savaşının pek de arzu edilir bir durum olmadığı, aksine korkutucu olduğu söyleniyor. İç savaşın *askerileşmesi* isyanın yenilmesi demektir. Kızılar, 1921’de savaşı kazandılar ama Rus Devrimi çoktan yitirilmişti.

İki tür devlet tepkisi olacağını göz önünde bulundurmak zorundayız. Birincisi açıkça, diğeri ise daha kurnazca ve demokratik yollarla düşmanlık. İlki tamamen yok etmeyi, ikincisi ise bizi incelikli ama acımasız bir biçimde adam etmeyi amaçlar. Diktatörlük bizi yenilgiye uğratabilir ama *sadece* diktatörlüğe karşı çıkmakla yetinmek de yenilmemize neden olabilir. Yenilgi savaşı kaybetmekten olduğu kadar hangi savaşı sürdüreceğimiz noktasında yaptığımız *seçim-*

den de kaynaklanabilir. 1936'da İspanya'da kanıtlandığı gibi her ikisi de mümkün: Devrimciler hem faşizm hem Cumhuriyet tarafından iki kez yenildiler.

İşler ciddiye binince ordu bölgeyi kuşatır. Bunun bir çatışmaya dönüşüp dönüşmeyeceği belli olmaz. Bu devletin kan banyosuna ne kadar istekli olduğuna bağlıdır ama şu an itibariyle boş tehditten öteye bir şey değil. Geçtiğimiz elli yıl boyunca yapılan nükleer silah kullanma tehdidini hatırlatıyor biraz. Uzun süredir yaralı bile olsa devletin canavarlığı hala tehlikelidir. Orduya meydan okumak için, onun saflarını istila edip askerleriyle dostluk kuracak ölçüde büyük bir kalabalık gerekir. Bize 1871 yılının 18 Mart'ı gerek. Ordu sokağa çıktığında isyan zaten başlamış olacak. Ordunun işin içine girmesi işleri hızlandıracaktır. Herkes ya anarşiyi ya da anarşiden korkmayı seçerek taraf tutmak zorunda kalacaktır. İsyanlar politik güç olarak zafer kazanır. Politika yoluyla bir orduyu alt etmek imkânsız değildir.

Yerel düzeyde devlet görevlilerini azledin.

Her isyanın hedefi artık geri dönmenin mümkün olmadığı bir noktaya gelmektir. Hem otoriteyi hem de otoriteye ihtiyacı, hem mülkiyeti hem de sahip olma isteğini, hem hegemonyayı hem de egemen olma arzusunu yok ettiğinde isyan artık geri dönüşü olmayan bir noktaya taşımış demektir. Bu yüzden isyan süreci kendi içinde hem zafer hem de mağlubiyet potansiyeli taşır. Yıkma bir şeyi geri dönülemez yapmak için asla yeterli değildir. Önemli olan yıkımın nasıl yapıldığıdır. Yok edilen şeyin eksiksiz bir biçimde geri dönüşüne neden olacak pek çok yıkma biçimi vardır. Gücünü düzenin cesedini tekmelemek için harcayanlar bunun

intikam arzusu uyandıracığından emin olabilirler. Bu nedenle ekonomi bloke edilip polis etkisiz hale getirildiğinde, insanlarda devrilen yönetim için mümkün olduğunca az acıma duygusu uyandırmak gerekir. Onları görevlerinden alırken gösterilecek kayıtsızlık ve alaycılık konusunda azami dikkat gösterilmelidir.

Böyle zamanlarda, iktidarın ademi merkezileşmesi, devrimci merkezileşmelerin sona ermesi sonucunu doğurur. Kışlık Saraylar hala var ama devrimci kalabalıklardan çok turistler tarafından saldırıya uğrayınca değerlerini yitirdiler. Bugün Paris'i, Roma'yı veya Buenos Aires'in yönetimini ele geçirmek mümkün ama mutlak zafer anlamına gelmez. Rungis'i¹⁴ ele geçirmek, Elysée sarayını ele geçirmekten kesinlikle daha etkili olurdu.

İktidar artık dünyanın tek bir noktasında yoğunlaşmıyor; iktidar dünyanın bizzat kendisi, onun akışı ve caddeleri, insanları ve kuralları, şifre ve teknolojisidir. İktidar metropolün kendisini örgütlemesidir. İktidar, meta dünyasının her yerdeki yekpare bütünlüğüdür. Onu yerel olarak alt eden herkes, metropolün kendi bağlantıları üzerinden küresel ölçekte bir şok dalgası göndermiş olacaktır. Clichy-sous-Bois'te¹⁵ başlayan isyanlar birçok Amerikalının evini

14 Paris'in güneyinde bir pazar. Dünyanın en büyük yiyecek pazarı olduğu söylenir. (Ç.N.)

15 Paris'te 27 Ekim 2005 akşamı, kimlik kontrolü yapan polis tarafından kovalanırken yüksek gerilim trafosuna sığınan Kuzey Afrikalı Zyed Benna (17) ile Traore Bauna'nın (15) elektrik çarpması sonucu ölümü ve Muhittin Altun'un (17) ağır yaralanmasının ardından başlayan ayaklanma.

neşeyle doldurdu, öte yandan Oaxaca'daki asiler Paris'in tam kalbinde kendilerine suç ortağı buldu.

Fransa'da ise, merkezi iktidarın kayboluşu Paris'in artık devrimci etkinliğin merkezi olmadığı anlamına geliyor. 1995 grevlerinden beri ortaya çıkan her yeni hareket bunu doğruluyor. En cüretkâr ve en tutarlı eylemler artık Paris'te yapılmıyor. Açıkça söylemek gerekirse, Paris artık sadece baskın yapılacak bir hedef, yağmalanıp harap edilmeye çok uygun bir bölge olarak dikkat çekiyor. Azami yoğunluk noktasına ulaşmış metropol akışı dışarıdan kısa ve acımasız akınlara hedef olacaktır. Bu sahte bereket çölünü üzerinde öfke belirip belirip kayboluyor. İktidarın korkunçluğunun katılaşmış hali olan bu başkent görkemli bir harabeye dönüşecek ama başka yerlerdekinden çok daha ileri bir düzeyde gerçekleşecek.

Bütün iktidar komünlere!

Metrolarda, yolcuların hareketlerine engel olan utangaçlık sahnelerinden artık eser kalmadı. İnsanlar boş boş birbirine bakmayı bırakmış, birbiriyle gerçek anlamda sohbet ediyor. Bir grup yoldaş sokağın başında kendi aralarında bir konuyu tartışıyor. Bulvarlarda kendilerini ciddi bir tartışmaya kaptırmış çok daha kalabalık gruplar var. Her gün yeni bir şehirde zincirleme saldırılar düzenleniyor. Yine bir askeri kışla yağmalanıp yerle bir edildi. Bir binanın zorla tahliye edilmiş sakinleri belediyeye pazarlık yapmaktan vazgeçip belediye binasına yerleşti. Bir şirket yöneticisi, toplantının ortasında bir avuç çalışma arkadaşının

beynini dağıtıverdi. Bütün polislerin, jandarmaların ve hapishane görevlilerinin adreslerinin bulunduğu dosyaların sızması, şehirde eşi benzeri görülmemiş ani bir göç dalgasına neden oldu. İhtiyaç fazlası malları eski bir köy barına ve bakkalına götürüp oradan gereksinim duyduğumuz şeyleri alacağız. Aramızdan bazıları genel durumu ve torna dükkânı için ihtiyaç duyduğumuz donanım meselesini konuşmak için bir araya geldiler. Radyo hükümet güçlerinin geri çekilişi hakkında asileri bilgilendiriyor. Az önce bir roket Clairvaux¹⁶ hapishanesinin duvarında gedik açtı. “Olaylar”ın başlangıcından bu yana aylar hatta yıllar geçtiğine inanmak neredeyse imkânsız. Ve başbakan sükûnet çağrısı yaparken çok yalnız görünüyor.

16 Tam güvenli hapishane. (Ç.N.)

Aydınlığa Kavuşturulması Gereken Bir Nokta

Herkes aynı fikirde. Patlama yakın. Dün kafelerde sürekli konuşulduğu gibi bugün Meclis salonlarındaki ciddi ve kendini bir şey sanan adamlar tarafından da kabul ediliyor. Riskleri hesaplamanın kesinlikle keyifli bir yanı var. Ülke topraklarının güvence altına alınması için gereken önleyici tedbirlerin ayrıntılı mönüsüyle zaten tanıştık. Yeni yıl şenlikleri keskin bir dönüşüm geçiriyor: “Önümüzdeki yıl istiridye olmayacak, hâlâ bulunabiliyorken tadını çıkarın.” Alliot-Mariel¹, kutlamaları alışlagelmiş kargaşadan kurtarmak için şapkasından 36.000 polis ve 16 helikopter çıkardı. Aynı hokkabaz, Aralık’taki lise gösterilerini Yunanistan’daki eylemlerinden en küçük bir izi gözden kaçırmamaya çalışarak ürkekçe izlemiş, ne olur olmaz diye polis aygıtını hazırda tutmuştu. Güven teskin eden vızıltıların altında, açıktan açığa yürütülecek bir savaş hazırlığının gürültüsü olduğunu her gün biraz daha net fark ediyoruz. Artık kendisini barışçıl bir operasyon olarak sunma zahmetine bile girmeyen bu soğuk ve pragmatik uygulamaları göz ardı etmek mümkün değil.

Gazeteler bu ani huzursuzluğun sebeplerini alt alta özenle sıraladılar. Yarattığı işsizlik patlaması, genel umutsuzluk ve sos-

1 Fransa İçişleri Bakanı.

yal planlamalarıyla, Kerviel ve Madof skandallarıyla² bir mali krizin varlığı zaten ortada. Eğitim sistemindeki ve onun işçi, vatandaş üretimindeki başarısızlık ortada; hatta orta sınıf çocuklarının sistemin hammaddesi olması da durumu değiştirmiyor. Hiçbir siyasi temsiliyete oturmayan, toplumun vicdanlı davranış ile emirlerine amade kıldığı bedava bisikletleri kırmaktan başka işe yaramayan bir gençlik var.

Bu can sıkıcı konuların hiçbiri, başlıca idare biçiminin kriz yönetimi olduğu bu çağda aşılabilir görünmüyor olsa gerek. Tabii iktidarın karşı karşıya kaldığı şeyin ne yeni bir kriz ne art arda gelen kronik sorunlar ne de az çok beklenen arızalarla karşı karşıya kaldığını; aslında tek bir tehlike olduğunu göz önünde bulundurmazsak. O tehlike de artık yönetilebilir olmayan bir çatışma biçiminin doğması ve herkesin buna göre konumunu almasıdır.

Bu tehlikeyi yaratanlar, bütün bunların nedenleriyle ilgili saçma sapan sorular sorup önüne geçilemez eylem ve çatışma olasılıklarını sorgulamak yerine kendilerine yeni sorular yöneltmeler. Mesela Yunanistan'daki kaosun Fransa'da nasıl yankı bulduğunu sormaları gerek. Buradaki bir başkaldırı orada olan şeyin buraya taşınması olamaz. Küresel iç savaşın, yerel ölçekte yine de kendine has nitelikleri vardır. Fransa'daki genel bir ayaklanma durumu bambaşka bir eğilimin patlak vermesini tetikleyebilir.

Yunanlı isyancılar, kendileri güçlü bir popüleritenin avantajlarını kullanabilecek durumdayken zayıf bir devletle karşı kar-

2 Jerome Kerviel 2008 yılında Fransa'nın önde gelen bankalarından Soci  t   G  n  ral'i 4.9 Milyon Avro dolandırdı. Bernard L. Madoff 2008'de ABD'de tek ki  i tarafından ger  ekle  tirilen en b  y  k yatırımcı dolandırıcılığı ile su  lanmı  tır.

şıyalar. Bundan sadece otuz yıl önce, Albaylar Cuntası'na karşı uygulanan politik şiddetin temelleri üzerine demokrasinin kurulduğunu kimse unutmasın. Belleklerde hâlâ tazeliğini koruyan bu şiddet, Yunanların büyük çoğunluğu tarafından içselleştirilmiş görünüyor. Sosyalist parti liderlerinin bile gençliklerinde bir iki molotof atmışlıkları vardır. Ama klasik politika bu deneyimleri dönüştürmenin ve ideolojik çöplerini isyancılarını kalbine yerleştirmenin bin bir türlü yolunu bilecek donanıma sahiptir. Yunanistan'daki mücadelenin sokaklarda bastırılmasına karar verilmemişse -polis sokaklarda iyiden iyiye üstünlüğü yitirmişti- bunun nedeni onun başka alanlarda etkisizleştirilmesidir. Tatsız tuzsuz ritüelleri, düşünce üretmeyen beyni, küçük ve dar dünya-sıyla klasik politikadan daha bıkkınlık verici, daha ölümcül bir şey yoktur.

Fransa'daki son derece asil sosyalist bürokratlarımız, Meclis salonlarını dolduran buruşuk suratlılar olmaktan öteye geçemediler. Burada her şey, politik derinliğin en küçük biçimini bile imha etmek için pusuda bekler. Bunun anlamı askeri operasyonlarla kol kola yürütülen dilsel operasyonlarla yurttaş ile suçluyu karşı karşıya getirmenin her zaman mümkün olduğudur. 2005 Kasımındaki ayaklanmalar, başka bir bağlamda 2007 sonbaharındaki toplumsal hareketler bize bunun birkaç örneğini gösterdi. Nanterre'de sınıf arkadaşlarını kapı dışarı ettiği sırada polisi alkışlayan sağcı öğrencilerin çizdiği portre gelecekte bizi nelerin beklediğine dair bir fikir veriyor.

Fransızların, evrensel değerlerin koruyucusu, felakete karşı son sığınak olan devlete bağlılığının, tedavisi zor bir hastalık noktasında olduğunu söylemeye gerek yok. Hepsinden önemlisi, bu kurgunun nasıl süreceğini artık kimse bilmiyor. Yöneticile-

rimizin bizzat kendileri giderek devleti gereksiz bir yük olarak görmeye başladılar, çünkü bu çatışmayı gerçek haliyle -askerî açıdan- ele alıyorlar. Ayaklanmaları bastırmak ya da işçilerce işgal edilen bir geri dönüşüm merkezini kurtarmak için üst düzey terörle mücadele birimlerini göndermekten hiç yüksünmüyorlar. Refah devleti çökerken düzen yandaşları ve karşıtları arasında ortaya çıkan vahşi bir çatışmaya tanık oluyoruz. Fransız politikasının devre dışı bırakmayı başardığı her şey, şu anda zincirlerinden boşanma yolunda. Baskı mekanizmaları kesinlikle işe yaramayacaktır. Toplumsal dağılmanın bu ileri düzeyinde, yaklaşan hareketin, ihtiyaç duyduğu nihilizm damarını bulacağına güvenebiliriz. Tabii bu, hareketin başka sınırlamalara maruz kalmayacağı anlamına gelmez.

Devrimci hareketler bulaşma yoluyla değil yankılanma yoluyla yayılır. Burada kurulan bir şey, orada kurulan başka bir şeyin çıkardığı şok dalgasıyla yankılanabilir. Yankılanan bir yapı bunu tamamen kendi tarzında yapar. İsyan ne veba ne de orman yangınına benzer, ilk kıvılcımdan sonra oradan oraya yayılan, doğrusal bir süreç değildir. Aksine müzik gibidir; odak noktaları zaman ve mekân içinde dağılmakla birlikte, kendi titreşimlerinin ritmini harekete kazıyabilir, yoğunluğunu daima arttırır. Ta ki normale dönmenin artık istenmediği, hatta akıldan bile geçirilmediği bir noktaya kadar.

İmparatorluktan söz ettiğimizde, herhangi bir durumda, devrimci potansiyeli müdahale ve engelleme yoluyla boğan iktidar mekanizmalarının adını koymuş oluruz. Bu noktada, İmparatorluk doğrudan yüz yüze geldiğimiz bir düşman değildir. O kendini dayatan bir ritim, yayılan ve dağılan gerçeğin bir biçimidir. Ağır basan yanı bir dünya düzeni oluşması değil üzücü, ağır ve militarist bir tasfiye olmasıdır.

İsyancılar grubu derken kastettiğimiz bambaşka bir *kompzisyonun*, Yunanistan'dan yoksul Fransız banliyölerine kadar tutarlılık arayışındaki gerçeğin başka bir yüzünün taslağıdır.

Kriz durumunun tahakkümün yeniden inşası için sayısız fırsatlar yarattığı herkesin malumu. Zaten bu sebeple Sarkozy mali krizin “bir dünyanın sonu” olduğunu, 2009'da Fransa'nın yeni bir çağa girişine tanık olacağımızı ilan ederken çok da yalan söylemiyormuş gibi görünüyor. Bu ekonomik kriz maskaralığının bir yenilik olduğu söyleniyor: Eşitsizliğe ve küresel ısınmaya karşı topyekûn bir savaş vereceğimiz yeni bir çağın şafağındaymışız. Fakat krizlerin içinde doğan ve de ekonomik, mali, toplumsal ve çevresel krizlerden başka bir şey görmeyen kuşağımız için bunu kabul etmek hayli zor. “Her şeye en baştan başlıyoruz” ve “Yalnızca birazcık kemer sıkmamız gerek” minvalinde laflarla bizi artık aptal yerine koyamazlar. Doğrusunu isterseniz, korkunç işsizlik rakamları artık bize sökmüyor. Kriz de insanları yönetmenin bir yöntemi. Ancak kendi çöküşünün sonsuz yönetimi vasıtasıyla bir arada kalabilen bir dünyada yaşıyoruz.

Bu savaş, toplumu yönetmenin farklı biçimleri arasında değil, indirgenemeyen, bağdaşmayan mutluluk tanımları ve bunlar üzerine kurulu bir dünya için veriliyor. Biz bunun farkındayız ve tabii iktidarlar da. Giderek çoğalıp tanınır olduğumuzu gören militan kalıntıları, bizi küçük beyinlerinin içindeki küçük tanımlamalara uydurma çabasıyla saç baş yoluyorlar. Kollarını bize doğru uzatıyorlar ki başarısızlıkları, kötürüm halleri ve aptalca sorunlarıyla bizi daha kolay boğabilsinler. Militanlar seçim ve ”geçiş aşaması” sözleriyle bizi komünizm ihtimalinden her gün biraz daha uzaklaştırmaktan öte bir şey yapmayacaklar. Ne var ki artık onların ihanetlerine de aldatmacalarına da kanmayacağız.

Geçmiş, hatanın soruların kendisinden kaynaklandığını fark etmemizi engelleyen pek çok kötü yanıtla karşı karşıya bıraktı bizi. Kendiliğindenlik fetişizmi ile örgütsel denetim arasında bir seçim yapmak zorunda değiliz; aktivist örgütlenmelerin “sensiz bir kişi eksikiz” düşüncesiyle hiyerarşik disiplin arasında; can havliyle hemen bir şeyler yapmakla eli kolu bağlı şekilde geleceği beklemek arasında; ertelendiği müddetçe giderek daha da cehenneme dönüşen bir cennet adına yaşanıp deneyimlenecekleri paranteze alanlarla, ölüm kusan ağızlarıyla bahçede havuç yetiştirmenin bu kâbusu sona erdirmeye yeteceğini tekrarlayanlar arasında bir seçim yapmak zorunda değiliz.

Örgütler kendimizi örgütlememiz önündeki engeldir.

Aslında ne olduğumuz, ne yaptığımız ve neye dönüştüğümüz arasında bir boşluk yoktur. İster siyasi örgüt, ister emek örgütlenmesi, ister faşist ya da anarşist örgütler, var olsun bu yönlerini uygulamada birbirinden ayırmakla işe başlarlar. Böylelikle aptal biçimciliklerini bu ayrılığın tek çözümü olarak bize sunmaları kolaylaşır. Örgütlenmek zayıflık üzerinden bir yapı oluşturmak değildir. Örgütlenmek her şeyden önce bağ kurmaktır, tarafsız olmayan bağlar, hem de müthiş bağlar kurmaktır. Örgütlenme derecesi maddi ve manevi paylaşımın yoğunluğuna bakarak ölçülür.

Bundan böyle, hayatta kalmak için gerçekleştirilen örgütlenme, aynı zamanda saldırı için örgütlenmedir. Her yerde yepyeni bir komünizm fikri üzerinde kafa yorulacak. Barların kuytu köşelerinde, matbaalarda, işgal evlerinde, çiftliklerde, işgal edilmiş spor salonlarında yeni bir suç ortaklığı doğacak. Bu değerli suç ortaklıklarından, güçlerinin mevzilenmesi için gerekli araçlar esirgenmemeli.

Bugünün gerçek devrimci potansiyeli tam da burada yatıyor. Giderek artan sıklıktaki çatışmaların şöyle korkutucu bir yanı var: Her zaman bu tür suç ortaklıkları için bir fırsat yaratıyorlar. Kimi zaman kısa ömürlü oluyorlar ama kimi zaman da ihanete uğramaları imkânsız oluyor. Birkaç bin genç dünyaya savaş açmaya karar verdiğinde, bunun altında maddi bir çıkar, yönlendirme veya fitne aramak için polisler kadar aptal olmak gerek.

Piyasa nihilizminin ve kapitalizmin iki yüzyılı bizi en uç noktada yabancılaşmaya götürdü: kendimizden, diğerlerinden ve bütün dünyadan. Birey kurgusu gerçeğe dönüştüğü hızla dağıldı. Metropolün çocukları, şunu iddia ediyoruz: Komünizm potansiyeli varoluşun en derin yoksunluğunda, daima ötelenmiş, kaşla göz arasında ortadan kaldırılmış olanlarda yatmaktadır.

İşin aslı bütün bir antropoloji bilimiyle savaş halindeyiz. İnsan fikrinin ta kendisiyle.

O halde bir önkoşul ve deney olarak komünizm. Bir duyarlılığın paylaşımı ve paylaşımın detaylandırılması. Ortak olanın keşfi ve bir gücün yapılandırılması. Tahakküme karşı cesur bir saldırının döl yatağı olarak komünizm. Emperyal pasifleştirmeye direnen bütün dünya, metanın saltanatına indirgenemeyecek her tür dayanışma, savaşın gereklerini kabul eden bütün arkadaşlıklar için bir çağrı, bir ad olarak komünizm. KOMÜNİZM. İhtiyatla kullanılması gereken bir terim olduğunu biliyoruz. Büyük sözcükler geçidinde artık modası geçtiği için değil. En büyük düşmanlarımız bu sözcüğü kullandığı ve kullanmaya da devam ettiği için. Israr ediyoruz. Böyle sözcükler savaş alanı gididir: İster devrimci ister gerici olsunlar, anlamları aslanın ağzından alınacak birer zaferdir.

Klasik politikadan kopuş dil alanında da yaşanacak bir savaş göze almak demektir. Sözcüklerimizle olduğu kadar, hareketlerimizle de hayatımız bir bütündür. Eğer birileri *Yaklaşan İsyan*’ın yayınlanmasında görev aldığı farz edilen birkaç genç komünisti terörist suçlamasıyla hapse atma gayretindeyse, bunun nedeni “düşünce suçu” işlemiş olmaları değil, aksine düşünce ve eylemleri arasında mutlak bir tutarlılık bulunmasıdır. Böyle şeylere çok nadiren müsamaha gösterilir.

Bu insanların suçlandığı şey bir kitap yazmış olmak ya da metropollerini sulayan kutsal akışa fiziksel saldırıda bulunmak değil. Bunun nedeni akışın karşısına politik tutum ve düşüncenin yoğunluğuyla çıkmış olma ihtimalleridir. İmparatorluğun çoktan terk etmiş olduğu başka bir tutarlılık dünyasında anlamı olan bir eylemle yüzleşme olasılıklarıdır. Anti-terörizm geleceğin olası “suç örgütü”ne saldırdığını iddia etmekte. Ama aslında saldırıya uğrayan içinde bulunduğumuz durumun geleceğidir. Her bakkalın arkasında kötü niyetli bir şeyler saklama olasılığı, her düşüncenin gerisinde çağrısını yaptığı edimleri barındırma olasılığı saldırı altındadır. İfade özgürlüğünün deposuna havale edilemeyecek -anonim ama hoş karşılanan, bulaşıcı ve kontrol edilemez- bir siyasi düşünce ile ifade edilen bir olanak saldırı altındadır.

İktidara vahşice kafa tutacak ilk kesimin gençler olacağından hemen hemen kimsenin kuşkusu yok. Son birkaç yıl içinde, 2001 baharındaki Cezayir isyanlarından, Aralık 2008’deki Yunanistan isyanlarına kadar bu bağlamda pek çok işaret ortaya çıktı. 30-40 yıl önce anne-babasına karşı isyan bayrağını çekenler, bunu olası bir ergenlik belirtisine değilse bile, kuşaklar arası çatışmaya indirgemekten sakınmayacaktır.

Bir “kuşak”ın tek geleceği eski kuşak haline gelmektir. Mezarlığa çıkması kaçınılmaz bir yoldur bu.

Gelenek icabı her şey “toplumsal bir hareket”le başlar. Özellikle de çürümesini henüz tamamlamamış solun ikiyüzlü bir biçimde sokaklardaki itibarını geri kazanmaya çalıştığı bir anda. Fakat artık sokakların tekeli elinde bulundurmuyor. Lise öğrencileri her harekete geçtiğinde -solun hâlâ desteklemeye cesaret ettiği her şeyde olduğu gibi- mızımlanan talepleri ile şiddet düzeyi ve kararlılığı arasındaki uçurumun sürekli genişlediğini fark etmek yeterli olacaktır.

İşte bu uçurumu kendimize siper yapmalıyız.

Eğer birbiri peşi sıra gelip arkalarında görünür hiçbir iz bırakmayan hareketler görmeyi sürdürüyorsak, bir şeylerin kalıcılaştığını kabul etmek durumundayız. Yeni çıkan bir kanunun geri çekilmesinin veya başka bahanelerin saçma geçiciliğinin ele geçiremediği şeyleri birbirine bağlayan bir pamuk ipliği var. Gelişigüzel bir şekilde ve kendi ritmiyle şekillenen bir güç görüyoruz. İçinde bulunduğu zamana hizmet etmeyip kendini sessiz sedasız ona dayatan bir güç.

Artık, çöküşle ilgili kehanette bulunmak veya sevindirici ihtimalleri tasvir etmek meselesi değil bu. Amaç er ya da geç çöküş gerçekleştiğinde buna hazır olmaktır. Nasıl bir isyan olması gerektiğinin şeması çıkarmak da değil mesele. Mesele bu başkaldırı halinin kesintiye uğramaması, yaygın bir kanı olduğu kadar gençliğin içinde uyanan ani bir dürtü olmayı sürdürmesidir. Nasıl hareket etmesi gerektiğinin bilincinde olan biri için, bir şemanın yokluğu engel değil fırsattır. Direnişçiler için işin özü şudur: İnisiyatifi elde tutmak. Bu noktada yaratılması ge-

reken, ateşî canlı tutar gibi canlı tutulması gereken belli bir bakış açısı, belli bir taktik heyecan kalıyor geriye; bir kez doğduktan sonra (şimdi bile) tayin ediciliğini -daimi bir belirlenim kaynağı olduğunu- gösteren bir bakış açısı bu. Daha dün de-mode ve grotesk görünen belli başlı sorular zaten tekrar gündeme geliyor; bu sorular değerlendirilmeli ama yapılması gereken bu sorulara kesin yanıtlarını bulmak değil sorulmaya devam etmelerini sağlamaktır. Bu soruların tekrar tekrar sorulmasını sağlamak Yunan başkaldırısının en büyük erdemlerinden biridir:

Genel bir ayaklanma durumu nasıl isyana dönüştürülür? Bir kere sokaklar ele geçirilip polisler kesin bir yenilgiye uğratıldıktan sonra ne yapılmalı? Parlamentolar hâlâ saldırılmaya değer yerler midir? Yerel ölçekte iktidarı devirmenin pratik anlamı nedir? Nasıl karar vereceğiz? Nasıl *geçineceğiz*?

Birbirimizi nasıl bulacağız?

Görünmez Komite
Ocak 2009

GÖRÜNMEZ KOMİTE

Yaklaşan İsyân

Türkçesi: R. Işık Güngör

Dünyanın üzerinde bir hayalet dolaşüyor: Paris ve Londra banliyöleri, Atina sokakları, Puerta del Sol ve Tahrir meydanları, "ekonominin kalbi" Wall Street... *Yaklaşan İsyân*, hepsini birleştiren ruhun manifestosu. "Demokratik" Fransa'da bir terör davasının "kanıtı" olarak sunulan bu kitap, çürüyen "medeniyetimizi", yaşadığımız yabancılaşmayı ve devrim ihtiyacını yedi halkada ele alıyor: Benlik, sosyal ilişkiler, iş ve çalışma, ekonomi, kent, çevre ve medeniyet.

Yaklaşan İsyân, ekonomistlerin, politikacıların, sosyologların, psikologların, 'önderlerin', 'akil adamların', 'kamuoyunun' ve hatta alternatif olma iddiasındaki 'sol geleneklerin' ne olup bittiğine dair geveleyip durdukları ezberleri bozarken, hepsinden daha parlak tespitleriyle çağımızın hakiki bir resmini sunuyor. Bilindik şeyleri duymaktan sıkılanlar Görünmez Komite'ye kulak vermeli...

8 TL

www.selyayincilik.com

ISBN 978-975-570-555-2

*SEL